T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

BEGÜM TUNÇEL

İzmir
2024

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

BEGÜM TUNÇEL

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZBAŞ

JÜRİ ÜYESİ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZBAŞ

JÜRİ ÜYESİ
Prof. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

JÜRİ ÜYESİ
Doç. Dr. Seçkin SARPKAYA

İzmir
2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Değerler Eğitimi" adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

27/08/2024

Begüm TUNÇEL

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 29/08/2024

Tez Başlığı:

Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Değerler Eğitimi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 28/08/2024. tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (**Turnitin**-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 7 dir.**

- http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/ adresindeki Tez İntihal Analiz Programı Kullanım Kılavuzunu okudum **X**

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) x **Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30)** □

x Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, x Kaynakça hariç, x Alıntılar dâhil, x Altı (8) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	□ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, □ Kaynakça dâhil, □ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. x **EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde.** □	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Begüm TUNÇEL
Öğrenci No : [redacted]
Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
Statüsü : Yüksek Lisans x Doktora □

ÖĞRENCİ	**DANIŞMAN**
Begüm TUNÇEL	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZBAŞ
29/08/2024	29/08/2024

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (□) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: **Turnitin**-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans çalışmamın her aşamasında bana güvenen, maddi ve manevi desteğini eksik etmeyen, her zaman bana inanan, destekleyen aileme ve çok saygı duyduğum, bilgisinden faydalandığım sevgili hocam Prof. Dr. Sabahattin Çağın'a ve eleştirisinin bile öğretmek amaçlı olduğunu anlama fırsatı bulduğum kıymetli hocam Dr. İlyas Yazar'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca emek verdiğim her alanda, geleceğe dair kariyer planlarımda, başarabileceğime dair inançlarımda ve pes etmeyişimde yanımda olan eşim Doğukan Palalı'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv
ABSTRACT v
BÖLÜM I 1
GİRİŞ 1
1.1. Problem Durumu 1
1.2. Amaç ve Önem 1
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri 2
1.4. Sınırlılıklar 2
1.5. Varsayımlar 2
1.6. Tanımlar 2
BÖLÜM II 5
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 5
BÖLÜM III 13
YÖNTEM 13
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni 13
3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar 13
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları 13
3.4. Verilerin Analizi 14
3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği 14
BÖLÜM IV 15
BULGULAR 15

4.1. SEVGİ 15
4.1.1. Karşı Cinse Duyulan Sevgi (Aşk) 15
4.1.2. Aile ve Akraba Sevgisi 40
4.1.3. Anne-Baba Sevgisi 43
4.1.4. Evlat Sevgisi 46
4.2. VATAN SEVGİSİ 52
4.3. YARDIMSEVERLİK 57
4.4. DOSTLUK 65
4.5. SORUMLULUK 67
4.6. SAYGI 71
4.7. DÜRÜSTLÜK 71
4.8. SABIR 75
4.9. ÖZDENETİM 77
4.10. ADALET 82
BÖLÜM V 84
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 84
KAYNAKÇA 89
EK 1. 94

ÖZET

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Reşat Nuri Güntekin; Cumhuriyet'in ilan edildiği yıllarda romanlarıyla varlığını ispat eden ve Millî Mücadele'ye vermiş olduğu destekle adından söz ettiren önemli şahsiyetlerdendir. Yazar, romanlarını hem Millî Edebiyat hem de Cumhuriyet döneminde kaleme almış olduğu Çalıkuşu eseriyle kazanmıştır. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında sık rastlanmayan bir şöhrete sahip olan Çalıkuşu, Yeni Türk Edebiyatı devrinin tamamında sevilerek okunmuş ve okur kitlesinin hâlâ canlı olduğu bir romandır.

Reşat Nuri Güntekin, sanat hayatına tiyatro ile başlasa da daha çok romancılığı ile tanınmış ve birçok roman kaleme almış bir yazardır. Yazar tüm eserlerinde olduğu gibi romanlarında da insana ve yaşama; iyimserlik, hoşgörü ve merhamet duyguları ile yaklaşmıştır. Güntekin, ilk dönem romanlarında macera yönü ile dikkat çekse de ikinci dönem romanlarında toplumsal sorunları amaç edinmiştir. Yazar, romanlarının temelini oluşturan bireysel ve toplumsal konular arasındaki dengeyi kurmaya çalışmıştır. Bireyselliğin yoğun olarak ele alındığı romanlarda duygusallık ön plandadır. Diğer romanlarda da toplumsal sorunların egemen olduğu bir hava vardır. Dönemin sosyal-kültürel gerçekliğinin okura aktarmasında önemli bir başarıya sahiptir. Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan yazar, yapıtlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu ve Cumhuriyet'in kuruluş döneminde yaşanan gelişmeleri, kahramanların hayat hikâyesi ile okura aktarır. O, sosyal hayatın birçok yönlerine dikkat çekmiş ve onları okura tüm çıplaklığıyla göstermiştir. Reşat Nuri, modernleşme sancısını bizzat yaşayarak Türk milletini ele alan kalemlerdendir.

Günümüzde küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle değerlerini yitiren toplumu kurtarmanın en etkili yollarından biri eğitimdir. Kültürel dengesizlik ahlaki açıdan toplumsal dengeyi tehdit eder. Bireyin toplumda var olması ve bütünlüğünü koruması için değer eğitimine ihtiyaç vardır. Güntekin'in eserleri değerler eğitimi açısından incelendiğinde yazarın romanlarında birçok değere yer verildiği ve değerlerin öneminin göz ardı edilmediği görülmektedir.

Reşat Nuri, ahlaki ve ekonomik sıkıntılar arasındaki dengeleri okura yansıtarak realist yanını ortaya koyar. Güntekin'in romancılığı toplum meselelerinin insan ile bir bağının olduğunu göstererek sosyal farklılıkların karakterlerdeki tesirini okura aktarır. Bu yönüyle Güntekin'in romanlarında değerler eğitiminden faydalanıldığı gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, roman, değer, değerler eğitimi

ABSTRACT

THE VALUES EDUCATION IN REŞAT NURİ GÜNTEKİN'S NOVELS

Reşat Nuri Güntekin is one of the significant figures who made a name for himself with his support for the National Struggle and proved his presence in his novels during the years when the Republic was declared. He gained recognition through his works, particularly his novel "Çalıkuşu," which he wrote during both the National Literature and the Republic periods. "Çalıkuşu," possessing a rare fame in the Turkish literature of the Republic period, has been beloved and widely read throughout the entire era of New Turkish Literature, maintaining an active readership even today.

Although Reşat Nuri Güntekin began his artistic career with theater, he became more renowned for his novels, writing numerous ones. In all his works, including his novels, he approached human beings and life with feelings of optimism, tolerance, and compassion. While his early novels are noted for their adventurous aspects, his later works focus on social issues. He tried to balance the individual and societal themes that form the foundation of his novels. In novels where individuality is intensely explored, emotions are at the forefront. In others, there is an atmosphere dominated by social problems. He has significant success in conveying the social and cultural realities of his era to the reader. As one of the prominent figures of Turkish literature, he reflects the developments at the end of the Ottoman Empire and the establishment of the Republic through the life stories of his characters. He drew attention to many aspects of social life and depicted them to the reader with all their naked truth. Reşat Nuri is one of the writers who experienced the pains of modernization firsthand and addressed the Turkish nation in his works.

Today, one of the most effective ways to save society, which is losing its values due to globalization and technological developments, is education. Cultural imbalance threatens societal stability morally. For an individual to exist in society and maintain integrity, there is a need for values education. When Güntekin's works are examined in terms of values education, it is evident that many values are included in his novels and that the importance of these values is not overlooked.

Reşat Nuri reveals his realist side by reflecting the balance between moral and economic difficulties to the reader. His novels show that social issues have a connection with

individuals, conveying the impact of social differences on characters to the reader. In this respect, it is observed that values education is utilized in Güntekin's novels.

Keywords: Reşat Nuri Güntekin, novel, values, values edication

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Reşat Nuri Güntekin'in incelenen on bir romanında yer alan değerler nelerdir ve Güntekin'in romanlarının değerler eğitimi bakımından önemi nedir?

MEB'in (2018) Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda belirlenen on kök değer (sevgi, saygı, sorumluluk, dostluk, sabır, özdenetim, adalet, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik) yazarın on bir romanında taranmış, on kök değer ve kullanış biçimleri romanlardan kesitler verilerek incelenmiştir.

1.2. Amaç ve Önem

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında değerler eğitimi adlı çalışmanın amacı, yazarın incelenen on bir romanı değerler eğitimi alanında incelemek ve yazarın inceleme konumuz olan romanlarının okuyucuya katkı sağlayacağı tezini ortaya sunmaktır. Eğitimin amaçlarını belirleyen değerlerin öğrenilmesi önce ailede daha sonra ise okulda gerçekleşir ve değerler eğitimi yaşam boyu devam eder. Okullarda değerler eğitiminin gerçekleştirilmesi sürecinde edebî yapıtlar önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple Türk Dili ve Edebiyatı dersi değer aktarımının yapılabileceği önemli derslerin başında gelir. Topluma kazandırmak açısından değerlerini bilen öğrenciler yetiştirmek için edebî metinlere ihtiyaç duyulmaktadır. Edebî metinler küresel mirasımızı taşıyan, öğrencilerin karakter oluşumunu destekleyen, millî şuurun kazanılması ve kökleşmesi aşamasında oldukça etkilidir.

Reşat Nuri Güntekin, babasının mesleği dolayısıyla çocukluğunu Anadolu'da geçirmiş ve Anadolu kültürünü yakından tanıma fırsatı bularak romanlarında yer alan on kök değer ışığında eserlerini kaleme almıştır. Yazar, Anadolu'nun henüz tanınmadığı ve keşfedilmediği yıllarda Anadolu'yu romanlarında yer alan karakterler üzerinden yalnızlık imgesi ile okuyucuya aktararak "Anadolu Romancısı" kimliği çizgisinde romanlar yazmıştır. Yazar romanlarında, Anadolu'nun toplumsal meselelerinin yanı sıra kültürel özelliklerinin de okuyucuya yansıtıldığı gözlemlenmektedir.

Reşat Nuri, Türk milletinin gelişmesinin değerlerine bağlı ve kültürüne sahip çıkan toplumlar ile mümkün olacağını tespit etmiştir. Bu nedenle yazarın inceleme konumuz olan on bir romanı değerler eğitimi yönü ile incelemeye değerdir. Yazarın araştırmamızda yer alan on bir romanı değerler eğitimi açısından oldukça zengin eserler olması dolayısıyla değerler eğitimine fayda sağlayacak niteliktedir.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında incelenen değerler nelerdir ve Güntekin'in romanlarının değerler eğitimi açısından önemi nedir?

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında değerler (sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik, dostluk, saygı, sorumluluk, dürüstlük, sabır, özdenetim, adalet) hangi oranda ve nasıl öne çıkmaktadır?

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamı Reşat Nuri Güntekin'in *Harabelerin Çiçeği, Gizli El, Çalıkuşu, Damga, Bir Kadın Düşmanı, Yeşil Gece, Acımak, Yaprak Dökümü, Değirmen, Miskinler Tekkesi* ve *Kan Davası* romanlarından oluşmaktadır. Bu çalışma Reşat Nuri Güntekin'in hayatı, edebî kişiliği; değer, eğitim ve değerler eğitimini de içermektedir. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarının, MEB'de (2018) yer alan on kök değer (sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik, dostluk, saygı, sorumluluk, dürüstlük, sabır, özdenetim, adalet) bakımından incelenmesi, örneklendirilmesi ve yorumlanması ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Varsayımlar

1. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarının değerler eğitimi bağlamında kaynak açısından verimli olduğu varsayılmaktadır.
2. Romanlarda incelenen değerlerin "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı" ile uygun olduğu varsayılmaktadır.
3. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında bulunan değerlerin hedef gösterilen kitleye edebî yapıtlar aracılığı ile de kazandırılabileceği varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Değerler, genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçüt olarak kullanılan olgulardır (Elbir ve Bağcı, 2013: 1322). Günümüzde "değer" sözcüğü bir varlığa verilen kıymeti, varlığın beğenilme durumunu ifade eden soyut bir kavram olarak kullanılmaktadır (Yiğit, 2023: 21). Değerler birbirine bağımlı, birbirini etkileyen ya da birbirinden etkilenen bir yapıya sahip olmak ile birlikte toplumsal beklentileri sınırlandırılmaktadır. Breyden bireye değiştiği gibi bireyde de zaman içerisinde değişkenlik gösterebilmektedir (Ergün ve Koç, 2022: 733). Değerler, bireyin toplumda var oluşunu etkiler ve diğer bireyler ile kurduğu ilişkilerini düzenler niteliktedir (Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli, 2014: 429). Toplum, bireyleri değerler eğitimi açısından yetiştirir, yaşama hazır hale getirir. İnsani değerler,

kişilerarası ilişkilerde oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra iyi ve kötü toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi bireyden bireye de değişiklik göstermektedir.

Değerler, toplumun tarihi birikimi ile ortaya çıkan; toplumun tamamı tarafından kabul gören; toplumun varlık, birlik ve devamının sebebi olarak görülen; tasvip ve teşvik gören; korunan kabulleniş ve inanışlardır (Çakıcı, 2010: 5). Kişiler, içinde bulundukları toplumları kültürleri ile benimseyerek bunları kendi seçimleriyle ölçüt olarak ele alıp, yaşatmaya çalışırlar. Değerler, toplumu oluşturan bireylere, hangi davranışın doğru olduğunu ve seçimini kavratmaya çalışan kavramlardır.

Eğitim, bir toplumun veya bireyin sahip olduğu kültürü, bilgiyi, inancı, beceriyi, değerleri kendisinden sonra gelenlere aktarma sürecidir. Eğitimi sadece bilgi ve teknik becerinin öğrenildiği bir alan değil, ahlaki davranışların ve kültürel değerlerin de aktarıldığı bir alan olarak da görmek mümkündür (Cihan, 2014: 431). Bireyler toplumda etkin olabilmek için çağın koşullarına ayak uydurabilecek düzeyde eğitilmelidirler. Eğitim sisteminin bireyi bilgili, üretken, değişime ayak uydurabilen ve etkin yetiştirmesi beklenmektedir (Ünlüer, 2012: 96). Kısaca eğitim, kişinin davranış örüntülerini değiştirme sürecidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2020: 2). Eğitimin hedefi öğrencilere sorumlu bireyler olmayı öğretmektir. Bireyler kültürel değerlerini kavrayarak, yaşamını değerler çerçevesinde şekillendirmektedirler. Hayatımıza kök salmış olan değerler hem aile içinde hem de okullarda özellikle üzerinde durulması gereken bir olgudur. Bu sebeple geleceğimiz olan öğrencileri yetiştiren öğretmenlerin bu değerleri kavrayıp öğrencilerine aktarması eğitimin hedeflerini destekler niteliktedir (Akhan, Subaşı ve Açıl, 2020: 116).

Değerler eğitimi, bireyin ahlaki gelişimi ile bağlantılıdır. Değer eğitimi bireyin toplumsal gelişimini, dünyaya bakışını geliştirmede oldukça etkilidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2020: 2). Bireyin değerlerin farkında olup değerleri benimsemesi, değerler üretmesi ve kişiliğini değerlere göre yapılandırarak davranışlarında göstermesi değerler eğitimi ile gerçekleşir. Birey, toplum içerisinde örf, âdet, gelenek, görenek ve töreleri içerisinde barındıran değerleri de kazanmaktadır (Batmaz ve Erdoğan, 2019: 2683).

Aile, bireyin eğitim aşamasında önemli kurumlardandır. Aile toplumda doğrunun, iyinin, sevginin, saygının fark edilmesi ve öğrenilerek içselleştirilmesi önemli bir süreçtir.

Aile, eğitimin başladığı yer olduğu için bireylerin değer algılarının oluşturulmasında ve toplumda birey olarak var olmasında önemli bir yere sahiptir.

Değerler eğitimini öğrenme sürecinde bir diğer önemli kurum ise okullardır. Okullar; ailede kazanılan ve benimsenen değerlerin pekiştirilmesi, bireye yeni değerlerin aktarılmasında önemli ortamlardır. Değerleri aile ortamında kazanan birey, okul ortamı ile ailede kazandığı değerleri sağlamlaştırır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı

Cumhuriyetin ilanından bu yana edebiyatımız, çağdaş edebiyat anlayışı açısından gelişimini sürdürür. Kurtuluş Savaşı'nın önemli etkileri edebî eserlerde Anadolu'ya yönelim başlatır. Romanlarda toplumsal meselelere ağırlık verilmiş, cumhuriyetin ilanı ile birlikte gelen önemli değişimler farklı yönleriyle işlenmiştir. Bu nedenle psikolojik konular karakterlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Kurtuluş Savaşının etkisiyle sarsılan toplum, Güntekin'in aşk romanı olan *Çalıkuşu* ile toplumdaki duygusal boşluğu kapatmayı hedeflemiştir. Romanlarda Birinci Dünya Savaşı, Anadolu halkının yaşam tarzı, yanlış Batılılaşma, Doğu-Batı çatışması, ahlaki bozukluklar ve tabaka farklılıklarından doğan sorunlar işlenmiştir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Değer

Bireyler, içinde bulunduğu toplumun millî, ahlaki ve manevi değerlerini yansıtmaktadırlar. Değerler toplumda yaşantı içerisinde oluşur ve hayatı kolaylaştırarak bireylerin bir arada yaşamalarına olanak sağlar. Değer, bir davranış biçimi olarak ele alınmakla birlikte, bireye doğruyu tanımlamak için sonraki nesillere örnek oluşturarak toplumsal yozlaşma sorununu ortadan kaldırmak amacıyla önemli bir yol göstericidir (Direkci ve Kurt: 2023: 27).

Değer kavramı bireyin davranışlarında yol gösterici, bireye rehber olan kurallar ve ahlaki değerler doğrultusunda önemli bir ölçüttür. Değerler eğitiminin üstlendiği sorumluluklardan biri de bireyi sosyalleştirme çabasıdır. Ders kitaplarındaki metinlerde yer alan değerler eğitimi önemli bir yere sahiptir fakat her öğrenci bu değerlerin bilincinde olmamaktadır. Değerler yıllarca insanlar tarafından içselleştirilerek geçerliliğini korur ve kabul görerek devam eder (Akbaba Altun, 2003: 8).

Değer; doğru ile yanlışı, kötüyle iyiyi gösterir ve seçim yapmakta özgür bırakarak bireyin yaşam ilkelerini yansıtır. Araştırma konumuz olan romanlarda yer alan karakterler, değerlerin öğrenciler açısından daha rahat özümsenmesini sağlamaktadır. Değerleri nesilden nesile aktarmak bireylere bağlıdır. Çünkü değerler sadece yol gösterici özellikler taşır, değerlere bağlı kalmak ve onları rehber olarak görmek bireysel bir tercihtir. Eğitimin hedeflerinden biri de değer yargılarının korunmasını ve gelişimini sağlamıştır. Sevgi, saygı, bir arada yaşama, toplumun kültürel yargılarını benimseme, bireyin karakter oluşumunu olumlu düzeyde geliştirme, gelecek kuşaklara aktarma ve bireyin ahlaki gelişimini sağlama gibi geniş alana yayılabilecek eğitimin değerlerin içerisinde değerlendirilmesi mümkündür (Baş ve Beyhan, 2012: 58).

Değerler Eğitimi

Milletler; yaşadıkları çağa uyum sağlamak, hızla gelişen teknolojiye ve çağa göre şekillenen toplumların değer ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla eğitimi çağdaş seviyeye getirerek hedefleri yakalamalıdırlar. Eğitimin toplumda var olan bireylerin geleceklerinin inşası bakımından oldukça önemli olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Toplumda bir arada yaşamayı sağlayan değerler, bireylerin varoluşunu sürdürmesini hedef edinen evrensel

gerçeklerdir. Değerler eğitimi, insanların bazı seçimlerinin değer açısından kabul edilemez ölçütler olduğunu aktarır ve seçimi yine insanın kendisine bırakır. Bu nedenle birey, edindiği değerler ile örtüşmeyen arzularını yok sayarak, yaşama yön veren inançlar ile örtüşen değerleri seçmesi bireyin eğitim açısından geliştiğini gösterir. Toplumsal yaşamın içerisinde var olabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için bireyler, içinde yer aldığı toplumun kurallarına uygun yaşamalıdır. İlerleyen süreçlerde kurallar ve inançlar çerçevesinde kendi öz kimliğini kaybetmemeyi de hedef edinmelidir. Bu süreci özümseyen birey, topluma yararlı ve gelecek kuşaklara örnek olabilecek bir düzeye erişmiş olur. Böylelikle doğru olanla yanlış olanın farkına vararak seçimleriyle bunu kanıtlar ve yaşadığı toplumda takdir gören bir birey olarak hayatını sürdürür. Çünkü seçimleri hayatını iyi yönde etkiler, şekillendirir ve önemli ölçütte kişiyi olgunlaştırır.

Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Değerler Açısından Dil ve Kültür

Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları içerisinde yer alan edebî metinler, dil becerileri açısından öğrencilere değerler eğitimini kazandırmayı amaçlamaktadır. Öğrencilere manevî ve kültürel değerleri okul içinde ya da okul dışında mümkün olduğunca nitelikli aktarmak oldukça önemlidir. Sosyal yaşam içerisinde zamanla değişen koşullara rağmen değerleri korumak ve onları sonraki nesillere aktarmak yaşam boyu öğrenme ile mümkündür.

Dil; bir milletin yüzyıllardan bu yana edindiği, doğrudan denediği gerçeklik ve bilgi yoluyla elde ettiği bir hazinedir. Edebî eserler dile dayanır ve edebiyatçı, dil zanaatkârı olarak da bilinir. Çünkü sanatkâr, dünyayı diğer insanlardan farklı görür ve yorumlar (Kaplan, 2020: 131-180).

Dil, bir milletin kültürel değerlerinin başında gelir. Edebî eserlerdeki değerler, Türk halkının yüz yıllardan beri bağlı kaldığı değerlerdir. Edebiyat, dil ve kültür kavramından var olan her şey; yıllar boyunca gelişmiş, Türk milletine ecdadından miras kalmıştır. Milletler içinde bulundukları tarihe göre şekil alır, değişir, gelişir ya da yıkılır. Milletlerin tarihini bilmeyen nesiller, içlerinde milletlerine karşı canlı bir ilgi ve sorumluluk duygusu da hissetmeyecektirler. Cumhuriyet devrinde yetişen Reşat Nuri Güntekin'in eserleri incelendiğinde hayat, insan ve memleket meselelerini anlatış tarzı; dil açısından önemli bulgular içermektedir..

"Dil edebiyatın temelidir, edebiyat ise bir milletin ruhudur. Edebiyata sahip olmayan veya edebiyatları gelişmemiş olan milletler, millî birlik vücuda getiremezler" (Kaplan, 2020: 126).

Bir millet, kültürünü hiçe sayarak başka milletlerin kölesi olursa, değerlerini kaybetmeye mahkûm olur. Değer, kültürü tanımak ve varlığını bilmek demektir (Kaplan, 2020: 38-39). Kökünü koruyarak gelişme ve değişme, Türk tarihinin anahtarı olarak görülmektedir.

"Kültür, maddî ve manevî her şeyi işlemek ve geliştirmek demektir" (Kaplan, 2020: 34). İnsanoğlunun elinden çıkan her şey kültürü içinde barındırır. Edebiyat ise güzel sanatlar sahasına girer. Edebiyat, bu anlamda kültürün aynadaki aksine benzetilir. Roman ile ayna arasındaki bağlantı Stendhal'a göre romanın caddede gezdirilen aynaya benzetilmesidir. Bu sebeple her eser, yazarın bakış açısıyla sınırlıdır. Her edebî yapıtta yaşanılan dönemin kültürünü ve izlerini bulmak mümkündür (Kaplan, 2020: 11-12). Böylelikle Güntekin, romanlarında döneme ayna tutarak okura aksettirmeyi amaç edinmiştir.

Reşat Nuri Güntekin'in Hayatı ve Edebi Kişiliği

Türk edebiyatında Çalıkuşu romanıyla ünlenen Reşat Nuri Güntekin, 1889'da İstanbul'da dünyaya gelir. Babasının ismi İbrahim Nuri Bey, annesinin ismi ise Lütfiye Hanım'dır. Yazarın asıl ismi Mehmet Reşat olarak bilinmektedir. Reşat Nuri Güntekin'in babası Nuri Bey, Erzurum Valisi Paşa'nın kızı Lütfiye ile evlenerek Üsküdar'daki konağa damat olarak gider. O yıllarda konak hayatı, kendine mahsus yaşam tarzı, gelenek ve görenekleri ile devlet makamı statüsünde farklı bir dünya olarak görülür. Bu dünyaya girebilmek için iyi ahlaklı insan meziyeti gözetilmektedir. Nuri Bey de, Reşat Nuri Güntekin'i kendisi gibi iyi insan meziyetleri ile yetiştirmiştir (Bulun, 2019: 10). Reşat Nuri, babası Nuri Bey'e saygı duyar ve babası da Reşat Nuri'ye saygı ve sevgisini vererek ona bir yetişkin tutumuyla yaklaşır (Kanter, 2006: 16). Nuri Bey, konağın kalabalığından kaçarak odasına çekilen, semaverinde demlediği çayı içerek kanepesinde okuduğu Fransızca kitapları ile dinlenen biridir. Az konuşan, çok dinleyen, sıcak tavrıyla sevilen biridir. Lütfiye Hanım ise; uzun boylu, esmer, az konuşan ve kendini saydıran bir konak hanımefendisidir. Makam bilen, güzel kanun çalan Lütfiye Hanım'ı çevresi zeki ve olgun olarak bilir. Güntekin'in Reşide adında bir kız kardeşi vardır. Oldukça hareketli ve sevecen olan Reşide, Güntekin'in *Çalıkuşu* romanının başkişisi Feride karakterine ilham olmuştur.

Reşat Nuri eğitimine ilk adımı Selimiye Mektebi'nde atar. Küçüklüğünde yaramaz ve haşarı bir çocuk olduğu için mektep ile arası çok iyi değildir. Reşat Nuri, lalasından dinlediği masal ile edebiyata ilgi duymaya başlar. Babası askerî doktor olan Reşat Nuri, İzmir ve Çanakkale'de eğitim hayatına devam eder (Bulun, 2019: 14)).

Dersleri zayıf olan Reşat Nuri'yi babası bir yıl mektebe göndermeyerek bayırlarda kuş vurmayı ve kayık yapmayı öğretir. Güntekin'in babası, bu davranışının nedenini Reşat Nuri'ye yıllar sonra itiraf eder: "Rousseau'nun Emile yapıtında yer alan terbiye yöntemini Reşat Nuri'ye uygular" (Bulun, 2019: 16). Reşat Nuri okula gitmediği bir yıl boyunca Tuhfe-i Vehbî'yi okuyarak ezberler. Çanakkale'de kadınların roman okuma toplantılarına katılır ve bu toplantılarda yazarı Fatma Aliye olan Udî romanı okunur. Bu romanın etkisinde kalarak hikâyeler yazmaya başlar. Mekteb-i İptidaiye'de ilkokula başlar fakat okulu sevmediği için derslerden kaçarak bahçede tek başına oturur. Mekteb-i İptidaiye'den sonra Kal'a-i Sultaniye Mekteb-i İdadisinde ilköğrenimini tamamlayarak bir yıl da Galatasaray Sultanisi'nde eğitimine devam eder Asker babasının kütüphanesi yazarın kitaplara yönelişinde oldukça etkili olmuştur. Babası evde olduğu zamanlar kitapları karıştıramaz ancak o yokken kitapları ortaya yığarak okuma ve inceleme fırsatı yakalar (Bulun, 2019: 16-18).

1902'de Reşat Nuri İzmir'e ayak basar. Babası, Reşat Nuri'yi Frenk Mahallesi'nde Fransız Frerler Mektebi'nde okula yazdırmıştır. Mektepte öğrenci çoğunluğunu Rumlar oluşturmakta olup tek Türk öğrenci olarak Reşat Nuri eğitim görür.

Reşat Nuri, İzmir Frerler Mektebinde eğitimini tamamladıktan sonra yükseköğrenimine Darülfünunun Edebiyat Bölümü'nde devam eder. Yazarın eski edebiyata olan merakı Fransızcasının gelişmesinde etkili olur. 1912'de Darülfünun'dan mezun olur ve 1913 yılında Bursa'ya Fransızca öğretmeni görevi olarak atanır. Bursa ve İstanbul'da kız lisesinde öğretmenlik yapmış, 1927 yılında başladığı maarif müfettişliğini uzun seneler devam ettirmiştir. 1939'da Çanakkale'de Milletvekili olarak görev yapmış, tekrar maarif müfettişliğine dönmüştür ve 1954'te emekliye ayrılmıştır. (Bulun, 2019: 31-100).

"Mustafa Kemal Atatürk, eğitimin geleceğimiz için önemini vurgulamak adına öğretmenlere yönelik yaptığı bir konuşmada; bir milletin kölelikten kurtulup, bağımsız, özgür ve büyük bir toplum olarak yaşamasını sağlayacak temel öğenin eğitim olduğunu söylemiştir (Ulak, Aygün ve Öznacar, 2022: 1-15). Eğitim sisteminin temel hedefi bireyleri sağduyu sahibi, eğitimden üst düzeyde yararlanan bireyler olarak yetiştirmektir. Teknoloji alanındaki gelişmeler, bilgiye ulaşma ve hayatı kolaylaştırma açısından oldukça önemlidir. Okul, öğrencilere eğitim-öğretim yolu ile değer katan, millî değerleri aşılayan bir sistemdir. Bu nedenle okullar, bireyin ülkeye kazandırılması ve toplumsal birliği sağlaması amacıyla değerler eğitimine oldukça önem vermektedir. Eğitim ve değerle ilgili yapılan çalışmalarda bireylerin millî karakterlerinin, millî değerlerinin okul içi ve okul dışı karar verme sürecini etkiledikleri vurgulanmaktadır. Toplumun her sahasında karakterli insanların var olması yeni nesiller için örnek teşkil etmektedir. Okullar; gençlerin karakterine, ahlaki gelişimlerine,

öncelikle saygı ve sevgi değerlerine katkı sağlamak durumundadırlar. Bireyi değerler eğitimi açısından eğitirken çevresini, millî ve manevi kültürünü göz önünde tutarak okul kültürü beraberinde karakter kazandırmak mümkün olmaktadır. Bu nedenle değerler eğitimi bireysel ve toplumsal gerçeklerle bireyin sorumluluk alanı olarak görülebilir (Meydan, 2014: 95-106). Eğitim kurumları, bireylere toplum tarafından kabul edilen değerleri, normları, planlı ve kontrollü bir şekilde kazandırmak ve bunlara uygun olarak hareket edip edilmediğini kontrol etmekle yükümlüdür. Değerler eğitiminde toplumun rolü büyüktür. Böylelikle öğretmenler, değerler eğitiminde bireylere günlük yaşamlarında uygulayabilecekleri düzeyde sorumluluk vermeli, değerleri bireylere aşılayarak kalıcı kılmalıdır (Güven, 2014: 229).

Okul yöneticileri, eğitim sisteminin önemli uygulayıcılarıdır. Zira okullar ve içerisinde eğitim gören öğrenciler müdürün sorumluluğundadır. O yüzden yöneticiler işi bilen, idealist ve özveri sahibi bireyler olmak zorundadırlar (Orakçı, 2016: 10-11).

İlgili Yayın ve Araştırmalar

Bu bölümde değerler eğitimi kavramı ve Reşat Nuri Güntekin özelinde daha önce yapılmış olan yüksek lisans ve doktora düzeyindeki çalışmalardan bahsedilecektir.

Değerler eğitimi ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde, özellikle edebiyat, Türkçe, eğitim ve din bilimleri başta olmak üzere sosyal disiplinlerin farklı alanlarında pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda çalışmamızda, araştırma konumuzu doğrudan ilgilendirmesi bakımından değerler eğitimini edebiyat sahasında ele alan araştırmalara odaklanılmıştır. Bu çalışmalara ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Şahin (2017), *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi Ve Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçin Metin Önerileri* başlıklı doktora çalışmasında Millî Eğitim Bakanlığının 2006-2017 yılları arasında yayımladığı öğretim programları ile Sosyal Bilgiler Öğretim Programları incelenerek araştırmacı tarafından değerler listesi oluşturulmuştur. Buna göre Cengiz Aytmatov'un Türkiye Türkçesine çevrilen eserleri oluşturulan değerler listesi bağlamında incelenmiş ve 36 değerle ilişkili olarak toplam 2765 veriye ulaşılmıştır.

Öncü (2015), *Değerler Eğitimi Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar Ve Oğuz Atay'da Değerler* isimli doktora tezinde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" ve Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" adlı eserlerini evrensel değerler ve insani değerler bağlamında incelemiş,

elde edilen bulguların ahlak ve inanç eğitiminde işlevselliği göz önünde bulundurularak Millî Eğitim Bakanlığına tavsiye niteliğinde sunmuştur.

Arslan (2024), *Sevim Ak'ın Öykülerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* isimli yüksek lisans çalışmasında Türkçe Öğretim Programında yer alan on kök değer bağlamında Sevim Ak'a ait 12 öykü kitabı (Çilekli Dondurma, Dalgalar Dedikoduyu Sever, Dörtgöz, Gökte Biri Var, Mahalle Sineması, Karşı Pencere, Pembe Kuşa Ne Oldu?, Penguenler Flüt Çalamaz, Puldan Taştan Lahanadan, Toto ve Şemsiyesi, Toto'nun Sınıfı, Uçurtmam Bulut Şimdi) incelenmiştir. Çalışmanın neticesinde toplam 1692 kök değer tespit edilmiştir. İncelenen öykü kitaplarında en fazla estetik, sevgi, özdenetim-özgüven, tedbir ve sanat, en az ise vatanseverlik değerine rastlanmıştır.

Ertürk (2023), *Ziya Gökalp Masallarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezinde "Kızılelma" ve "Altın Işık" kitaplarında yer alan 16 masalı on kök değerin yanı sıra evrensel değerler, dinî değerler ve millî değerler çerçevesinde incelemiştir. Bu incelemelerin neticesinde Ziya Gökalp Masalları'nda değerlerin aleni ve örtük olarak verildiği tespit edilmiş, pedagoglarca incelenerek uygun görülecek masalların ise Millî Eğitim Bakanlığına tavsiye olarak sunulması önerilmiştir.

Sorkun (2023), *Yaşar Kemal'in Eserlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde, "Binboğalar", "Ağrı Dağı Efsanesi", "İnce Memed" serisinin birinci kitabı, "Üç Anadolu Efsanesi" ve "Çakırcalı Efe" romanlarındaki Talim Terbiye Kurulu tarafından yayımlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan on kök değer temel alınmak üzere incelenmiştir. İncelenen romanlarda toplam 1563 değere rastlanılmıştır.

Kalkan (2023), *Sait Faik Abasıyanık'ın Eserlerinin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde Sait Faik Abasıyanık'a ait 12 hikâye, 2 roman ve 1 röportaj kitabı Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan on kök değer baz alınarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular eser adı, değer ve kitap sayfa numarası kategorilerinde tablolaştırılmıştır. Bu verilere göre Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerinde en çok özdenetim değerine (248 kez), en az barış değerine (6 kez) rastlanılmıştır.

Bilgin (2023), *Abbas Cılga'nın Çocuk Romanlarındaki Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma* isimli yüksek lisans tezinde Abbas Cılga'nın 10 kitabını incelemiştir. Schwartz Değer Ölçeği kullanılarak incelenen eserler, ilgili ölçekte bulunan 10 ana değer ve 57 alt değere göre tasnif edilmiştir. İncelenen hikâyelerde 10 ana değer ve bunlara bağlı toplam 2301 değer tespit edilmiş, bunlar; 515 özyönetim, 314 yardımseverlik, 274 uyma, 254 güç, 216

hazcılık, 202 güvenlik, 146 uyarılma, 139 evrenselcilik, 126 geleneksellik;, 115 başarı ana değer olarak tablolandırılmıştır.

Altıntaş (2023), *Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Kök Değerler Ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde Ömer Seyfettin'in 100 Temel Eser olarak Say Yayınları (2017) tarafından yayınlanan "Ant, Binecek Şey, Bir Muhterî, Bahar ve Kelebekler, Başını Vermeyen Şehit, Bomba, Büyücü, Cesaret, Diyet, Deve, Falaka, Ferman, Forsa, Gizli Mabet, Kaşağı, Keramet, Kesik Bıyık, Kurbağa Duası, Kurumuş Ağaçlar, Nadan, Pembe İncili Kaftan, Perili Köşk, Rüşvet, Topuz, Yüksek Ökçeler'' hikâyelerini Millî Eğitim Bakanlığının 2023 yılında yayımladığı kök değerler bağlamında incelemiştir. Araştırma neticesinde Ömer Seyfettin hikâyelerinin kök değerler açısından oldukça zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Reşat Nuri Güntekin ve eserlerine ilişkin yüksek lisans ve doktora düzeyinde yapılan çalışmalara bakıldığında ise, yapılan çalışma sayısının 73 olduğu görülmüştür. Görece sayının fazla olmasına karşın Reşat Nuri Güntekin üzerine yapılan çalışmalar içerik açısından yazarın eserlerinin edebî niteliklerinden, Türkçe eğitiminde kullanımına kadar geniş bir yelpazede olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmalardan doğrudan araştırma konumuzla ilgili eğitim ve değerler hakkında yapılan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Salar (2011), *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi isimli yüksek lisans tezinde Reşat Nuri Güntekin'in 19 eseri eğitim değerleri açısından incelenmiştir.* Bu romanlar, "Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar, Sosyal Hayatla İlgili Telkinler, Yurt ve Millet Sevgisi ve Din Duygusu" ile ilgili kök değerler baz alınarak incelenmiş ve Güntekin'in romanlarında "Sosyal Hayatla İlgili Telkinlerin" daha çok işlendiği görülmüştür. İncelenen romanlarda "Yardımseverlik", "Sevgi ve Acıma", "Okuma Sevgisi" en çok işlenen değerler olarak tespit edilmiştir.

Kısa (2019), *Türk Edebiyatında Kutsalın Dönüşümü: Öğretmenlik Mesleğinin Kutsallaştırılmasında Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Yeri* isimli yüksek lisans tezinde Reşat Nuri Güntekin romanları ulus devletin meşruiyet kazanma sürecinde toplum tarafından kabul görmesi istenen millî kutsalların benimsetilmesi bakımından öğretmenin önemi bağlamında incelenmiştir. Özellikle edebiyatın öğretmenin kutsallaştırılması noktasındaki önemi belirtilmiş, Çalıkuşu, Yeşil Gece, Acımak ve Kan Davası romanlarında yer alan öğretmen karakterleri idealize edilmiş düşünüş ve davranış biçimleriyle topluma örnek olması

gereken üstün karakterler olarak yansıtılmış ve "kutsal öğretmen" imgesinin oluşturulmasına hizmet ettiği tespit edilmiştir.

Yurtseven (2022), *Reşat Nuri Güntekin'in Hikâyelerinde Eğitim Unsurları* adlı yüksek lisans çalışmasında Güntekin'in; Tanrı Misafiri, Sönmüş Yıldızlar, Leyla ile Mecnun, Olağan İşler, Eski Ahbap adlı hikâye kitaplarında yer alan yüz sekiz hikâye taşıdığı eğitim unsurları açısından incelenmiştir. İncelemeler sonucunda yazarın eğitim ile ilgili unsurları genellikle aile ve okul çerçevesinde işlediği sonucuna ulaşılmıştır. Yeni kurulan devletin eğitim sistemi, eğitimciler ve eğitim sorunlarına da eserlerinde yer verdiği belirtilmiştir.

Kemerkaya (2021), *Reşat Nuri Güntekin'in Eserlerinde Dini Ve Ahlaki Değerler Ve Bunların Din Eğitimi Açısından İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezinde Reşat Nuri Güntekin eserlerinde yer alan öğretmen ve din adamlarının benimsedikleri eğitim sistemi, öğretim teknikleri ile siyasi görüşleri incelenmiştir. Söz konusu karakterlerin ve diğer din ile ahlak unsurlarının yazarın kitaplarında hangi şekilde verildiği araştırılarak Reşat Nuri Güntekin eserlerinin din eğitimi açısından olumlu veya olumsuz davranış değişikliğine sebebiyet verecek yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Çalışmada Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında yer alan on kök değer tespit edilmiş, romanlar tespit edilen değerler açısından incelenmiş; romanlarda hangi değerlerin ne ölçüde işlendiği, hangi değerlere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu bölümde araştırmanın amacına ulaşabilmesi için kullanılan araştırma modeli evren ve örneklem, veri toplama süreci ve araçları, verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Bu çalışmada, araştırmanın uygunluğu esas alınarak doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in incelenen on bir romanında değerler ve değerler eğitimi ile ilgili iletileri saptama amacıyla nitel bir çalışma ortaya konmuştur.

3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar

Bu araştırmanın evrenini Reşat Nuri Güntekin'in yayınlanmış on bir romanı oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Reşat Nuri Güntekin'in on bir romanında MEB'in yayınladığı on kök değer açısından sınıflandırılması oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında değerler eğitimi adlı çalışmaya yol gösteren veriler, kaynak taraması süreci ile elde edilmiştir. Değerler eğitimi ile ilgili verilerin elde edilmesinde Reşat Nuri Güntekin'in romanları, internet ortamı ve kütüphanelerden yararlanılmıştır. Konuyla ilgili çalışılan tezlere, Yükseköğretim Kurulu'nun elektronik tez tarama arşivi erişimi ile ulaşılmıştır.

Reşat Nuri Güntekin'in on bir romanı, İnkılâp Yayınevi tarafından temin edilmiştir. Romanlar okunmuş, incelenmiş; MEB'in yayınlamış olduğu on kök değer yazarın on bir romanında da tespit edilip, taranarak, fişlenmiştir. Her roman için okuma, inceleme, fişleme, değerlendirme yapılmıştır ve böylelikle romanlardaki değerler işlenerek, tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda yorumlama yapılıp, verilere ulaşılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Fişleme metoduyla yazarın romanlarından ve kaynaklardan toplanan veriler MEB'in yayınladığı on kök değer ışığında sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Bu analize göre on kök değer, romanlarda tespit edilerek açıklanmıştır.

3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Veriler elde edilirken ve yorumlanırken tarafsız kalmak amaçlanmıştır. Yazarın incelediğimiz romanlarında nesnel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

3.6. Araştırmacının Rolü

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında değerler eğitimi adlı çalışma nitel bir araştırmadır. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında değerler eğitimi başlıklı araştırma, doküman analizi yöntemiyle araştırılması ve incelenmesi hedeflenen romanların analizini kapsar.

Araştırmada öncelikle MEB (2018) Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Programı incelenerek değerler analiz edilmiştir. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarının kaleme alındığı dönemin özellikleri dikkate alınarak değerler belirlenmiştir. Araştırma konusu olan Reşat Nuri'nin on bir romanı araştırmacının öznel incelemesiyle ele alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Reşat Nuri Güntekin Cumhuriyet döneminin önemli sorunlarını roman, hikâye ve tiyatrolarında işlemiştir. Hâlâ benzer sorunların çoğunun devam ediyor olması Reşat Nuri'nin kalıcı olmasını sağlamıştır. Yazarın günümüz için önemli hususlardan biri de eğitimin önemli uğraş alanlarından olan "değerler"in onun eserleri yakından ilgilendiriyor olmasıdır. Bu araştırmayı yaparken değerleri en çok işlenenden en az incelenene doğru sıralayarak değerlendirdim.

4.1. SEVGİ

TDK'nın hazırladığı *Güncel Türkçe Sözlük*'te sevgi kelimesi "insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu; muhabbet" şeklinde açıklanır (TDK, t.y.). Görüldüğü gibi sevginin oluşması için birden fazla kişi ya da bir kişi ile başka bir canlı veya nesneye ihtiyaç vardır. Bu sevgi bazen birlikteliği bazen de çatışmayı oluşturur. Bu yönüyle sevgi, birçok değeri içinde barındırır. Reşat Nuri Güntekin'in incelen romanlarının hemen hepsinde sevgi değerine rastlanmıştır.

Yukarıda söylediklerimizden anlaşılmaktadır ki sevgi, çok yönlü bir kavramdır. Reşat Nuri Güntekin'in tez konusu olan romanlarında bu değer; karşı cinse duyulan sevgi (aşk), aile ve akraba sevgisi, anne ve baba sevgisi, evlat sevgisi başlıkları altında incelenecektir.

4.1.1. Karşı Cinse Duyulan Sevgi (Aşk)

Güncel Türkçe Sözlük'te aşk, "kuvvetli sevgi ve bağlılık, sevda, amor" olarak tanımlanmıştır. Aşk, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında sık sık karşımıza çıkan bir temadır. Yazarın incelediğimiz romanlarında aşk, bireysel yönüyle birlikte toplumsal olgularla da karşımıza çıkan bir değerdir. Popüler romanların önemli bir alt grubu olan "aşk romanları"nda, temelde bir kadın ile bir erkek karakter arasındaki aşk ilişkisinin doğuş, gelişme ve sonuçlanması anlatılır (Aytemiz, 2015: 16). Reşat Nuri Güntekin'in romanlarından aşk değerini işleyenler şunlardır: "*Harabelerin Çiçeğ*i" "*Gizli El*", "*Çalıkuşu*" "*Damga*", "*Bir Kadın Düşmanı*", "*Acımak*". "*Yaprak Dökümü*" "*Miskinler Tekkesi*", "*Kan Davası*"

Harabelerin Çiçeği, Reşat Nuri Güntekin'in 1918 yılında Zaman gazetesinde tefrika edilen ilk romanıdır fakat yazar asıl *Gizli El*'i ilk romanı olarak görür (Aytemiz, 2005: 3). Reşat Nuri Güntekin, romanlarını çoğunlukla olay ağırlıklı yazar. Bu yüzden olaylar bir sıra

ve düzen çerçevesinde ilerler. Yazar, *Harabelerin Çiçeği* romanın da görüldüğü üzere esere başlamadan önce romanın sonunda okuyucuyu nelerin beklediğini verir. Romanın nasıl biteceğini aktardıktan sonra olayları anlatmaya başlar. Yazarın bütün romanlarında aktif olarak okuyucuya vermek istediği değer, sevgi değeridir. Sevgi değerinin alt başlığı olan karşı cinse duyulan sevgi (aşk) *Harabelerin Çiçeği* adlı romanda farklı formlarda işlenmiştir.

Roman, Hayrullah Bey'in sokakta karşılaştığı adamın hikâyesini merak etmesiyle başlar. Romanda, başkahraman Süleyman'ın yaşadığı kaza sonucu hayatının değiştiği gözlemlenir. Süleyman, Paşa'nın oğludur. Nişantaşı'nda bir konakta doğmuştur. İki kardeşi vardır fakat ailesi, Süleyman'ı onlardan daha çok sever. Süleyman, çok güzel bir çocuktur ve ailesi onu küçük bir şehzade gibi yetiştirir. Evlerine ara sıra teyzesi ile kızı Seniha gelir. Seniha o zamanlar Süleyman için resmini de yaptığı iyi bir arkadaştır. Çok iyi anlaşan ve güzel vakit geçiren iki arkadaşın ilişkilerinin seyri sütannesinin odasında resim yaparken değişir. Seniha büyüyünce belki de insanların onu Süleyman'dan kaçıracağını söyler. Daha o günlerde akıllarına evlenme fikri girmiştir: "Ben büyüyünce, nasıl olsa evlenecek değil miydim? Başkasını alacağıma Seniha'yı alırdım. İşte, resim merakı, o gün sütannemin odasında, kendi kendimize nişanlanmamıza sebep olmuştu" (Güntekin, 1918: 26). Süleyman'ın paşa babası Seniha'nın babası Hilmi Bey'i Fizan'a sürgüne gönderir. Süleyman bir gün sırf Seniha'yı görmek için evden kaçıp teyzesinin evine gider. Seniha'yı görür ve sevinçten birbirlerine sarılırlar. Yaşları küçük olmasına rağmen, birbirlerinden uzak kalacaklarını anlarlar. Seniha ağlar ve aralarında şu konuşma geçer:

> "-Seniha dedim. Ben, artık yakında hünkâr yaveri olacağım. Bana varacaksın ya!..
> O, sade ağlıyordu. Çenesini okşayarak devam ettim:
> -Paşa babam, razı olmazsa diye mi korkuyorsun. Hiç korkma, ben senin hatırın için, hünkâr yaverliğinden de vazgeçerim" (Güntekin, 1918: 29).

Süleyman, evden habersiz çıkıp geldiği için teyzesi ve ev halkı Süleyman'ın evden kaçtığını düşünür. Süleyman onlara amacının evden kaçmak olmadığını anlatamaz. Ailesi, artık Süleyman'ın üzerine kapı kilitler. Yine odasında kilitli olduğu bir gün sabaha doğru konakta yangın çıkar. Ne kadar feryat etse de kimse Süleyman'ın sesini işitmez. Nihayet sesini duyan korkusuz bir itfaiyeci, Süleyman'ı baygın halde kurtarır, ancak Süleyman'ın yüzü yanmıştır. Süleyman zor ve yalnız zamanlar geçirir. Yaşadığı zor zamanlarda sütannesi onun hep yanında olur. Paşa babası onu Galatasaray Sultanisi'ne, eğitim alması için kaydettirir. Süleyman, mektepte beş sene kalır ve sonrasında eğitimine devam etmek için hocasının tavsiyesi ile Paris'e gider. Paris'teki eğitimden sonra göz doktoru olur. İnsanlardan köşe bucak

kaçan Süleyman, yüzünün çirkin olduğu düşüncesiyle doktorluk yapmak istememektedir. Zaman akıp gitmiş, evlenmek istediği Seniha ile bağları iyice kopmuştur. Bu yanık yüzü ile sevilmek onun için artık imkânsızdır. Süleyman, İsviçre'de bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a dönmek ister. Çünkü elindeki para onun burada kalması için yeterli değildir. Bir gün, bir telgraf ile paşa babasının öldüğü haberini alır. Annesi de Süleyman Paris'teyken ölmüştür. Aldığı ölüm haberi dargınlığına rağmen onu çok üzer ve ağlatır. Annesinin ölümünden sonra geç kalınmış bir İstanbul ziyareti gerçekleştirir. İstanbul'da işleri olduğu için bir süre burada yaşamak zorunda kalır. İşlerini hallettikten sonra İstanbul'da bir köylü ile karşılaşır. Bu adam onun yıllardır görmediği, uzak kaldığı hatta öldüğünü bile düşündüğü sütannesinin köyünden biridir. Adam, Süleyman'a sütannesini tanıdığını ve sağ olduğunu söyler. Sütannesinin köyüne gitmek için yola koyulur. Sütannesi herkese Süleyman'dan bahsettiği için sütannesiyle birlikte onu köylüler de tanır. Bir süre birlikte kalırlar ve Süleyman ilk defa yanık yüzünden dolayı insanlardan kaçmayarak, kendisini huzurlu hisseder. Süleyman ile sütannesi geçmiş hakkında konuşurlar. Sütannesi ona neden evlenmediğini sorar. Süleyman, yanık yüzüyle kimsenin onunla evlenmeyeceğini söyler. Yıllar sonra içinde derin bir yara olarak kalan Seniha ismini ilk defa sütannesinin ağzından duyduğunda kalbi hızla çarpmaya başlar:

> "Bana:
> -Süleyman, neye evlenmedin,dedi.
> -Bana, kim varırdı sütnine?..
> İhtiyar kadın, derin bir kanaatle:
> -Seniha, dedi.Kalbim, kuvvetle çarpmaya başlamıştı" (Güntekin, 1918: 90).

Mazinin son parçası olarak gördüğü sütninesi hayata gözlerini yummadan önce Süleyman'a şöyle söyler:

> "Seniha, pek güzel bir kızdı, ya Süleyman… Sen, ondan güzel, o senden güzel… Saçları, yüzü ne güzeldi Süleyman… Onu niçin almadın, niçin aramadın Süleyman?.. Zavallı sütninem, ihtiyarlık hezeyanları içinde, belki benim eski yüzümü görüyordu. Şimdi, o derin ve samimi kanaatiyla yalvarmaya başlamıştı: Git, onu ara, bul Süleyman… O, seni sevecek… Amma, sade o, seni sevecek" (Güntekin, 1918: 91).

Süleyman, sütninesine vedasından sonra Kösedere'den Çanakkale'ye gider. İstanbul'dan aldığı telgraf ile önemli bir göz ameliyatı yapmak için, çok beğendiği Çanakkale'den ayrılır. Vapurda, İstanbul'a giden Mısırlı yolcular vardır. Süleyman, Paris'te tanıştığı eski bir arkadaşıyla vapurda karşılaşır. Arkadaşı Süleyman'a İstanbul'a giden tanıdık bir ailenin çocuklarından biri için çocuğun bozuk gözlerini kontrol etmesini ister. Gider ve iki

çocuğu alıp Süleyman'ın yanına getirir. Süleyman, çocuğun gözlerini kontrol ederken kardeşinin gözlerine de bakmak ister:

> "Yanıma yaklaştı. Mahzun elâ gözlerini gözlerime dikti. Bu dakikada, kalbimden neler geçtiğini anlatamayacağım. Bu sarışın kız çocuğunun çehresi, Seniha'nın hâlâ yâdımda en küçük çizgileri, en hafif manaları, en uçucu renkleriyle yaşayan çehresine çok benziyordu. Bu gözler, bir anda, bana bütün mazimi hatırlattı. Gözler ölmez diyenler, çok doğru söylemişlerdi" (Güntekin, 1918: 94).

Süleyman, çocuğa sorular sorar ve aldığı cevaplarla çocukların annesinin Seniha olduğunu anlar. Onlardan kaçar ve onların yüzünün bu halini görmesini istemez. Vagona saklanır ve etrafı gözler. Bir süre sonra, Seniha ile teyzesini görür. Seniha'nın yüzü onun mazisi, tüm hayatı ve rüyasıdır. Dünya gözüyle mazisini görür ve gözlerinden yaşlar akar. Süleyman, Seniha'nın karşısına çıkmaktan kaçar çünkü artık o Seniha'nın sevdiği güzel yüzlü Süleyman değildir. "Bu yarısını gördüğüm ince, süzgün ve çok ıstırap çekmiş, güzel çehre benim bütün mazim, bütün hayatım, bütün rüyamdı" (Güntekin, 1918: 96).

Süleyman, Seniha'nın Bursa'da yaşamak istediğini öğrenir ve o da Bursa'ya yerleşir fakat Seniha ve teyzesiyle yüz yüze gelmeye cesareti yoktur. Güzel gözleri onların üzerindedir ve büyük bir özlemle onları gözetlemektedir. "Seniha'nın kapısının köşesine düşen gölgesine dudaklarımı koydum. Hıçkırıklarımı zapt ederek bu gölgeyi öpmeye başladım" (Güntekin, 1918: 97).

Hayrullah Bey, Seniha'nın doktorudur. Bir gün hastasının fenalaşma haberi üzerine hastasının evine gider. Kadının sağlık durumu iyi değildir ve çok fazla ömrü kalmamıştır. Sokakta bir adamla karşılaşır. Adam doktora hastası hakkında sorular sorar. Kısa bir süre sonra hastası vefat eder. Hayrullah Bey, bu adamla tekrar karşılaştığında adamı, ölen hastasının evinde gördüğü küçük erkek çocuğuna çok benzetir. Gözleri tıpkı bu adamın gözleridir. Aradan aylar geçer ve Hayrullah Bey, bu adamla yine tesadüfen karşılaşır. Bu sefer adamı evine davet eder ve adamın hayat hikâyesini dinler. Bu hikâyenin sahibi Süleyman'dır. Süleyman'ın yüzü yanmasaydı Seniha ile evleneceklerdir. Yanık yüzle onun karşısına çıkmaya cesaret edemeyerek uzaktan sevdiği kadının ölümünü izler. Süleyman, Hayrullah Bey'e şunları söyler: "Seniha, Bursa'da bir sene yaşadı. Sonra, bir gün vefat etti. Onun gözlerini, kapayan siz oldunuz… Öğrenmek istediğiniz hikâyem işte bu" (Güntekin, 1918: 101).

Harabelerin Çiçeği adlı romanda yazar, kadın ile erkek arasında geçen aşkın giriş, gelişme ve sonucunu anlatır. Yani yazar, romanda aşk olgusunu yoğun bir şekilde işler.

Harabelerin Çiçeği konumunda olan Süleyman'dır. Yanmış yüzü ile sevgiden ne kadar kaçmak istese de sevgi onun ruhuna işlemiştir. Reşat Nuri Güntekin'in bazı aşk romanlarının mutlu bir son ile bitmediği görülür. Güntekin, *Harabelerin Çiçeği* adlı romanında kavuşamayan âşıkları işlemektedir. Süleyman'ın yaşamına şekil veren olay, konakta çıkan yangındır. İçindeki sevgi (aşk) duygusuna anlam veren kişi ise Seniha'dır. Seniha, Süleyman'a âşıktır. Vaka çerçevesi incelendiği zaman bu iki âşık ayrılmak yani birbirlerinden kopmak mecburiyetinde kalır. Romanda kavuşamayan âşıkların hikâyesi anlatılsa da aslında Seniha, Süleyman'ın sevgi ve aşk eksikliğini tamamlayan bir karakter konumundadır.

Güntekin'in *Harabelerin Çiçeği* romanı, karşı cinse duyulan sevgi (aşk) değeri bakımından incelendiğinde, Süleyman'ın Bijou'ya duyduğu karşılıksız aşk bir başka değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın ilk dönem romanlarında, aşk değerinin temel bir sorun olarak okuyucuya aktarıldığı gözlemlenmektedir. Romanda, Süleyman'ın kimya hocasının tavsiyesi ile Paris'e tahsil görmeye gitmesi ile aşk değerinin seyri değişir. Hocasının yönlendirdiği kişi sayesinde bir pansiyona yerleşir. Kaldığı pansiyon, Kartiye Lâtende'dir. Yan odada, genç bir kadın kalmaktadır. Kadının ismi, Bijou'dur. Aralarındaki ince duvardan genç kadının kahkaha sesleri işitilir:

> "Odada bulundukça daima onun taze kahkahalarını, şen türkülerini işitirdim. Kartiyede onu Bijou diye çağırıyorlardı. Bijou; gam, kasavet nedir bilmezdi. Geceleri odasında, yabancı erkeklerle gülüştüğü yahut hiç odasına dönmediği olurdu. Bijou; taşkın neşesiyle, altın gibi sarı saçlarıyla meyhanelerin ebedî bir süsüydü. Dans ederken, bütün gözlerde alevler tutuşturur, kalpleri fethederdi. Şen ve taze kahkahaları ince duvarları geçerek, odanın sükûtunu dağıttığı vakit, içimde sebepsiz bir neşe uyanırdı" (Güntekin, 1918: 56-57).

Genç kadının şımarık ve ukala bir tavrı vardır. Süleyman'ı gördüğü zaman bir feryat kopartır ve zalimce güler. Süleyman sevgi açlığıyla Bijou'ya yakın olmak ister ve ona karşı yoğun bir sevgi hisseder. Süleyman, gazetede maskeli balo olduğunu okuduktan sonra iki tane bilet satın alır. Bir tanesini isimsiz bir zarf ile Bijou'ya gönderir. Bijou'nun maskeli baloya gidecek olma ihtimalini düşünmek bile Süleyman'ı heyecanlandırmaya yetmektedir: "Bu suretle, kendimi tanıtmadan belki konuşabilecektim fakat söylenecek neyim olabilirdi? Bunu bilmiyordum. Sade, Bijou'ya hitabedeceğimi, ellerini tutacağımı düşündükçe kalbim büyük bir heyecan ile sarsılıyordu. Taşkın gönlüm sevmek, sevilmek ihtiyacıyla haraptı. Dudaklarım, imkânsız buse hayalleriyle tutuşuyordu" (Güntekin, 1918: 57-58).

Reşat Nuri eserinde toplumdan soyutlanmış olan kahramanın yanan yüzü ile birlikte güzel gözlerinden ve saçlarından da bahsetmektedir. Kahraman, yaşadığı feci olay öncesinde

sevgi ile şımartılmış bir çocuk iken kaza sonrasında yüzünün yanması ile büyük bir sevgisizliğe sürüklenmiştir.

Süleyman için heyecanlı gün gelip çatmıştır. Baloya gider ve yüzünün çirkinliğini gizlediği maskede belli olan güzel gözleri bir saat boyunca Bijou'yu arar. Sesinden, yürüyüşünden onu tanımaya çalışır. Sonunda Bijou'yu görür, yanına gider ve onunla sohbet etmeye başlar. Bijou, Süleyman'ın maskesini çıkarıp yüzünü görmek ister fakat Süleyman izin vermeyerek maskesini ilerleyen saatlerde çıkaracağını söyler. Yüzünü maskesinin altında sır gibi saklayan Süleyman heyecandan titrer: "Dizlerim çökecek gibi oluyordu. Sol elimin altında vücudunun sıcaklığını duymak, beni âdeta sarhoş etmişti. Bütün vücudum, onun sıcak nefesi altında yaşıyordu " (Güntekin, 1918: 59). Süleyman, bileti Bijou'ya gönderenin kendisi olduğunu itiraf eder. Sevgi ihtiyacının onu nasıl bir hüsrana sürükleyeceğinden habersiz Bijou'nun rüzgârına kapılır. Bijou, Süleyman'ın maskesini tekrar çıkartmak ister ve teklifi reddedilir. Bijou, Süleyman'ın bir derdi olduğunu hisseder. Süleyman'ın tek derdi maskesinin altına gizlenmiş yanık yüzüdür.

> "-Nedir derdin küçük… Söyle bana!..
> -Çünkü, beni hiç kimse sevmeyecek!..
> Çapkın çapkın gülerek:
> -Ne tuhaf düşünce… Öyle güzel saçların ve gözlerin var ki, ben şimdiden sevmeye başladım" (Güntekin, 1918: 60).

Bijou, bu güzel gözlere ve saçlara sahip olan adamın yüzünün güzelliğinin bir mazi olarak kaldığından habersiz Süleyman'ın yüzünü ısrarla görmek ister. Bijou ile Süleyman sohbet ederler ve bu sohbet genç kadını heyecanlandırır. Bijou'da güzel saçlı ve güzel gözlü bu adamdan etkilenir. Süleyman, yaşadığı o feci kaza sonrasında sadece yüzünün güzelliğini değil, sevgiye olan inancını kaybeder. Çünkü yanık yüzüyle onu hiçbir kadının sevmeyeceğini düşünür ve yalnız kalır. Bijou, başkalarında bulamadığı aşkı Süleyman'da bulacağını düşünür: "Bijou, bana yüzünü yaklaştırıyor; nefesinin harareti, saçlarının güzel kokusuna karışıyordu. Rikkatten eriyor gibi görünen biraz ıslak gözleriyle, kızarmış yanaklarıyla o kadar güzel bir şeydi ki… Kan, damarlarımda kaynıyordu" (Güntekin, 1918: 61). Süleyman, yüzünün yanık halini gizleyen maskeye güvenerek Bijou ile biraz daha yakınlaşır. Olacaklardan habersiz aşkın heyecanına kapılır, yüreği heyecanla çarpar. Bijou'ya yakınlaştıkça çarpan kalbi yerini korkuya bıraksa da genç ve güzel kadını öpmek ister. Süleyman, bir buseye aç olan dudaklarının ateşine kapılır ve Bijou'yu öper: "Onu kollarımın arasında sıkarak, aç, çılgın bir buseyle, ilk ve son aşk busemle dudaklarından öptüm" (Güntekin, 1918: 61). Süleyman'ın Bijou'yu öpmesiyle birlikte yüzündeki maske düşer. Genç kadın maskenin altında gizlenen bu

yüzü görünce bir feryat koparır. Süleyman'ın yüzünün bu hali onu korkutur. Süleyman, kapıldığı bu heyecanın kötü sonuçlanması ile birlikte oradan koşarak uzaklaşır.

Cüceloğlu'na göre; "Kızgınlığı, hüznü, korkusu ve neşesi utanca boğulmuş çocuğun en baskın duygusu utançtır. Çocuk zamanla her duygudan, hatta var olmaktan utanç duyar. Bu insan kendi öz kişiliğini sosyal maskeler arkasına saklamaya çabalar" (Cüceloğlu, 2012: 113). Süleyman, yanık yüzünün, yaşadığı aşk duygusuna engel olacağını en başta bilse de içindeki sevgi açlığına karşı koyamamıştır. İçine işleyen heyecanın bir aşk rüyası olduğunu bilir. Maskesinin düşmesiyle birlikte aşk rüyası da sona erer. Yazar, romanda erkek karakterlere aşk yetisi verir fakat kadın karakterler aşk yetisine pek sahip değildirler. Reşat Nuri Güntekin'in *Harabelerin Çiçeği*'nde vaka karşı cinse duyulan sevgi (aşk) değeri bağlamında mutlu bir sona erişmez. Fiziksel güzellik aşk için önemli bir etkiye sahiptir. Başkarakter Süleyman'ın yüzünün çirkinliği sevgiye açlığı ile ilişkilendirilir. Yazar, *Harabelerin Çiçeği* romanında aşk değerini mutlu bir sona kavuşturmayarak eleştirel bir yaklaşım sergiler.

Harabelerin Çiçeği'nin, karşı cinse duyulan sevgi (aşk) başlığı altında karşımıza çıkan Süleyman ile Marjanti romanda aşk değerini destekler niteliktedir. Bu istek maziye duyduğu özlemden ibarettir fakat İstanbul'da geçirdiği kısa sürede psikolojik olarak yorulmuştur. Huzuru bulacağını hissettiği ve önceden de görmüş olduğu Mudanya'nın yakınlarında bir köşk tutar. Yaşadığı köşk deniz manzaralıdır. Deniz kıyısına gider, maziyi düşünür ve deniz kenarında buraya ilk geldiği zamandan beri bir Rum kızına tesadüf eder. Rum kızı sessiz sedasız çorap örüyordur: "O kadar güzel, o kadar sakin, o kadar terütaze idi ki, uzaktan ona bakmaya doyamıyordum. Bu genç kız, etrafımdaki, parlak tabiatı daha ziyade güzelleştiriyor gibiydi" (Güntekin, 1918: 72). Süleyman, zaman zaman genç kızın önünden geçer. Fakat Rum kızının ona hiç bakmadığını fark eder. Günler geçer, Süleyman, genç kızın halinden şüphelenir. Bir cesaret yanına gider ve kızın gözlerinin görmediğini anlar, sohbet etmeye başlar. Genç kızın ismi Maryanti'dir. Maryanti, gözlerini on yaşında kaybettiğinden bahseder. Görmemeye alıştığını ama çok yalnız kaldığını anlatır. Süleyman, Maryanti'nin babasından izin alır ve onu gezdirir. Maryanti'yi otelin bahçesinden alır, gezintiye çıkarır:

> "Beni, ayak seslerimden tanıdığı vakit çehresi parlar, kara gözleri, etrafındaki karanlığı delmek istiyor gibi büyür, elleriyle ellerimi arardı. Kolkola, etraftaki çayırlar ve ağaçlıklar içinde, boş ve ılık ilkbaharın içinde birleşen bu iki felâketten âdeta bir saadet ve ümit doğuyordu. Ona çiçekler veriyordum… Maryanti, onları elimden alırken, kızarıyor, gülümsüyor, gözlerinin karanlığına varıncaya kadar çehresinin her noktasında ışıklar uyanıyordu" (Güntekin, 1918: 77-78).

Süleyman, Maryanti'yle ılık rüzgârlı günlerde ormanda vakit geçirir: "O vakit, Maryanti'nin parmaklarımla oynayan ellerini, küçük buselerle öperdim. Ona, daha yakın olmak için ben de gözlerimi kapar ve bu karanlıkta kalbimin seslerini dinlerdim. Süleyman, Maryanti ile açık açık konuşur. 'Beni âdeta seviyorsunuz. Şu var ki sevdiğiniz ben değilim, sizin bana ait olan hayaliniz'" (Güntekin, 1918: 79-81). Süleyman, Maryanti'nin gözlerinin tedavi sonrasında açılacağını bilir. Maryanti, Süleyman'ın yanık yüzünü gördüğünde hayalindeki güzel adamı çirkin yüzüyle sevmeye devam edebilir miydi? Maryanti, içindeki yoğun duyguyu şöyle anlatır: "Süleyman Bey; meşhur bir söz vardır: Durun size Türkçeye çevireyim: Sevdanın gözü daima kördür, derler. İşte, gözlerim açıldığı vakit de ben, sizin için daima kör kalacağım…" (Güntekin, 1918: 81). Güntekin, *Harabelerin Çiçeği* romanında, bir kadın ve bir erkeğin yaşadıkları aşk ile romanda aşk olgusunun önemini okuyucuya vaka akışında gösterir. Yazarın romanlarının genel olarak mutlu son ile bitmediğini de söylemek mümkündür. Süleyman, romanın başkişisi olarak güzelliğiyle birlikte cesaretini de kaybeder. Yanık yüzünün tüm çıplaklığıyla sevdiği kadınların karşısına çıkmaktan kaçınır. Maryanti'nin gözlerinin görmemesi nedeniyle Süleyman, onun yanında yüzünü gizlemek zorunda kalmaz ve ondan kaçmaz. Maryanti, Süleyman'a iç güzelliğinin yüz güzelliğinden daha değerli olduğundan bahseder. Süleyman, Maryanti'ye şöyle cevap verir:

> "-Buna, imkânsız demeye dilim varmıyor Maryanti… Bir adamın içindeki güzelliği, bütün derinliğiyle görmek, belki onun yüzünü unutturabilir. Maryanti, Süleyman'ın da kendisini sevdiğini bilir. Süleyman, yanık yüzü ile sevilmeyeceğini düşünür. Maryanti ise, Süleyman'ın kör bir kızı nasıl sevdiğine cevap bulamamıştır. Süleyman Bey, ben anlıyorum ki siz de beni seviyorsunuz. Ben de açık söyleyeyim… Hangi güzelliğim için seviyorsunuz? Körlüğüm için mi? Yoksa, herkesin görmediği güzelliğim için mi?" (Güntekin, 1918: 81-82).

Tedavi başarıyla sonuçlanır, Maryanti, artık görmeye başlar. Kaybettiği yılların acısını çıkartırcasına kırlarda, bayırlarda oyunlar oynar. Süleyman, Maryanti'ye görünmeden onu uzaktan izler. Yanık yüzü ile genç kızın hayallerini yıkmaktan korkar: "Karların içinde, sarı saçları, renkli çehresiyle, bir büyük çiçeğe benzeyen bu güzel genç kızı uzun müddet seyrettim. Bu genç kızın, beni bir rüya gibi sevdiği yüzünden belliydi. Kendimi göstermek, bu rüyayı öldürmek demekti" (Güntekin, 1918: 85). Süleyman, ağlayarak çantasını toplayıp çocukluk resmini zarfın içine koyarak, gizli gizli otelden ayrılır. Bu aşk hikâyesi de tamamlanmadan biter.

Reşat Nuri Güntekin'in *Harabelerin Çiçeği*'nde, güzellik kavramının sevgi değeri için belirleyici nitelikte olan tek romanı değildir. Güntekin, *Harabelerin Çiçeği* romanından yola

çıkarak 1927 yılında, *Bir Kadın Düşmanı*'nda da aynı konu ile karşımıza çıkmaktadır (Aytemiz, 2005: 31). Bu benzerlik araştırmanın ilerleyen bölümlerinde Ziya'nın yüzünün çirkin oluşu ile karşımıza çıkacaktır.

Reşat Nuri Güntekin'in ikinci romanı olarak karşımıza çıkan *Gizli El* romanı, yazarın aşk izleğini işlediği romanları arasında yer almaktadır. Güntekin, *Gizli El* romanını, tiyatro piyesleri yazdığı dönemde arkadaşının yoğun ısrarları üzerine yazıya aktarmıştır (Aytemiz, 2005: 3). Yazar, *Gizli El*'i ilk romanı olarak adlandırmış ve *Harabelerin Çiçeği* romanını görmezden gelmiştir. Gizli El'in önsözünde, "İlk Romanımın Romanı" açıklamasıyla okura kitabın seyrini aktarmıştır (Güntekin, 1920: syf). *Gizli El* romanının, *Harabelerin Çiçeği* romanından farkı romanın mutlu son ile bitmesidir. Mutlu sona *Gizli El*'den sonra kaleme aldığı *Çalıkuşu*'nda da rastlanmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi yazar, roman macerasının başlangıcını *Gizli El* olarak görür. *Gizli El*, vurgunculuğu eleştiren bir yapıt olacakken sansür nedeniyle aşk romanı olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır (Ayar, 2018: 344-345). *Gizli El*, Şeref'in iç dünyasını ve hayatını konu eden bir romandır. *Gizli El*'de işlenen tema hırslarına yenik düşerek maddi açıdan yükselen Şeref'in ahlaki açıdan düşmesidir. Şeref, olayları kendi gözünden okuyucuya yansıtır.

Romanda vaka, Şeref'in müdürün yanına gidip afyon meselesi hakkında konuşması ile başlar. Müdürün ardında karısı Seniha ile yaşadığı eve gider, sohbet ederler. Şeref, Gemlik'te memurluk yapar. Şeref'in ihtirasları büyüktür ve memur yaşamından sıkılır. Memuriyet hayatında tek eğlence olarak gördüğü gece toplantıları bile onu mutlu etmemiştir. İşten çıkınca, şehirden kaçarak, kırlarda dolaşır. Akşamüstü, bir tepeye çıkarak, tek başına güneşi batırır. Şeref'in askerî doktor ile tanışması tepede dalgın dalgın dolaştığı günlerden birinde gerçekleşir. Doktor, Şeref'i yanına çağırır ve sohbet ederler. Kısa sürede iyi anlaşan iki ahbap olurlar. Bir sabah Doktor, Şeref'in evine uğrar ve onu Narlı Çiftliği'ne götürür ve çiftliğin sahibi Aziz Paşa ile tanıştırır. Aziz Paşa'ya olan yakınlığı doktor sayesinde gerçekleşir. Aziz Paşa, Şeref'i, kızı Seniha ve Adnan ile tanıştırır. Şeref, Paşa'nın çiftliğinde Seniha ile Adnan'a Türkçe dersleri vermeye başlar. Bir süre sonra Şeref ile Seniha arasında yakınlaşma başlar. Şeref, Paşa'nın kızına âşık olur ancak aralarındaki statü farklılığı yüzünden Şeref, Seniha'dan uzak durmaya çalışır. Bir gece Aziz Paşa çiftlikte bir eğlence düzenler. Şeref, ümitsizlikleri yüzünden tayininin çıktığını söyleyerek çiftlikten ayrılır. Şeref, romanda Seniha'ya duyduğu aşka olan ümitsizliği için şunları söyler: "Kendi kendime, 'Odasına asılmış bir tablo, yahut fotoğraftaki kadına âşık olanlar var!' diyordum, ben onlara

benziyordum. Bu kız, benim için vücutsuz bir resimden ibaret kalmaya mahkûmdur. Hiçbir zaaf, hiçbir yakınlık göstermeyeceğim bu kıza. Tablodaki resim kadar uzak ve yabancı kalacağım ona"(Güntekin, 1920: 39-40).

Çiftlikten ayrıldığı gece yolda yürürken yolunu kaybeder ve ormana sapar. Yolda dengesini kaybeder ve ayağına takılan çalılar, dengesini kaybetmesine sebep olur. Dengesini kaybeder ve dereye düşer. Şeref, gözlerini açtığında doktorun evinde olduğunu görür. Akşamüstü Paşa, Şeref'i ziyarete gelir. Aziz Paşa, sohbet arasında ceketinin cebinden bir zarf çıkartır. Zarfın içinde Seniha'nın resimleri vardır. Aziz Paşa ile doktor konuşur. Şeref ile Seniha'yı evlendirmeye karar verirler: "Öyleyse kızımı oğluna istersin. Ben de ağlaya bağıra veririm… Bu iş de böyle biter, dedi. İşte benim Seniha ile evlenmem bu kadar beklenmez, bu kadar kolay bir şekilde oldu. Biz Seniha ile aşk evlenmesi yapmıştık" (Güntekin, 1920: 89-92).

Seniha, Şeref'e sevgi ile bağlıdır. Sevgi izleği romanda, Şeref'in Seniha'yı elde etme arzusu olgusuyla okura sunulmaktadır. Şeref, Seniha'nın da kendisini sevdiğini bilmekte fakat utandığı için sevdiğini söyleyemediğini bilmektedir. Evlendikten sonra balayına giderler ancak Aziz Paşa'nın mektubu ile geri dönerler. Paşa, kumar sevdasına yenik düşmüş ve borçlanmıştır. Şeref, bu borçları kapatmak için yoğun bir uğraş verir, savaşın başlaması ile askere çağırılır. Şeref askerdeyken Murat Bey ile tanışır, Murat Bey'in desteği ile Viyana'ya çalışmaya gider. Vagon ticareti işinde ilerler ve zengin olur. Şeref, İstanbul'da yaşamaya başlar. Şeref'teki değişim, Seniha'nın baba evine dönmesine sebep olur. Şeref, istediği o lüks hayata sonunda kavuşur. Reşat Nuri Güntekin'in pek çok romanındaki olumsuz karakterlerin ortak özellikleri değerlerini ve kimliklerini hırsları uğruna kaybetmeleridir. Bu hırsın beraberinde getirdiği kimlik kaybı araştırmanın ilerleyen bölümlerinde yazarın *Çalıkuşu* adlı romanında da karşımıza çıkacaktır. Romanda hırsları yüzünden ahlaki değerlerini kaybeden Şeref'in hikâyesi gözler önüne serilir. Güntekin, çıkarları için değerlerini kaybeden insanları bekleyen sona vurgu yapar. Yasa dışı işlere bulaşıp zengin olan Şeref'in hem Seniha ile arası bozulur hem de bu zaman diliminde hapse girer. Kısa bir süre hapiste kalır ve para cezasıyla hapisten çıkar. Şeref'i Seniha karşılar. Birlikte çiftliğe dönerler. Seniha, Şeref'e yükselme arzusu ile dibe çöktüğü dönemlerde sığınacak güvenilir bir liman olmuştur. Seniha'nın sevdiği adamı affetmesi sevgi değerinin bir göstergesidir. Seniha, Şeref ile barışır ve roman mutlu son ile biter.

Reşat Nuri Güntekin'in bir diğer romanı ise *Çalıkuşu*'dur. *Çalıkuşu* romanı, dönemin toplumsal değerlerini, kültürünü yansıtmaktadır. Yazar, yapıtını önce "İstanbul Kızı" isimli

tiyatro eseri olarak yazmıştır. Bunun gibi Güntekin çoğu romanını, ilk olarak tiyatro eseri olarak yazmış, daha sonra romana dönüştürmüştür. Güntekin, romancı kimliğini *Çalıkuşu* ile parlatmıştır. Bu ün, Güntekin'i, "*Çalıkuşu* yazarı" olarak tanıtmakta etkili olmuştur (Uygun Aytemiz, 2005: 4). *Çalıkuşu*, okur kitleleri açısından çabuk benimsenmiş ve bu durum yazarı tanınır kılmıştır.

Güntekin'in romanlarındaki duygusallığı ve aşk izleğini görmezden gelmek mümkün değildir. *Gizli El'de* olduğu gibi *Çalıkuşu* romanında da mutlu son gözlemlenmektedir. *Harabelerin Çiçeği* gibi *Çalıkuşu* romanında da aşk, akrabalık ilişkisi olan kişiler arasında gerçekleşmiştir. Burada sevgi değerinin akrabalık ilişkisi olan teyze çocukları arasında gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Romanlarda, akraba çocuklarının yaşadıkları aşk, o çağın kız çocuklarının sosyalleşememesi, dışarı çıkamaması olgusuyla açıklanabilir. Çünkü kız çocuklarının rahatlıkla görebildikleri erkekler, eve girip çıkan akraba çocuklarıdır. Bu açıdan *Çalıkuşu*, dönemin sosyal ve toplumsal yapısını, kültürünü yansıtması açısından önemlidir.

Yazarın üçüncü romanı *Çalıkuşu*'nda, Feride ile teyzesinin oğlu Kâmran arasında şekillenen sevgiden bahsetmek gerekir. Roman, aşk teması çerçevesinde şekillenir. Feride, babasının görevi nedeniyle İstanbul dışında yaşar. Annesinin hayatını kaybetmesi üzerine babası Feride'yi İstanbul'a büyükannesinin yanına götürür. Feride, Dame De Sion isimli Fransız okulunda yatılı okur. Feride, hareketli bir çocukluk geçirdiği için kendisine "*Çalıkuşu*" lakabını verilmiştir. On iki yaşında babasını da kaybeder. Feride, yaz aylarını teyzesinin köşkünde geçirir. Teyzesinin Tekirdağ'daki köşkünde bulunduğu bir yaz mevsimi Feride'nin teyzesinin oğlu Kâmran da oraya gelir. Feride, önceleri Kâmran ile pek anlaşamaz ancak daha sonra ondan hoşlanmaya başlar. Kâmran'ın bu durumdan haberi yoktur ancak Feride'yi sık sık okuldayken ziyaret eder. Feride, Kâmran'dan hoşlandığı halde zıt davranışlar gösterir. Feride'nin Müjgan adlı kızı olan diğer teyzesi de Tekirdağ'dadır. Akşamüstleri Feride ile Müjgân kol kola gezerler. Feride, arkadaşlarına olmayan bir aşk kahramanından bahsetmiştir. Bu masalı Müjgân'a da anlatır. Müjgân, Feride'ye şöyle söyler: "Zavallı Feride'ciğim. Sen Kâmran'ı sahiden seviyorsun, dedi" (Güntekin, 1922: 84).

Feride bu sözlerden rahatsız olur ve ağlamaya başlar. Feride ile Müjgân bir akşamüstü dolaşırken Kâmran'ı görürler. Kâmran'ın gelmesi Feride'nin keyfini kaçırır. Kâmran, Feride'ye buraya onun için geldiğini söyler: "Benimle evlenmek istediğini senin ağzından duymak istiyorum" der (Güntekin, 1922: 106). Kâmran, Feride'ye olan aşkını itiraf eder ve hep birlikte İstanbul'a dönerler. Feride ile Kâmran nişanlanırlar. Nişanlandıkları sene Kâmran, sefaret kâtibi olmak için Avrupa'ya gider. Dört yıl Avrupa'da kalır ve sonrasında İstanbul'a

döner. Düğün günü gelir, hazırlıklar başlar. Feride'nin Kâmran ile evleneceği gün köşke gelen kadın Feride'ye bir mektup verir. Mektupta Kâmran'ın Avrupa'dayken kendisini Münevver adında bir kadınla aldattığı yazılıdır. Kadın hastadır ve Kâmran ona evlilik vaadi vermiştir. Feride, aldatıldığını öğrenince hayal kırıklığı yaşar ve Kâmran'a bir not bırakır: "Kâmran Beyefendi. 'Sarı Çiçek' romanını baştan başa öğrendik. Bir daha ölünceye kadar birbirimizi görmek yok. Senden nefret ediyorum" (Güntekin, 1922: 143). Feride, düğün günü evi terk eder. Bir süre, sütannesi Gülmisal Kalfa ile birlikte kalır. Sütannesinin yanında kaldığı süre zarfında Maarif Nezareti'ne başvurur. Anadolu'da öğretmen olarak çalışmak ister. Feride, karşılaştığı zorluklara rağmen yılmaz ve Bursa'ya gider. Başvurduğu kadroya başkasının atamasının yapıldığını öğrenir. Buna rağmen çıktığı bu zorlu yoldan geri dönmez. Okul Müdürü, Feride'yi Zeyniler köyünde bir okula atar. Burası yolları bile olmayan, ahırı andıran okulu olan bir köydür. Feride, okulun çağ dışı eğitim ile yönetildiğini görür ve çocukları çağa uygun eğitmeye başlar. Tüm öğrencilerini sever fakat üvey annesinin kötü davrandığı Munise onun içini acıtır ve Munise'yi evlatlık edinir. Zeyniler köyünde Doktor Hayrullah ile tanışır. Okul kapanır, Feride bunun üzerine Bursa vilayetine döner ve bir okulda öğretmenlik yapmaya başlar. Feride'nin güzelliği herkesin ilgisini çeker. Müzik öğretmeni olan Şeyh Yusuf, Feride'ye âşık olur. Feride'yi görmek son arzusudur ve arzusu gerçekleştikten sonra ölür. Herkes bu ölümün sorumlusu olarak Feride'yi görür. Çıkan dedikoduların ardından Feride, Munise'yi de yanına alarak Çanakkale'ye gider. Çanakkale Rüştiyesi'nde öğretmen olarak göreve başlar. Güzelliği ile dillere düşer ve "Gülbeşekeri" olarak anılmaya başlar. Feride, Çanakkale'de de beğenilir ve evlenme teklifleri alır. Tekliflerin hiçbirini kabul etmez. Bir tuzaktan son anda kurtulur. Bunun üzerine Çanakkale'de kalamaz ve İzmir'e gider. İzmir'de iş bulmakta zorluk çeker. Reşit Bey'in kızlarına Fransızca dersi verir. Köşke yaşarlar. Kızlarla birlikte aile albümüne bakarken fotoğraflarda Kâmran'ı görür. Kızların teyzesi ile Kâmran'ın evli olduğunu öğrenir. Kızlar Çalıkuşu ve Kâmran'ın hikâyesinden bahsederler:

> "Bu bey, teyzelerinden birinin kızını severmiş. Bu kız ufak tefek, gayet hoppa, gayet şımarık bir şeymiş, hatta bunun için ismine Çalıkuşu derlermiş. Çalıkuşu bu Kâmran Bey'i bir türlü istememiş. Gönül bu ya… Nihayet, evlenmelerine bir gün kala, bir başına evden kaçmış, yabancı memleketlere gitmiş. Kâmran Bey, aylarca yemeden, içmeden kesilmiş, bu vefasız kızı beklemiş" (Güntekin, 1922: 415-416).

Bu hikâyedeki *Çalıkuşu* Feride'den başkası değildir. Feride'nin hikâyesi ise anlatılan hikâyeden bambaşkadır. Kâmran tarafından aldatıldığı için evden kaçmıştır. Feride, Kâmran'ın evlendiği haberini alır ve içindeki ses öfkeyle şunları söyler: "Kâmran, ben senden

nefret ediyorum. Öyle olmasaydı, bu haberi aldığım vakit ağlar, bayılır, matemini tutardım. Halbuki ben, ömrümde hiçbir gün, bugünkü kadar, gülmedim, etrafımdakileri bu kadar neşe ve şenliğe boğmadım" (Güntekin, 1922: 416).

Feride, içi kan ağlasa da aşkını kalbine gömmüş, aşkın yerini nefrete teslim etmiştir fakat atladığı bir şey vardır ki nefretin de içerisinde sevgi vardır: "Kâmran, ben senden nefret ettiğim için, yabancı memleketlere kaçmıştım. Şimdi, nefretim o dereceyi buldu ki bu uzaklık kâfi gelmiyor, senin yaşadığın, nefes aldığın dünyadan uzaklara kaçmak istiyorum" (Güntekin, 1922: 417).

Feride, köşkte evin oğlu tarafından rahatsız edilir, ayrıca Reşit Bey'den de evlilik teklifi alır. Bu durumdan rahatsız olan Feride köşkten ayrılır. Kuşadası'nda öğretmene ihtiyaç olduğunu öğrenir ve Kuşadası'na gider. Savaş çıkar ve Feride'nin çalıştığı okul hastaneye dönüştürülür. Feride, burada Doktor Hayrullah Bey ile karşılaşır ve ona yardım etmeye başlar. Doktor, Feride'nin hayatını az da olsa bilir. Feride ona nişanlısının onu aldattığını ve ondan nefret ettiğini söyler. Hayrullah Bey, Feride'nin gözlerinin içine bakar ve şöyle söyler: "Ah, zavallı küçük, sen onun için senelerden beri çıra gibi cayır cayır yanıyorsun. Saklamaya çalışma nafile. Sevda, çocuk gözlerinden uyku gibi akar" (Güntekin, 1922: 434). Feride,ne kadar inkâr etse de kalbinin sesini susturamaz. Dilinin söylediğine, kalbini inandıramaz:

> "O günden beri sen benim için bir yabancıdan, bir düşmandan başka bir şey değildin Kâmran!.. Bir daha yüz yüze gelmeyeceğimizi, bu dünyanın gözleriyle birbirimize bakmayacağımızı, birbirimizin sesini işitmeyeceğimizi biliyordum. Böyle olduğu hâlde ben, senin nişanlın olmak hissini bir türlü gönlümden çıkaramamıştım. Ne söylesem, ne yapsam kendime… Sana ait bir şey gözüyle bakmaktan kurtulamıyordum. Evet, niçin yalan söyleyeyim? Bütün nefretime, isyanlarıma, bütün o geçmiş şeylere rağmen, ben yine bir parça senindim" (Güntekin, 1922: 438).

Feride, savaşın bitmesiyle birlikte öğretmenliğe geri döner. Evlatlık edindiği Munise, hastalanır ve ölür. Feride, Munise'nin ölümüyle yatağa düşer, uzun bir süre buhran geçirir. Feride, Hayrullah Bey'in çiftliğinde kalır. Doktor, hasta olan Feride'yi yalnız bırakmaz ve ona çiftliğinde bakar. Doktor Hayrullah ile Feride baba kız gibi olurlar. Feride'nin çiftlikte kalması dedikodulara sebep olur. Çıkan dedikoduları susturmak için Doktor Hayrullah Bey ile Feride evlenirler fakat bu evlilik gerçek değildir. Feride, günlüğüne yaşadıklarını yazar. Hayrullah Bey, Feride'nin günlüğünü bulur ve okur. Feride'nin nefret ettiğini söylediği Kâmran'a hâlâ âşık olduğunu anlar ve günlüğü saklar. Feride'ye onun günlüğünü okuduğunu hiçbir zaman belli etmez. Aradan zaman geçer ve Hayrullah Bey hastalanır. Hastalandığı

zamanlar Feride'nin yalnız ne yapacağını düşünür. Doktor Hayrullah Bey'in son bir arzusu vardır. Feride'ye bir mektup verir ve bu mektubu Kâmran'a iletmesini ister. Mektubun içerisinde Feride'nin yazmış olduğu günlüğü ve Hayrullah Bey'in Kâmran'a yazmış olduğu mektup vardır. Feride'nin günlüğünün bir bölümünde pişmanlığını ifade eden şu sözler yer almaktadır:

> "Bu okumayacağın defteri ben senin için yazdım Kâmran. Evet, ne söyledim, ne yazdımsa hep senin içindi. Yanlış, çok yanlış bir iş tuttuğumu bugün artık itiraf edeceğim. Ben her şeye rağmen seninle mesut olabilirdim. Evet, her şeye rağmen seviliyordum, sevildiğimi de bilmiyor değildim; fakat bu bana kâfi gelmedi, istedim ki çok, pek çok sevileyim, kendi sevdiğim kadar değilse bile çünkü buna imkân yok ona yakın sevileyim. Kâmran, ben seni sevmesini, senden ayrıldıktan sonra öğrendim. Hatta yaptığım tecrübelerle, başkalarını sevmekle sanma sakın. Gönlümün içindeki ümitsiz hayalini sevmekle. Bütün olan, geçen şeylere rağmen, sen yine bir parça benimdin; ben bütün ruhumla senin…" (Güntekin, 1922: 479-480).

Roman, ağırlıklı olarak Feride'nin günlüğü üzerine kurulmaktadır. Günlük biçiminde yazılan bölümlerden sonra beşinci bölüme geçilir. Bu bölüm, Kâmran'ın eşini kaybetmesi ve Feride'nin Hayrullah Bey'i kaybetmesi üzerine Tekirdağ'da karşılaşmaları ile sonuçlanır. Tekirdağ, Feride ile Kâmran'ın aşkının başladığı yerdir. Beşinci bölümün ilk sayfalarında Kâmran ile eniştesinin yolculuk etmesi ve yolculuk sırasında sohbetlerine yer verilmiştir. Kâmran'daki neşesizlik eniştesinin dikkatinden kaçmamıştır. Eniştesi, Kâmran'ın Münevver'i kaybettikten sonra kendisini toparlayamadığını söyler. Kâmran mutlu değildir. Bu mutsuzluğun asıl nedeni Münevver değil, Feride'dir. Kâmran, Feride'yi bir türlü aklından çıkaramamıştır. Eniştesi, Kâmran'a şu sözlerle sitem eder: "Ah Kâmran, şu Feride'ye nasıl kıydığını hâlâ aklıma sığdıramıyorum. Çalıkuşu'nun bülbül gibi sesini, gül yüzünü hatırladıkça hâlâ yüreğim sızlar. Hani, ölsem, gitsem seni affetmeyeceğim Kâmran" (Güntekin, 1922: 482). Eniştesi Kâmran'ın derdinin Feride ile ilgili olmadığını, Münevver'i sevdiğini ve onu kaybettiği için düşkün halde olduğunu söyler. Kâmran acı acı gülümseyerek hiç kimseyi Feride'yi sevdiği kadar sevmediğinden söz eder. Münevver'e hiçbir zaman âşık olmadığını itiraf eder. Kâmran, Münevver ile evliliğinin sebebini şu sözlerle açıklar: "O bir hastaydı, benim yüzümden ölmesi mümkündü. Feride'den ümidi kestikten sonra, ona karşı olsun bir insanlık ve merhamet vazifesi ifa etmek istedim, o kadar" (Güntekin, 1922: 484).

Kâmran, Feride'nin evli olduğu ve çok mutlu olduğu haberini alır. Feride'ye tesadüfen Kuşadası'nda rastlayan bir arkadaşından Feride'nin akrabalarından ve memleketinden insanları artık hatırlamadığını işitir. Bu nedenle ondan uzak durur fakat bunun bir hata olduğunu yıllar sonra fark eder. Aşklarının şahidi olan Müjgân, yıllardır Kâmran'a dargındır.

Kâmran'ın yanında Feride'den söz etmez. Kâmran tek başına otururken yanında biriyle Müjgân gelir. Bu kişi Feride'den başkası değildir. Hayrullah Bey'in ölümünden sonra vasiyetini yerine getirmek üzere Feride, Tekirdağ'a gider. Kâmran da Münevver'in ölümünden sonra Tekirdağ'a gelmiştir fakat Feride, Hayrullah Bey'in ölümünü gizler ve bunun bir ziyaret olduğunu söyler. On yıl sonra ilk defa karşılaşan bu iki âşık için bu dakikalar pek güç olmuştur. Ailecek akşam yemeği yerler ve sohbet ederler. Kâmran, Feride'nin başkasına ait olduğunu düşündükçe bir köşede sararır ancak üzüntüsünü gizlemek için çaba gösterir. Tekirdağ'da Feride ile Kâmran tekrar yakınlaşırlar. Feride'nin içinde yaşadığı âşk duygusu nefret ve öfke duygusunu alt eder. Feride, Hayrullah Bey'in vasiyetini yerine getirir, Müjgân'a zarfı verip Tekirdağ'dan gitmek için hazırlanır. Zarfın içinde Feride'nin günlüğü vardır fakat Feride bu günlükten habersizdir. Feride, Müjgân'a her şeyi anlatır. Feride, Müjgân'a verdiği zarfı vapura binip gittikten sonra Kâmran'a teslim etmesini ister fakat Müjgân Feride'ye verdiği sözü yerine getirmemiştir. Zarfı Kâmran'a önceden verir. Doktor, Kâmran'a tüm olup biteni anlatmıştır. Evlilikleri sadece Feride'yi himayesi altına alıp korumak için gerçekleşmiştir. Feride'nin kalbinde her zaman Kâmran'ın olduğunu ve olacağını anlatmıştır. Feride vapuru beklerken Kâmran'ı karşısında görür. Feride ile Kâmran'ın nikâhları kıyılmıştır. Çalıkuşu'na tuzak kurmuşlardır. Kâmran'ın ağzından şu sözler dökülür: "Feride, sen benim olasın! İnanamıyorum" (Güntekin, 1922: 536). Feride'de gittiğine pişman olmuş susuzluğunu gidermiş bir kuş misali eski canlı haline geri dönmüştür. Feride, nefretle terk ettiği Kâmran'ın kollarında toprağa ekilmiş taze fidan misali umutla ve aşkla kendini sevdiği adamın kollarına teslim eder. Ayrılmamak üzere kavuşurlar. Feride, âşk duygusu ile tanıştığı ve âşkı sorguladığı zamandan itibaren âşık bir kız çocuğu konumundadır. Aşkın büyülü hâli ile erken tanışan Feride, tanıştığı aşk duygusunu nefret ile örtmeye ve duygularını kalbine gömmeye çalışır fakat bu aşk söneceği yerde alevlenerek büyür.

Reşat Nuri'nin bir diğer eseri *Damga*'da karşılık beklenmeyen yasak aşk işlenir.. Aşk, yapıtın olay örgüsünü şekillendirmektedir Romanındaki vakada çatışmayı sağlayan olgu aşktır. Yapıtta aşk ve fedakârlık olguları, İffet'in gayesi olur. Romanın başkişisi olan İffet, aşkı için kendini feda eder.

Damga, Güntekin'in ilk dönem yapıtlarındandır. Roman, 1924 yılında ilk kez İstanbul'da basılmıştır (Salar, 2011: 41). İffet, annesini küçük yaşta kaybeder ve kalfası tarafından büyütülür. Babası sarayda paşadır. İffet, özel dersler alarak yetiştirilir. Çünkü Paşa babası İffet'i okula göndermemiştir. Kalfası onu gizli gizli okula götürür. Okulda Ömer adlı bir arkadaşı vardır. Ömer'in ağabeyi sürgüne gönderilmiştir. İffet, Ömer'in ağabeyi için Paşa

babasından onlara yardım etmesini ister fakat babası yardım teklifini reddeder. İffet, yaz tatillerinde halasının çiftliğine gider. Halasının anlattığı aşk masalından çok etkilenir. Masal, İsmail'in âşık olduğu kadının namusunu korumak için fedakârlık yaparak hayatını kaybetmesini anlatır..

İffet, idadiye başlar. İdadide Jön Türkler ve Celal ile yakınlaşır. Okulda, Vecdi öğretmenin tutuklanması ile gözler İffet'in üzerine çevrilir. Bu olaydan sonra İffet, okulu bırakır. Meşrutiyet ilan edilir ve İffet'in Paşa babası sürgün edilir. Babası ölür, İffet İstanbul'a döner ve hukuk fakültesine başlar. Cemil, Kerim Bey'in çocuklarına ders verir. Bu sebeple sık sık Kerim Bey'in yalısına gider. Öğrencilerinin ismi Handan ile Kemal'dir. Çocukların annesi veremden ölmüştür ve onlara üvey anneleri Vedia bakmaktadır. İffet ile Vedia yakınlaşırlar. Vedia, İffet'in ilk aşkı olmuştur: "Bu benim ilk aşkımdı. Vedia'yı masum kalbimden umulmaz bir şiddetle sevmeye başlamıştım. Bir rüya içinde gibi uyuşuk ve ihtiyarsız yaşıyordum. Dünya, bu masal aşkının etrafında beyhude bir çerçeveden ibaretti. Günler bu sevda için doğup batıyor, mevsimler onun için değişiyordu" (Güntekin, 1924: 57).

İffet ile Vedia, yalıda herkes uyuduğu vakit gizlice görüşürler. Aşk akıllarını başlarından almıştır ve yakalanma ihtimalinden bile korkmamaktadırlar. Buluştukları her gece kalplerinin atışlarına engel olamazlar. İkisinin kalbi de birbirleri için atar. İffet, bir gece yine gizlice yalıya gelir fakat bu sefer bahçıvan yalıya birisinin girdiğini görür. Değirmen masalından çok etkilenen İffet, Vedia'yı korumak için fedakârlık yapar ve kendisini yalıya girmiş bir hırsız olarak gösterir. Böylelikle sevdiği kadının namusunu korur: "Seni kurtarmak için ne lazımsa yapacağım. Adi bir hırsız olduğumu söyleyeceğim. Hırsızlık için eve girdiğimi iddia edeceğim. Onu çok seviyorum. Namusunu kurtarmak için bundan başka çare yoktu. Bu fedakârlığı seve seve yaptım. Hiçbir zaman pişman da olmayacağım" (Güntekin, 1924: 66-69).

İffet, altı ay hapis yatar ve hapisten çıktıktan sonra hırsız olarak damgalandığını ilk defa ağabeyinin evinde hisseder. Yengesi, İffet'in kaldığı odadan mücevherlerini alır. Bu durum işlemediği suç için damgalanan İffet'i üzer. İffet, Vedia'nın namusunu korumak için kızgın damgaya razı olur. İş aramaya başlar fakat hırsız damgası yüzünden iş bulmakta zorluk çeker. İnsanların kendisine hırsız gözüyle baktığını hisseder ve bu durum takıntılı bir hâl almaya başlar. Hukuk-ı Millet isimli gazetede işe başlar. Rakip gazetenin İffet hakkında "eski hırsız" damgası ile yayınladığı yazı üzerine dayanamaz ve istifa eder. İş bulmakta zorlanan İffet, mecbur kalır ve vagon ticareti işinde çalışmaya başlar. İşi gereği Anadolu'ya giden İffet, yaptığı işin vicdan yükünü üzerinden atabilmek için buradaki insanlara yardım eder. Yapmış

olduğu yolculuk sırasında Rana ile annesine de yardım eder. İffet, yaşadığı tüm zorluklardan sonra ağabeyinden bir mektup alır. Mektupta miras davasının kazanıldığını öğrenir. Kalan miras ile Çengelköy'den ev alır ve oraya yerleşir. Vedia'dan sonra Rânâ'yı sevdiğini düşünür. Dışarı çıktığı bir gün Vedia ile karşılaşır. Birbirlerine hal hatır sorup sohbet ederler fakat maziden konuşmaktan korkarlar. İlk aşkını unuttuğunu düşünmüştür. Ta ki Vedia'yı görene kadar: "Vedia'yı unuttum sanıyordum. Hatta onun üstüne Rana'yı sever gibi olmuştum. Fakat anlıyorum ki benim için dünya yüzünde Vedia'dan başka kadın yok. Herkes nazarında damgalı bir hırsız… Fakat onun için 'Damlacık' değirmeninin İsmail'iyim" (Güntekin, 1924: 186-187).

İffet, Vedia'nın da kendisini sevdiğini düşünür ve Vedia ile evlenmelerine artık hiçbir mani olmadığını düşünür. Çünkü Vedia, Cemil Kerim Bey ile ayrılmıştır. İffet, Vedia'ya görüşmek istediğini belirten bir mektup yazar ve görüşmek için anlaşırlar. İffet, Vedia'ya birbirlerini sevdiklerini, hatıralarının olduğunu ve aile kurabileceklerini söyler. Vedia eskisi gibi değildir. İffet'in evlenme teklifine şöyle cevap verir: "O vakit bir delilik ettik. Doğrusunu isterseniz ikimiz de mesut olduk. Fakat neticede başımıza az felaket mi geldi? Biraz evvel size artık yaşlı bir kadın olduğumu söyledim. Siz de tabii eski İffet Bey değilsiniz. Bugün evlenmemiz delilik olur" dedi (Güntekin, 1924: 188).

Yazarın ilk romanı *Harabelerin Çiçeği*'nde olduğu gibi *Damga* romanında da erkek karakter İffet, aşk yetisine sahipken; Vedia, aşk yetisine sahip değildir. Bu tarz romanların sonunda ayrılık gözlemlenir. İffet, Vedia'nın kalbinden geçenleri görür ve birbirlerinin yüzlerine bakmadan uzaklaşırlar. İffet, bir aşk için hayatı boyunca hırsız damgası yemeye mahkûm olmuştur. Masallardaki aşk ile gerçek yaşamdaki aşkın farklılık göstermesi, yapıtta dikkat çekmektedir. Aşkı uğruna fedakârlık yapan İffet, sevdiği kadının onu damgalı bir hırsız olarak görmesi sonucunda, yaptığı fedakârlığın bir değerinin olmadığının farkına varır. İffet, bu hayal kırıklığı ile kendini sorgular. İffet, sevdiği kadın için bireysel değerlerini yok saymış olur. Romanın başkişisi İffet, küçükken dinlediği masal ile yıllar sonra yaşam çizgisini değiştirir ve yasak aşk kurbanı olur. Aşk değeri için yapılan fedakârlığın değersizleştirilmesi romanın mutsuz son ile bitmesine neden olmaktadır.

Bir Kadın Düşmanı, Reşat Nuri Güntekin'in 1927 yılında yayınladığı romanıdır. Güntekin, Fransız bir yazarın yapıtından esinlenmiştir. Romanın vakasını, şeklini değiştirir ve *Bir Kadın Düşmanı*'nı yazar. Yapıt, Güntekin'in çok sevilen romanları arasında yer almayı başarmıştır. *Bir Kadın Düşmanı,* ilk roman *Harabelerin Çiçeği*'ne konusu bakımından benzemektedir (Salar, 2011: 54). *Bir Kadın Düşmanı*, Güntekin'in fiziksel çirkinliği işlediği

ikinci romanıdır. *Bir Kadın Düşmanı* romanı; ilk romanı olan *Harabelerin Çiçeği* ile karşılaştırdığında, *Bir Kadın Düşmanı'nın*, yazarın ilk romanı olan *Harabelerin Çiçeği*'ne göre üst düzeyde olduğu gözlemlenmektedir. Yazarın, *Bir Kadın Düşmanı*'ndan sonra aşk romanı yazmaya ara verdiğini söylemek mümkündür.

Sara ile Homongolos'un yazdığı mektuplar olay örgüsü bakımından iki bölümde kurgulanmıştır. Romanda ilk bölüm, Sara'nın babasına ve arkadaşına yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Yapıttaki baş kişi Homongolos'tur. Sara'nın mektupları, Homongolos Ziya'yı romana hazırlar niteliktedir. Sara arkadaşı Ferhan ile telefon görüşmesi yapar. Romanın ikinci bölümü, Homongolos'un vefat eden arkadaşı Necdet için yazıya döktüğü mektuplardan oluşmaktadır. Romanda, Sara ile Homongolos'un hayatından kesitlere yer verilmiştir. Sara, babasının yanına, Erzurum'a gitmek istemediği için hasta olduğu yalanını uydurur ve babasına bir mektup yazarak yanına gidemeyeceği haberini verir. Dayısının kızı Vesime'nin düğünü için Marmara'daki bir sahil kasabasına gider. Sara, burada güzelliği ile herkesi etkiler ve bu durum ona zevk verir. İlk kurbanı olarak, Vesime'nin müstakbel eşini ayartır. Daha sonra fethetmek için yeni arayışlara girer. Sara, yaz kampı yapmak için kasabaya gelen sporcuların lideri olan Homongolos'u gözüne kestirir. Homongolos lakaplı Ziya'dan herkesten gördüğü ilgiyi göremez. Homongolos için kadınlar zayıf yaratıklardır ve bu ilgisizlik Sara'yı aşağılanmış hissettirir. Homongolos, çevresi tarafından kadınlara kötü davrandığı için "*Kadın Düşmanı*" olarak nitelendirilir. Sara, Homongolos'a bir oyun oynama kararı alır ve çevresindeki insanları da bu aşk oyununa dâhil eder. Amacı, Homongolos'un zedelediği kadınlık gururunu onarmaktır. Homongolos'u kendine âşık etmek ister ve bunun için çabalar. Aşk oyunu için Homongolos'a savaş açar. Amacı ona büyük bir ders vermektir. Aslında herkes Homongolos'un bu dersi hak ettiğini düşünür. Sara, Homongolos'u kendine âşık etmeyi başarır fakat bunun farkında değildir. Homongolos bu aşkı Sara'dan saklamaya çalışsa da kendinden saklayamaz. Vefat eden arkadaşı Necdet'e yazdığı mektupta Sara'nın farkında olmadığı zaferini görmek mümkündür:

> "-Sana gülünç olduğu kadar da fecî bir havadis vereyim Necdet… Homongolos galiba seviyor… Homongolos ve aşk… Dünyada bu iki kelimenin yan yana gelmesinden daha komik bir şey tasavvur edilemez. Fakat ne yapalım oldu… Çok küçük yaşından beri yalnız bir şeyden korkardı: Sevmekten… Senelerden beri kaybettiğim sevmek korkusu yine içimde canlanmaya başlamıştı" (Güntekin, 1927: 184-193).

Homongolos, çirkinliği nedeniyle sevilmeyeceğini düşünür ve sevmekten de hep bu yüzden korkmuştur. Sara'nın kendisine gerçekten âşık olabileceğini düşünmüştür. Homongolos, Sara'nın kendisine oynadığı aşk oyununu öğrenir ve içinde fırtınalar kopar: "Bu

gözler benim dünyada ilk defa yakından bakmaya cesaret ettiğim kadın gözleriydi. Sen artık öldün oğlum, dedim, onun gözlerinde büsbütün başka bir dünyaya baktım… Artık yaşayamazsın…" (Güntekin, 1927: 204). Âşık olduğu gözler karşısında tek taraflı mücadele edemeyeceğini düşünür. Necdet'e yazdığı mektupta şunları söylemektedir:

> "Sara Hanım bir iki güne kadar gidiyor. Müthiş bir mücadele devresi başlayacağını hissediyorum. Otomobil altında vücudunun yarısı ezilmiş bir köpek gibi, yolların üstüne kanımı dökerek, sürünmeye cesaretim yok. Zaten söylemiştim ya… O gece onun gözlerinde başka bir dünyaya baktıktan sonra etrafımdaki şeylerde bir tat bulma kabil değil. Yarın bir motosiklet müsabakası var… Galiba bir kaza olacak… O gece onunla kenarında dolaştığımız bayırdan yuvarlanacağım… Buna cesaret edersem görüşmemize ancak yedi sekiz saat kaldı Necdet…"(Güntekin, 1927: 206).

Romanın ikinci bölümünde Homongolos'un mektuplarında bambaşka bir insan olduğu ortaya çıkar. Kadın düşmanı olarak tanınır ama Sara'ya düşman değil âşıktır. Sara'nın aşk oyununu öğrenince ölmek ister. Homongolos, motor kazası geçirir ve ölür. Sara, Homongolos'un feci ölümünü öğrenir ve hiç okumayacağını bilerek Homongolos'a şunları yazar: "Müsaadeni rica edeceğim Homongolos… Sana bir küçük fenalık edecektim… Vakit kalmadı, fakat bu fena niyetim için yine de senden af dilemek istiyorum… Pardon Homongolos…"(Güntekin, 1927: 142).

Bir Kadın Düşmanı'nda, toplumsal ön yargıların insan hayatındaki etkilerine dikkat çekilmiştir. Romanda, âşığın ölümü ile biten tek taraflı aşk işlenmiştir.

Güntekin'in *Bir Kadın Düşmanı* romanında karşı cinse duyulan sevgi (aşk), Necdet ile Remide üzerinden işlenmiştir. Romanda aşk değerinin güzellik çirkinlik kavramları ile açıklandığını söylemek mümkündür. Romanın başkişisi Homongolos Ziya, yüzünün çirkin olması nedeniyle dışlanmıştır. Ziya'yı seven tek kişi mektep arkadaşı olan Necdet'tir. Ziya ile Necdet cephede de düşmanla omuz omuza savaşmışlardır: "Mektepte olduğu gibi orduda da seninle bir araya düşmüştük. Ben mekkâre neferiydim. Sen tabur kaleminde kâtiptin. İkimiz için de ölüm tehlikesi yoktu" (Güntekin, 1927: 148).

Necdet, nişanlısı Remide'ye karşı duyduğu sevgiyi göstermek ve sevdiği için kahraman olmak istemiştir. Necdet, sevgisini şu sözlerle aktarır: "Remide'yi seviyorum… Onun nişanlısı mutlaka fevkalade bir şeyler yapmalı…" (Güntekin, 1927: 148).

Necdet, Remide'ye olan aşkının arzusu ile kendini ateşe atar: "Fakat ateş hatlarında seni ölümden çok daha fecî bir akıbet bekliyordu. Yanında patlayan bir gülle yüzünü berbat

etti" (Güntekin, 1927: 149). Necdet'in güzel yüzü, korkunç bir hâl alır ve ağır yaralıdır. Remide, Necdet'i son bir defa görebilmek için çırpınır. Ziya, Remide'nin Necdet'i son defa görmesine müsaade etmez. Çünkü Remide'nin Necdet'in korkunç yüzünü gördükten sonraki korkusu ve feryadını görüp Necdet'in bunun acısıyla ölmesini istememiştir. Remide, Necdet'i güzel yüzü ile hatırlamalıdır:

> "Remide seni, korkunç, çirkin bir yara haline gelen yanık çehreni görmemeliydi. Ağır yaralı olman seni onun hayalinde bir kat daha güzelleştirmişti. Kim bilir seni ölüm döşeğinde eskisinden daha ne kadar fazla güzel görüyordu. Bu genç kızın bu hayali müebbeden muhafaza etmesi lâzımdı. Ben son nefesinde seni nişanlından ayırmakla işte bu felâkete mâni oldum" (Güntekin, 1927: 150-151).

Homongolos Ziya, arkadaşı Necdet'in sevmiş ve sevilmiş biri olarak bu dünyadan gitmesini istemiştir. Güntekin'in *Değirmen* romanında olduğu gibi *Bir Kadın Düşmanı*'nda da fedakâr âşık işlenmiştir.

Reşat Nuri Güntekin *Acımak* romanını, 1928 yılında İstanbul'da yayımlamıştır (Salar, 2011: 60). Eser, Zehra ile Mürşit Efendi'nin hayat hikâyeleri anlatır. Romanın başkişisi Zehra, mektepte başmuallimdir. Zehra, sevilen bir öğretmen olarak bilinir fakat acıma duygusundan mahrum kalmıştır (Aydın, 2017: 248). Mebus Şerif Halil Bey ile Tevfik Bey; Zehra'ya, babasının ölüm döşeğinde olduğu haberini verir fakat Zehra, babasının olmadığını söyleyerek onu inkâr eder. Başta babasını görmek istemese de daha sonra bu teklifi kabul eder. Zehra, İstanbul'a giderken babasının ailesine yaptığı kötülükleri düşünür. Ablasının ölümünden, kendisini yatılı okula göndermesine kadar her şeyden babasını sorumlu tutar. İstanbul'a varır ve babasının öldüğünü öğrenir. Evde birkaç kadın vardır ve kadınlar Zehra'ya babasının sandığının anahtarını verirler. Zehra, sandığın içerisinde babasının hatıra defterini bulur. Defteri okur ve tüm gerçekleri öğrenir. Zehra, defterde yazılanları şu şekilde aktarır: Mürşit Efendi, babasız büyümüş ve annesini de çok erken kaybetmiştir. Diplomasını aldıktan sonra iyi bir memuriyet hayatının onu beklediğini düşünür. Kendisine hayatı boyunca daima temiz ve namuslu bir hayat yaşayacağı sözünü verir. Sıcak bir yuva özlemi ile yanıp tutuşur. Mürşit, birbirine sevgi ile bağlı bir aile kurmak ister. Fadıl Efendi ile Mürşit Efendi dost değildir fakat Fadıl Efendi son nefesini onun kucağında verir. Mürşit, Fadıl Efendi'nin eşi Makbule ve kızı Meveddet'i o halde yalnız bırakmaz Bir gün Makbule Hanım ile yalnız kalır ve kızı Meveddet ile evlenmek istediğini söyler. Makbule Hanım kızına sormadan bu isteği kızı adına kabul eder. Meveddet, Mürşit Efendi için sevmeye değer bir kadındır. Böyle iyi insanlar için her şeyi yapmaya hazırdır. Mürşit Efendi ile Meveddet evlenirler. Mürşit, ailesini mutlu etmek için çabalar: "Ailemi yeni ve rahat bir evde de yaşatmasam neye yarar? Doğrusu aranırsa benim

aileme bu bile az… Karım ve kaynanam saraylara lâyık insanlar… Böyle bir kadınla yaşamak ne saadet!.. Yaşamak diyorum ama ölüm de öyle…" (Güntekin, 1928: 102). Ailesini mutlu etmek için borca girer, ailesinin istekleri üzerine İstanbul'a taşınır ve işinden olur. Karısı ile kayınvalidesinin lüks istekleri için benliğini kaybeder, hırsızlık yapar. *Acımak* romanında aile ortamının sağlıksız oluşu Mürşit'i felakete sürükler. Mürşit Efendi'nin Feriha ve Zehra adında iki kızı olur. Kayınvalidesi kızlarına babaları Mürşit'i kötüler. Karısının kendisini aldattığını öğrenir fakat kızları için bu duruma göz yumar. Mürşit, hayatını kızlarına adar ancak eşi ve kayınvalidesi yüzünden çok sevdiği kızlarına sevgisini gösterememiştir. Annesi ve anneannesinin kötülemeleri ile iki kızı da Mürşit'ten nefret eder. Büyük kızı Feriha ölür. Kızının ölümünde bile Mürşit'i sorumlu tutarlar. Zehra'yı da diğer kızı gibi kaybetmek istemez ve kızının hayatını kurtarmak ister. Arkadaşı Cevdet'ten Zehra'yı okutmasını ister. Zehra, babasının onu anne ve anneannesinden ayırdığını düşünür. Fakat babasının amacı kızının hayatını kurtarmaktır. Zehra, babasının hatıra defterini okur ve tüm gerçekleri öğrenir. Yıllardır baba sevgisinden mahrum kalmasının suçlusu babası değil, anne ve anneannesidir. Defter biter ve Zehra babasının ayaklarına kapanarak ağlar. Feryadını şu sözlerle dile getirir: "Baba,,, Zavallı babam… Affet beni…" (Güntekin, 1928: 159).

Mürşit, masum duygularla Meveddet ile evlenmiştir fakat bu evlilik onun hayatını alt üst etmiştir. Karakter, yaşadığı aşk sonrasında kimlik kaybı yaşar. Sevmeye değer bir kadın olduğunu düşündüğü Meveddet, lanet ettiği kadına dönüşür. Romanda Mürşit, fedakâr bir âşık olarak okurun karşısına çıkar. Aşkı için yaptığı fedakârlıklar Mürşit'in sonunu getirir. Yapıt, aşk değeri bağlamında mutlu son ile bitmemiştir. Mürşit Efendi, tüm duygularını hatıra defterine yazmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in ilk olarak aşk değeri üzerinden şekillenmiş gibi görünen yapıtları, genelde vaka ve karakter üzerinden verilen mesajlarla örülmüş eserlerdir. Yazar *Acımak* adlı yapıtında *Yaprak Dökümü*'nde olduğu gibi aile dramını ele almaktadır.

Yaprak Dökümü, Güntekin'in 1930 yılında yayımlanan ve aile dramının anlatıldığı bir diğer romanıdır. Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü* romanını olgunluk döneminde kaleme almıştır. Yazarın gözlem yeteneği sayesinde romanlarında insan manzaralarını başarıyla işlemiş olduğunu söylemek mümkündür. *Yaprak Dökümü*, toplumsal değişimin geleneksel-modern çatışması sonucunda yitirilen aile değerlerine dikkat çekmektedir (İnci, 2023: 118). Yazar, daha önceki romanlarında aşkı işlerken *Yaprak Dökümü*'nde sosyal yaşamı vurgulamaktadır.

Yaprak Dökümü romanında Ali Rıza Bey, memurdur. İstanbul'da çalışan Ali Rıza Bey, annesi ve kız kardeşinin ölümünden sonra, Suriye'de kaymakamlık yapar. Romanda; hak

yemeyen, namusu için yaşayan, gururlu ve temiz bir karakter olarak yer alır. İnsanlar için paradan daha değerli şeyler olduğuna inanır fakat romanın vaka seyrinde Ali Rıza Bey, inandığı yerlerden kırılır. Kırk yaşına yaklaşırken Hayriye Hanım ile evlenir ve Şevket isminde bir oğlu olur. Daha sonra kendisine en çok benzeyen kızı Fikret doğar. İki kardeşin çatışmasını gözler önüne serecek olan Leyle ile Necla da dünyaya gelir. Beşinci çocuklarının ismi ise Ayşe'dir. Ali Rıza Bey, Trabzon'da mutasarrıf olarak görev yaparken, bağlı olduğu ilkelerden dolayı işten ayrılmak zorunda kalır ve emekli olur. Ailesi ile İstanbul'da babasından kalan eski köşke yerleşirler. Eski bir öğrencisi Altın Yaprak Anonim Şirketi'nde Müdür'dür. Ali Rıza Bey'i şirkette tercüman olarak işe alır. Ali Rıza Bey, eski ahbabının kızı Leman'ı şirkette işe aldırır. Muzaffer Bey ile Leman'ın ilişkisi olduğunu öğrenir ve evlenmelerini ister. Muzaffer Bey'in bu teklifi reddetmesi ile Ali Rıza Bey istifa eder. Aile için zor günler başlar. Hayriye Hanım, parasızlıktan şikâyet eder. Çünkü evlatlarını sonbaharda dökülen yapraklar gibi tek tek kaybetmekten korkar. Ekonomik sıkıntılar yaşarlar.

Şevket bankada iyi bir maaşla işe başlar. Bankada Ferhunde ile tanışır ve ona âşık olur. Hayriye Hanım ile oğlu uzun uzun sohbet ederler ve Ali Rıza Bey'e evlilik kararlarını bildirirler. Şevket'in âşık olduğu kadın evlidir fakat gizlice görüşürler. Kocası bu durumu öğrenir ve Ferhunde'yi sokağa atar. Kadının namusunu korumak için Şevket ile evlenmesi gerekir. Ali Rıza Bey bu evliliğe onay vermediğini söyler ancak Şevket'in günden güne eridiğini görünce evliliğe onay vermek zorunda kalır. Şevket ile Ferhunde evlenirler. Ali Rıza Bey, ilk otorite kaybını oğlu Şevket'in evlenmesi ile yaşamıştır (Özdemir, 2019: 230). Leyla ile Necla ise Ferhunde'den etkilenerek ailelerini beğenmemeye başlarlar. Ferhunde, genç kızları eğlence düşkünü yapar. Evde partiler düzenlerler. Ali Rıza Bey de bu eğlencelerin içinde kendini bulur. Ailenin değerleri günden güne kayba uğramaktadır. Ali Rıza Bey, kızlarının bu eğlence gecelerine belki koca bulurlar düşüncesiyle göz yumar. Ailenin ağırbaşlı kızı Fikret, bu duruma daha fazla katlanamaz ve dul bir adamla evlenir.

Ferhunde açgözlü bir kadındır. Şevket'i lüks istekleriyle borca sürüklemiştir: "Şevket fena çocuk değil. Ancak ne çare ki yularını o soysuz kadına kaptırmış" (Güntekin, 1930: 83). Şevket, bankayı dolandırır ve hapse düşer. Neclâ, Leyla'nın nişanlısını elinden alır ve adamla evlenip Suriye'ye gider fakat adam zengin çıkmaz ve hayalleri suya düşer. Leyla, zengin bir adamın metresi olarak yaşar. Ali Rıza Bey'in çocukları *Yaprak Dökümü* misali dağılır. Ali Rıza Bey, tüm bu fenalığın Ferhunde'den geldiğini düşünür. Şevket'in Ferhunde'ye âşık olması aileyi felakete sürüklemiştir. Ferhunde, hapiste olan Şevket'i bir mektupla terk eder.

Ailenin değerlerini kaybetmesine sebep olan bu evlilik biter. Romanın sonunda Ali Rıza Bey felç geçirir, hastaneye kaldırılır ve hastaneden çıktıktan sonra kızı Leyla'nın evine yerleştirilir.

Romanda, geleneksel yaşam ve Batı tarzı yaşam karşıtlığı ile bir ailenin çöküşü gözler önüne serilmiştir. Ali Rıza Bey'in tedbir almaması aile babası olarak otoritesini kaybetmesine sebep olmuştur. *Yaprak Dökümü*, sosyol-ekonomik problemler ve kültür değişimi sonucunda bir ailenin ahlaki değerlerini kaybetmesini konu almıştır. Reşat Nuri Güntekin, ilk dönem yazdığı romanlarında bireysel sorunları ele alırken *Yaprak Dökümü* romanı ile başlayan olgunluk döneminde toplumsal meseleleri eleştirel bakış açısıyla kaleme almıştır. Yazar, *Miskinler Tekkesi* romanında da sosyal bir sorun olarak ele alınan dilencilik mesleğini tüm incelikleriyle ele alarak eleştirmiştir.

Miskinler Tekkesi romanının, ilk baskısı 1946 yılında yapılmıştır. Roman, Şemseddin Molla'nın torununun dilencilik serüvenini anlatmakta ve dilencilik kültürü üzerine bilgi verme niteliği taşımaktadır. Olay Osmanlı Devleti'nin son döneminde geçer.

Romanın isimsiz kahramanı, Güntekin'in diğer romanlarındaki kahramanlar gibi toplumda ideal sayılabilecek bir karakterdir. Yazar, toplumda dışlanan dilencileri romanında okuyucu için dikkat çekici bir kahraman olarak tasvir etmiştir. Romanda, kahramanın dedesi Molla, II. Mahmut döneminde Kocabaş Kazasker adı ile tanınır. Yaşadıkları konakta çıkan yangın sonucunda Cinci Meydanı'nda bir konağa yerleşirler. Kahraman aradığı sevgiliyi onları bir duvar ile ayıran köşkte bulur:

> "Onu yeni konağımızın henüz perdeleri takılmamış pencerelerinden görür görmez âşık olmuştum. Bugün bir yangını vesile ederek bizi birbirimize komşu yapan Tanrı, yarın da evlenmemizi nasip eder ve az çok kısmetimizi de ayağımıza gönderirse, büyük başımı Mesrure'nin benim için hazırlanmış bir atlas yastığa benziyor göğsüne yaslayarak tadına doyulmaz bir ömür geçireceğime hiç şüphe yoktu" (Güntekin, 1946: 18-19)."

Mesrure havuz kenarında güzel havanın keyfini çıkarırken kahraman onu izler. Mesrure onun gözünde bir tablo gibi olduğu yerde durur. Kahraman, ud çalma ve yazı yazma marifetleri ile Mesrure'nin babasının gözüne girmeyi başarmıştır. On sekizinde okulu bitirir ve okulu bitiren çocuğu evlendirmek o zamanların âdetlerindendir. Bu âdete güvenerek bir gün dayısına açılır, komşu konağın kızıyla evlenmek istediğini söyler. Artık her şey Mesrure'ye kalmıştır fakat Mesrure kararsızdır. Bu kararsızlığın nedeni ise kahramanın başını büyük bulmasıdır. Birbirlerini gördükleri zaman Mesrure bir yerlere kaçmaktadır: "Mesrure benden utanıyordu, demek ki beni sevmeye başlamıştı" (Güntekin, 1930: 29). Kahraman,

Mesrure'ye mektup yazar. Mektupta aşkını itiraf eder. Mesrure de cevap olarak yazdığı mektubunda kendisinin de kahramana âşık olduğunu yazar. Dadıların vesilesiyle Mesrure ile yüz yüze konuşma fırsatı bulurlar. Mesrure utana sıkıla gelir fakat birkaç kelime dahi söylememiştir. Sadece aynı armudu ısırmışlardır. "Mesrure'nin bütün tadı benim için bundan ibaret kalmıştı. Hayatta görüp göreceğim tek aşk!.." (Güntekin, 1930: 30). Meşrutiyetin ilanı ile kahraman işten atılır ve ailesi dağılır. Kahraman, dostu Talat'ın vesilesiyle Darülfünun'a gitmeye devam etmiştir. O dönem de kahraman sürgüne gönderilir. Para karşılığı arzuhal yazar ve geçimini sağlar. Af çıktıktan sonra İstanbul'a geri döner. İstanbul'da bir mektepte hocalık yapar. Türlü sıkıntılar çeker ve işgal yıllarında İzmir'e gider. Cami gezintisi yaptığı sırada insanlar haline acırlar ve ona sadaka verirler. İlk başta bu sadaka onun zoruna gitse de zamanla alışır. Çünkü romanın kahramanı tembel yaratılışlıdır. Kahraman, İzmir'de ev tutar ve dilencilikten iyi paralar kazanır. Mesrure Bacı isminde bir kadını ev işlerine yardım etmesi ve kadına sahip çıkmak için yanına alır. Onunla birlikte annesinin bırakıp gittiği İsmail'e de sahip çıkar. Önceleri dilenciliğe devam etmek istemez. Başka bir işte çalışır fakat dilencilikten daha çok para kazandığı için dilenciliğe geri döner. Okulda İsmail ile dilenci çocuğu diye alay ederler. Kahraman, Mesule Bacı ile İsmail'i alır ve İstanbul'a giderler. İsmail'in dilencilik mesleğinden utanması sonucunda kahraman onu dostu Talat'ın yardımıyla yatılı okula gönderir. Mesrure Bacı bu duruma karşı çıkar. Uzun yıllar görünmeyen İsmail Avrupa'da okur ve mimar olur. Ona bakan ailesine karşı vefasını kaybetmemiştir. Karısını alır ve aile evine gelir. Kahraman romanın sonunda, İsmail'in sadakaların en iyisi olduğunu söyler.

Kan Davası romanının tefrika edilme tarihi 1955, basım tarihi ise 1962'dir. Türkiye'nin bitmeyen sosyal sorunlarından biri olan kan davasını işler. Romanda, iki köy arasında oluşan kan davası ve bu çatışmayı bitirmek için uğraşan Ömer öğretmenin hikâyesi anlatılmıştır (Salar, 2011: 114). Düşmanlıklar ve kan davaları eğitimsiz toplumlarda gerçekleşmektedir. Eserde insanların eğitilebilir olduğu vurgulanmaktadır. Ömer, çete olarak adlandırılan çocukları eğitir ve topluma kazandırır.

Romanda mekân olarak seçilen Bozova çok sert bir kış geçirmektedir. Yukarı Sazan'da insanlar hastalıktan ölmektedir. Ömer, ilçede yaşayan doktordan Yukarı Sazan köyü için yardım istemeye gider. Doktoru Yukarı Sazan köyüne götürmek ister fakat doktorun eli için ameliyat şarttır. Ömer, doktora kendi elini ameliyat etmesi için cesaret verir. Ömer ile doktor dost olurlar. Ömer kimsesizdir ve yatılı okulda okumuştur. İstanbul'da okulunu bitirir ve öğretmen olur. Savaş başlayınca askere gider ve cephelerde çarpışır. Askere giderken trenle Bozova'dan geçer. Orada kimsesiz küçük bir kız çocuğu ile tanışır. Tren kalkana kadar

kimsesiz kız ile baba-kız oyunu oynarlar fakat küçük kızın adını sormak aklına gelmez. Askerlik görevini bitirdikten sonra yine Bozova'dan geçer ve küçük kızı hatırlar. Bozova'da küçük kızı arar ancak bulamaz. Eski arkadaşı Murat Bey'i görür. Murat Bey'in ısrarı ile Bozova'da kalır. İki köy arasındaki çatışmayı yani kan davasını duyar. Köyde bir araç, çete tarafından gasp edilir. Ömer, Yukarı Sazan'da eşkıyalar çetesini ele geçirir. Eşkıya çetesi çocuklardan oluşur. Ömer, çocukları alır ve Aşağı Sazan'ın yolunu tutar. Aşağı Sazan köyü, Yukarı Sazan köyünün eşkıyalarının cezalandırılmasını isterler. Ömer, çocuklara ceza değil eğitim vermek ister. Ömer; arkadaşı Murat Bey, Ferhat ve çocukları alır, Yukarı Sazan'da eski bir binayı okul yapmaya çalışırlar. Ömer, köy halkı ile tanışmak ister fakat köylüler bu eşkıyaları Yukarı Sazan'a getirdiği için Ömer'e tepkilidirler. Davet üzerine yüzbaşının evine ziyarete giderler. Ömer'in yanında, Murat Bey ile Ferhat da vardır. Ferhat, Ukkaş Efendi'nin kızı Ayşe'yi beğenir ve sakalını tıraş etmeden geldiği için Murat Bey'e kızar: "Böyle bir yere geleceğimizi ve Ferhat'ın Yüzbaşının kızına âşık olacağını nereden bilirdik?" (Güntekin, 1955: 216). Ferhat'ın sesi Ayşe ile konuştukça değişir, eli yüzüne gittiğinde ise sakalını hatırlayıp çıldırır. Murat Bey, Ferhat'ın Ayşe'ye âşık olduğunun farkındadır: "Ferhat, şimdi her sabah tıraş olmaktadır. Kendisini Ukkaş Efendi'nin kızına beğendirmek için kalın çatık kaşlarının birazını her gün cımbızla yolmuş ve aralarına bir küçük gedik açmıştır" (Güntekin, 1962: 235). Ayşe'nin de Ferhat'ta gözü vardır. Murat Bey, Ferhat'a Ayşe ile evlenirse Bozova'dan taşınıp buraya yerleşmesi gerektiğini söyler: "Senin memurlukta gözün yok zaten… Her zaman Bozova'da at, kök koleksiyonlarıyla uğraşırsın… Gel şu Ayşe'yi isteyelim sana" (Güntekin, 1962: 236).

Ferhat İle Murat, Bozova'ya geri dönerler; Ömer, köyde kalır ve çocukları eğitmek için her şeyi yapar. Kan davası iki köyün de birbirinden nefret etmesine sebep olmuştur. Maarif Müdürü çocukları Bozova'ya getirtir. Çocukların her biri bir esnafın yanında çalıştırılmaya başlanır. Kötü şartlar dolayısı ile çocuklar Yukarı Sazan'a dönerler. Ferhat da Murat Bey'i alır ve Yukarı Sazan'a Ukkaş Efendi'nin kızı Ayşe'yi istemeye giderler. Ferhat, Bozova'da olduğu zamanlar sık sık Ayşe'ye hediyeler göndermiştir: "Ferhat'ı da alarak kızı yüzbaşıdan istemeye gidiyoruz. Dediğim gibi bütün hazırlıklar yapılmış olduğu için adamcağız, hiçbir güçlük çıkarmadan, 'Olur, ondan iyi oğul mu bulacağım kendime?' diyor. Yüzükler hemen o gün takılıyor; evlenme gelecek bahara kalacaktır" (Güntekin, 1962: 316-317).

Ömer, doktor ile birlikte Yukarı Sazan'a gider. Murat, Yukarı Sazan için sık sık yardım toplar. Buraya gazeteci getirir ve Yukarı Sazan'ı tanıtır. Misafirlerin döneceği gün şiddetli bir yağmur başlar. Aşağı Sazan kötü durumdadır. Her yer sular altında kalır. Kan

davası dolayısıyla Yukarı Sazan bu duruma sevinir. Ömer, yanına birilerini alır ve Aşağı Sazan'a suyun yönünü değiştirmeye gider. Tek yol kayalığı patlatmaktır. Patlama gerçekleşir ve patlamada tek kurtulan Ömer olur. Patlamada Ferhat da ölür ve Ayşe ile aşkları yarım kalır. Ölen insanlar iki köyün kan davasını bitirir.

Kan Davası'nda karşımıza çıkan bir diğer sevgi değeri ise, Ömer ile Esma Güneyli aşkıdır. Bozova'da eşkıya çocuklara ne olacağı hakkında halk tartışırken Ömer, muallim kızın durmadan kendisine baktığını fark eder: "Yüzü onların gölgeleri içindedir. Fakat durmadan bana baktığını hissediyor, ne zaman başımı çevirsem gözlerini üzerimde yakalıyorum" (Güntekin, 1962: 117). Esma Güneyli başta çocukların ceza almasını istediği için Ömer ile çatışmıştır. Daha sonra ise, Ömer'le aynı fikri savunur. Her fırsatta Ömer'in karşısına çıkıp onunla konuşmak için çabalar. Bir gün koşarak Ömer'in yanına gelir ve ona gazete verir. Gazeteyi verirken heyecandan yere düşürür. Gazetenin içinden birkaç resim çıkar. Esma Güneyli her fırsatta Ömer'e olan aşkını belli etmiştir. Ömer, Esma Güneyli'nin ilgisini ve sevgisini fark ettiği için ondan uzak durmak ister fakat bu durum pek mümkün olmamıştır. Esma Güneyli, Ömer'in onu ilk tanıdığı halinden çok farklı bir kız olmuştur. Ömer'in, Esma Güneyli'ye söylemek istediği fakat söyleyemediği sözler vardır:

> "Değilsiniz o Esma Güneyli artık. O Esma Güneyli sekter ve merhametsiz çehresiyle çirkin bir kızdı… Siz, nereden kaynayıp gelmiş olursa olsun şimdi bu dakikada yüzünüze vurmuş ayrı aydınlıkla ne kadar başka, ne kadar güzelsiniz. Çehre aynı çehre, ses aynı ses… Bunlar, aynı insanda en küçük çizgileri ve renkleriyle nasıl bu kadar değişip güzelleşebiliyorlar, ben, ona şaşırıyorum Esma Güneyli…"(Güntekin, 1955: 345).

Bunları Esma Güneyli'ye söylemediği halde aşk itirafı yapmış bir adam gibi utanmıştır. Murat Bey, Ömer'in Esma Güneyli'den kaçmaya çalıştığını fark eder ve Ömer'e şunları söyler: "İnsan, yalnız yaşamak için yaratılmamıştır… Bu Esma Güneyli, seni seviyor… İnanmazsan başını arkaya çevir… Bir köşeden, zavallı müslim gibi sana baktığını göreceksin… Haydi Ömer, nafile uğraşma; teslim ol!.. Ömer, çocuk başını önüne eğerek düşünüyor, 'Hayır' demiyor" (Güntekin, 1962: 351). Romanda Ömer, bir dava adamı olarak okuyucu karşısına çıkmaktadır.

4.1.2. Aile ve Akraba Sevgisi

Aile kavramı *Güncel Türkçe Sözlük*'te "Evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik" ve "Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü" şeklinde

açıklanır (TDK, t.y.). Aile, toplumun en temel yapı birimidir. Eğitim, aile kurumunda başlar. Çocuk, iyi bir ailede yetişirse evrensel değerlerin bilincinde bir birey olarak topluma kazandırılır. Reşat Nuri'nin eserleri arasında aile ve akraba sevgisi değerinin işlendiği roman ise *Harabelerin Çiçeği*'dir.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında çocuk, toplumun gelecek sembolü olarak eserlerde yerini alır. Yazar, eserlerinde sevgi değerinin önemini, çocuklar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Çocuğun hayatındaki en etkili unsur ailedir. Güntekin'in romanlarında, sergilenen aile ilişkilerini çözümlemek, romanın başkişisinin vaka seyrinde bireysel olarak psikolojisini incelemek mümkün olmaktadır. *Harabelerin Çiçeği,* karakter ve ebeveyn ilişkilerini incelemek açısından zengin bir içeriğe sahiptir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Harabelerin Çiçeği* romanında sevgi değeri, romanın başkişisi Süleyman üzerinden işlenir. Süleyman, konakta çıkan yangından cesur bir itfaiyeci sayesinde kurtulmuştur ancak asıl onu ölümden kurtaran sütninesi olmuştur. Sütninesi ihtiyar olduğu için Süleyman'ın ailesi onu konaktan uzaklaştırır: "Sütninemden, bu son sevgimin tesellisinden de mahrum kaldığım uzun gecelerin acısını, bir türlü unutamıyordum" (Güntekin, 1918: 36). Sütninesi konakta çıkan yangın haberini alır, ağlaya ağlaya konağa geri döner: "Bu defa ölmeden benden ayrılmamak kararıyla gelen sütninem, yatağımın başucundan ayrılmıyor; hâlim, tatlı yüzünde nihayetsiz bir yeis ile yatağıma eğiliyor, acılarımı paylaşıyordu" (Güntekin, 1918: 37).

Aradan beş sene geçer ve sütninesi tekrar memleketine gönderilir: "Sütninemin gitmesinin kararlaştırıldığını kendi ağzından işittiğim gün, tahammül edilmez bir acı duydum. Onu, fersiz gözlerinden, buruşuk yanaklarından, bir kere daha öptüm. Bu dakika, ömrümün bir daha dönmeyecek bir dakikasıydı. Çünkü zavallı yüzüme son dokunan insan dudağı sütnineminki olmuştu…" (Güntekin, 1918: 51-52).

Hayat onları farklı yerlere savurur ve Süleyman, sütninesinin öldüğünü bile düşünür. Kösedere'ye gitmek için yola düşer. Yolda bir adam ile karşılaşır. Bu adam sütninesini tanıdığını ve Ayşe ninenin sağ olduğunu söyler:

> "Bu inanılmayacak sözü işittiğim zaman, sevinçten hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım. Demek, ben onun mezarını bile bulamayacağımdan şüphe ederek geldiğim halde kendini görecek, ellerini tutacak, kınalı saçlarını okşayacaktım. Sütninemi gördüm. Onu kulübesinin önünde eski bir şiltenin üstüne oturtmuşlardı. Saçları, artık bembeyazdı. Yanına yaklaştım. Hafif ellerle, saçlarımdan tuttu ve göğsüne çekerek halsiz buselerle saçlarımdan, alnımdan; gözlerimden doya doya öptü, öptü…" (Güntekin, 1918: 88).

Süleyman, bir süre sütninesinin yanında kalır, burada çok mutludur. Çünkü burada Süleyman'ı sütninesi sayesinde herkes tanır:

> "Sütninem, köyüne döndüğü günden beri benim hikâyemi anlatıyormuş... Senelerden beri, etrafını görmeyen, dilsiz ve fikirsiz yaşayan sütninem, beni dinliyor, ellerinin içinde tuttuğu parmaklarımı, mütemadiyen halsiz dudaklarıyla öpüyordu. Ertesi gece, eski bir şamdanın erimiş mumu gibi, son bir ışık bile vermeden, kollarımın arasında söndü. Beyaz, buruşuk alnından, ağlayarak öptüm. İnce göz kapaklarını, elimle kapadım… Bu kapanan, sönük gözler mazimin ve rüyamın son parçasıydı" (Güntekin, 1918: 89-91).

Reşat Nuri Güntekin'in *Harabelerin Çiçeği* romanında akraba sevgisi, Süleyman'ın teyzesi üzerinden işlenmiştir. Teyzesi ara sıra Süleymanlara ziyarete gelir. Paşa babasının enişte sini sürgüne göndermesi üzerine kendini suçlu hisseder ve teyzesini ziyarete gider: "Teyzem, ne büyük kalpli bir kadındı ki beni kapısından kovmamıştı. Teyzem büyük bir heyecan ile boynuma sarıldı. Gözlerinden gelen yaşları zapt etmeye çalışarak benim gözlerimi kuruttu" (Güntekin, 1918: 35). Süleyman teyzesini sever, teyzesi de Süleyman'ı çok sever ancak yıllar ve yollar onları ayırmıştır. Süleyman, teyzesini yıllarca görmemiştir. İstanbul'a gitmek için bindiği vapurda tesadüfen teyzesini görür. Süleyman, yanık yüzü sebebiyle teyzesini üzmemek için karşısına çıkmamıştır. Teyzesine bir mektup yazar: "Süleyman'ın sağ olduğunu fakat çok, pek çok bedbaht olduğunu anlattım. Babam, onların evlerini yıkmış, ailelerini dağıtmıştı. Şimdi, Süleyman, hiç olmazsa, eski evlerini onlara iade etmek istiyor ve bunu kabul etmezlerse çok üzüleceğini söylüyordu" (Güntekin, 1918: 99).

Paşa babası yüzünden teyzesine karşı hâlâ mahcuptur. Çengelköy'deki evlerinin satıldığını öğrenir. Süleyman, teyzesine eski evini geri alır. Teyzesi Süleyman'ın adresini bulur, onu ziyarete gider: "Yüzümün günahından, bir mücrim gibi titreyerek onu bekledim. Teyzem, beni görünce derin bir feryat kopardı. Sonra, birbirimize sarıldık. Onun göğsünde, minimini bir çocuk gibi ağladım. Epeyce bir zaman sonra, bir gün teyzemin, kısa bir hastalıktan sonra vefat ettiğini haber aldım" (Güntekin, 1918: 100-101). İncelemeler sonucunda elde edilen bulgular bireyin sevgi değerini aile ve akraba üzerinden hangi düzeyde benimsediği olgusunu okuyucuya aktarır. Ailesinin yaptığı hatalar sonucunda sevdiği akrabalarından uzak kalmak zorunda olan ve onlara karşı mahcup hisseden Süleyman, Paşa babasının yaptığı yanlışı kendi doğrusu ile düzeltmeye çalışarak sevgi değerinin varlığını kanıtlar. Böylelikle sevginin aşamayacağı hiçbir engel olmadığı söylemek mümkün olacaktır.

4.1.3. Anne-Baba Sevgisi

Romanlarda aile ilişkilerini beraberinde getiren anne-baba sevgisi karakter oluşumu açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bireyler sevgi ihtiyaçlarını ilk olarak anne ve babadan almalıdır. Anne-baba sevgisi değerinin işlendiği romanlar şunlardır: "*Çalıkuşu*", "*Damga*", "*Bir Kadın Düşmanı*", "*Acımak*".

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* romanında yer alan başkarakter Feride, anne ve babasını çok küçük yaşta kaybetmiştir. Babası, annesinin İstanbul özlemini gidermesi için onu İstanbul'a götürmüştür. Hasta annesi biraz canlanmış ve giyinip kocasını karşılamak için ayaklanmıştır:

> "Babam bende biraz vahşi tabiatı sert bir asker hatırası bırakmıştır fakat annemi ayakta görünce sevinçle koştuğunu, yeni yürüyen bir çocuk gibi onu bileklerinden tutarak ağladığını hiç unutmam… Bu, bizim bir arada geçirdiğimiz son gün oldu. Annemi ertesi gün açık bir sandığın kenarında, başı bir çamaşır bohçasının üstüne düşmüş, dudaklarında bir kan lekesiyle ölü bulmuştum" (Güntekin, 1922: 17).

Feride, uzak bir maziden de olsa annesinin çehresini hatırlar. Annesinin ölümünden sonra babası onu babaannesinin yanına bırakır. Bunun üzerine babaannesinin de ölümüyle birlikte, Fransız yatılı okulunda eğitim görür. Okuldayken bir gün babasının ölüm haberini alır. Feride, çocukluğunda anne-baba sevgisinden mahrum kalmıştır. Feride'nin yatılı mektepte eğitim görmesi anne-baba sevgisinden mahrum kaldığını destekler niteliktedir. Bu sebeple romanın başkişisi anne ve babasından ziyade dadısı Fatma ile Hüseyin'i hatırlar. Kendi çocukluğunda yaşayamadığı anne sevgisini Munise'nin yaşamasını ister. Feride, romanda eksikliğini hissettiği baba sevgisini ise Doktor Hayrullah Bey ile tamamlamıştır. Hayrullah Bey, Feride'ye bir baba gibi sahip çıkar ve boşlukta kaybolmasına engel olur. Çocukluğunu babasından uzakta geçiren Feride, Hayrullah Bey'in şefkatiyle baba sevgisini ve baba hasretini gidermiştir. Baba, yuva demektir ve Doktor Hayrullah Feride'ye yuva olur. Hayrullah Bey, Feride'nin baba sevgisini giderdiği gibi bir babalık yapıp yıllar sonra Kâmran ile kavuşmalarını sağlar.

Damga romanında anne sevgisi, İffet'in annesi olarak gördüğü ve sevdiği Kâmiyab Kalfa üzerinden incelenmiştir. Onu Kâmiyab Kalfa büyütmüştür. Kâmiyab Kalfa, İffet'in annesinin ihtiyar dadısıdır: "Beni annemin Kâmiyab Kalfa ismindeki ihtiyar Çerkes dadısı büyütmüştür. Onu ana bildim ve öyle sevdim" (Güntekin, 1924: 9).

İffet ile Kâmiyab Kalfa bazen konağın en üst katında birlikte yemek yerler, sohbet ederler ve gülüşürler. Günler, aylar böyle geçip gider. İffet'in annesi yerine koyduğu Kâmiyab Kalfa bir gün ölür. İffet, cenazeyi defnetmeye gider: "Hava fazla serin ve rüzgârlı olduğu halde güvertede oturuyordum, gözlüklerimi çıkarmıştım. Etrafımı bir bulut içinde görüyordum. Beynimin içinde de her şey böyle bulanık ve müphemdi. Bu ihtiyar Çerkes dadının yüreğimde bu kadar boşluk bırakacağını bilememiştim" (Güntekin, 1924: 37).

Güntekin'in romanlarında kurguladığı karakterlerde anne ve baba ile kurulan bağın güzellik ile bağlantılı olduğu bir diğer romanı ise, 1927 yılında okuyucuyla buluşturduğu *Bir Kadın Düşmanı* romanıdır (Salar, 2011: 54). Yazar, aradan geçen dokuz yıldan sonra aynı konuyu tekrar işlemiştir. *Bir Kadın Düşmanı* romanında karşımıza çıkan karakter Homongolos takma adıyla Ziya'dır. Romanda karakterin vakayı şekillendiren en önemli unsur çirkin oluşudur. Ziya, ailesi tarafından uyumu bozan bir birey olarak görülmüştür. *Harabelerin Çiçeği* romanında olduğu gibi bu eserde de ana karakterin yüzünün çirkinliği, aileleri tarafından tahammül edilemez bir durum olarak okuyucuya sunulmuştur. Ziya, çirkin olduğu için anne ve babasından sevgi ve ilgi görmeyerek büyümüş bir çocuktur. Karakter anne ve babasından sevgi görmediği için hayatı boyunca özgüven eksikliği yaşamıştır. Ebeveynlerinin sevmediği Ziya'yı insanlar neden sevsin diye düşünür ve insanlardan uzak durur. Bu durum da sevgiden uzak durmaya çalışması karakterin ailesi tarafından yaşadığı sevgisizliği tekrar yaşamamak için kendini korumaya çalıştığını gösterir.

Bir Kadın Düşmanı romanında, anne-baba sevgisi değeri Sâra karakteri üzerinden işlenmiştir. Sara annesi ile birlikte İstanbul'da yaşamını sürdüren şımarık ama ailesi tarafından iyi yetiştirilmiş bir Paşa kızıdır. Bir seyahate çıkar ve Paşababası ile kısa süre ayrı şehirlerde yaşarlar. Sara, uzun süredir babasını göremediği için onu özler ve Paşababası ile mektuplaşır. Babasına karşı özlem ve sevgi duyar: "Benim bir tanecik Paşababacığım, annemle yol hazırlıklarımızı bitirdik. Bir haftaya kadar İstanbul'dan hareket ediyoruz. Seni göreceğim için ne kadar sevindiğimi bilemezsin. İki seneden beri hasretine nasıl dayandığımı anlayamıyorum" (Güntekin, 1927: 7). Sara, arkadaşı Ferhan'a yazdığı mektupta babasına olan sevgisini şu sözlerle anlatır: "Benim Paşababam dünyadaki babaların en iyisidir" (Güntekin, 1927: 15).

Sara, annesi ile babası tarafından ilgi ve sevgi görmüş bir kızdır. Sara'nın annesinin ismi romanda yer almamış, sadece bir anne olarak varlığı söz konusu olmuştur. Ailesi tarafından sevgiyle yetiştirilen Sara, kasabada kalabilmek için Paşababasına hasta olduğunu, yolculuğa çıkamayacağını söyler. Reşat Nuri Güntekin'in on bir romanında ailesi tarafından

sevilen, çocukların da ailesine karşı kurduğu bağa pek sık rastlanmamaktadır. Sara, Paşababasına yazdığı bir diğer mektuba "Vefasız Paşababacığım" diye başlar.

Mektubun ilerleyen bölümlerinde babasına dargın olduğundan bahseder. Bunun sebebi ise, babasının annesini yanına aldırmasıdır fakat sadece babasına değil annesine de dargın olduğunu belirtir: "Zaten sen olmadığın için bir yetim gibiydim. Kendisi de gidince büsbütün boynum bükületeceğini, fazla olarak bir de öksüz vaziyetine düşeceğimi aklına getirmedi. Evet baba, ben şimdi hem babasını hem annesini kaybetmiş öksüzlere benzedim" (Güntekin, 1927: 44-45).

Sara, anne ve babasını pek sever, bu sitemleri ise şımarık bir kız olduğu içindir. Kendi istekleri için herkesi etrafında toplamak ister. Anne ve babasının da bir hayatı olduğunu unutur ve onların hep yanında olmasını ister. Romanda, Sara'nın babasına yazdığı ilk mektuptaki sevgi sözcükleri ikinci mektupta yerini siteme bırakır. Babasına olan sevgisi üst derece bir bağlılıktır. Babasına olan sevgisine ve bağlılığına zarar gelmemesi için bir yuva kurmaktan korktuğunu belirtir: "Ah baba sen bana çok fenalık ettin. Halbuki ben… Haydi onu da söyleyeyim… Babama olan peresteşime belki bir zarar gelir diye evlenmekten, şimdiye kadar bir yuva sahibi olmaktan korktum… Bu fedakârlıklar hep senin içindi" (Güntekin, 1927: 45). Sara'nın bu sözleri babasına duyduğu sevginin ne kadar güçlü olduğunu gösterir niteliktedir. Paşa babasından annesini yakında yanına göndermesini istemesi ile de anne sevgisine dikkat çekilmektedir.

Acımak romanında anne-baba sevgisi Mürşit Efendi üzerinden değerlendirilmiştir. Mürşit, çocukluğunda sevgi ihtiyacını yeterince alamamış, babasız büyümüş ve annesi ile yeteri kadar zaman geçirememiştir. Sevgi eksikliğini hayatı boyunca hissetmiştir. Mürşit, annesini fedakâr bir anne olarak tanımlamaktadır. Annesi onun okuyup adam olmasını ister. Mürşit, annesinin bu isteğini yerine getirir fakat annesi artık hayatta değildir. Annesini kaybeden Mürşit yıkılır. Çünkü amacı, annesine iyi bir hayat sunmak ve onu mutlu etmektir. Ne yazık ki bu pek mümkün olmamıştır:

> "Annemin hâtırası sade bugün değil her zaman beni zehirleyecek… Ne zaman çoluk çocuğumla sıcak bir odada güzel bir sofra başında yemek yesem onun soğuk mutfaklarda ayaküstü soğan ekmek yediğini göreceğim. Lokmalar boğazıma dizilecek. Evet dünyada tam saadet olmuyor. Ne olurdu şu yaldızlı diplomayı annemin çamaşır yıkamaktan çatlamış, şişmiş zavallı ellerine verebilseydim?" (Güntekin, 1928: 59).

Babasız büyüyen Mürşit, annesini de kaybettikten sonra öksüz ve yetim kalır. Sevgi eksikliğini tamamlamak uğruna birçok yanlış yapmıştır. Çocukluğunda baba sevgisi görmemiş

olan Mürşit, sevgi ihtiyacını annesi üzerinden tamamlamak ister fakat annesinin ölmesi üzerine ihtiyacı olan anne sevgisinden de mahrum kalır. Mürşit Efendi, anne-baba sevgisi eksikliğini şu sözlerle belirtmiştir: "Ben bir sevgi öksüzü olarak büyümüştüm. Küçük yaşımda annemin kucağından alınarak bir yatı mektebine verildiğim günden beri sevilmemiş, okşanmamıştım" (Güntekin, 1928: 101).

Reşat Nuri'nin kahramanları büyük ölçüde anne baba sevgisinden mahrum kalmış ve bu durum karakterler üzerinde derin yalnızlıklar bırakmıştır. Kahramanlar anne baba sevgisinden mahrum kaldıkları için toplumdan soyutlanmış ve kendilerini sevilmeyecek olduklarına inandırmışlardır. Buna sebep olarak, kiminin öksüz, kiminin yetim kiminin ise terkedilmiş olmasını gösterilmektedir. Her şeye rağmen karakterlerin ruhlarında, doğalarında yer alan masum ve saf sevgi anne baba sevgisinin çok önemli ve yönlendirici bir değer olduğunu ortaya koymaktadır.

4.1.4. Evlat Sevgisi

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında önemli bir yer tutan sevgi değerlerinden biri de evlat sevgisidir. Romanlarda annesi ve babası ölen kahramanlar ya da evlatları için çabalayan ebeveynler yer almaktadır. Ebeveynlik yapmayan anne ve babanın çocuklarını evlatlık edinme durumları da romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Güntekin romanlarında, çocukların anne ve babasız büyümelerini, yaramazlıklarını, yaşadıkları yoksullukları farklı bakış açıları ile ele alır. Bu bağlamda romanlarda kimsesiz çocuklar dikkat çeker. Bu çocuklar bazı romanlarda evlatlık alınır, bazı romanlarda ise hayatla tek başlarına mücadele etmek zorunda bırakılırlar. Evlat sevgisinin işlendiği romanlar şunlardır: "*Harabelerin Çiçeği*", "*Çalıkuşu*", "*Damga*", "*Acımak*", "*Miskinler Tekkesi*", "*Kan Davası*".

Harabelerin Çiçeği'nde, Seniha'nın hasta olmasına rağmen çocuklarına gösterdiği sevgi ve fedakârlık görülmektedir. Seniha, ölüm döşeğinde olduğu halde çocuklarına öleceğini hissettirmemek için güçlü görünmek zorunda kalır. Seniha'nın fedakârlığı ve evlat sevgisi, öldüğü güne kadar okuyucuya hissettirilen bir olgu olarak eserde yer alır. Evlatlarının annelerinin ölümünü anlamaması için ayağa kalkar, çocuklarını giydirir, saçlarını düzeltir ve ayakkabılarını bağlar. Seniha'nın doktoru hastasının ölümünü şu şekilde anlatır: "Ertesi gece, sabaha karşı, hastam öldü… Bu asil hanımın ölümü bile başkalarınkine benzememişti. İhtiyar hizmetçisinden öğrendiğime göre çocuklarını gündüzden giydirtmiş, yattığı yerden saçlarının taranmasına, potinlerinin bağlanmasına nezaret etmiş" (Güntekin, 1928: 16). Anne yüreği, ölüm döşeğinde olsa bile evlatlarını düşünmüştür. Bu durum romanda bir annenin evlatları için son ana kadar nasıl çırpınabileceğini göstermektedir.

Çalıkuşu romanında, Feride'nin hayatı kaleme alınmıştır. *Çalıkuşu*'nun annesi hastadır ve bu nedenle kızı ile pek ilgilenememiştir fakat yazarın romanlarında yer alan fedakâr annelerden biri de Feride'nin annesidir. Hasta olmasına rağmen hep Feride'yi düşünür. Verem olan bu kadının hastalığı günden güne artmıştır. Son kez kızının saçlarını tarayan ve bunun son kez olduğunu bilen annenin evlat sevgisi *Çalıkuşu*'nda bir değer olarak yer almıştır.

Çalıkuşu romanında, öksüz ve yetim olan Feride düğün günü Kâmuran tarafından aldatıldığını öğrenir. Herkesten kaçar ve Anadolu'ya öğretmenlik yapmaya gider. Anadolu'ya öğretmenlik yapmaya gittiğinde yüreğinde insanlara, özellikle çocuklara karşı bir umut ışığı besler. Zeyniler köyünde öğretmenlik görevine başlar. Sınıfında bir başka sevdiği, içini sıcacık yapan ve içindeki evlat sevgisini ateşleyen küçük bir kız çocuğu vardır: "Sıralara göz gezdirirken birdenbire kalbim tatlı bir heyecanla çarptı. En arka sıranın ucunda, bembeyaz denecek kadar uçuk sarı saçlı, duru beyaz tenli, melek gibi güzel çehreli bir kız çocuğu, inci gibi dişleriyle bana gülümsüyordu" (Güntekin, 1922: 239). Feride, kız çocuğunun isminin Munise olduğunu öğrenir. Feride, çıplak ayakları ve dağınık saçları ile bu fakir kız çocuğunu bağrına basar. Munise, babası ve üvey annesi ile yaşamaktadır. Babası ihtiyar bir adamdır. Annesi ise bir adama kaçmış, sonrasında hali kötü olmuştur. Munise, annesinin yaptığı hata yüzünden toplumdan dışlanmıştır. Feride, Munise'ye karşı duyduğu evlat sevgisini gizleyemez, gözleri sınıfta küçük kızı arar. Bazı günler okula gelmemekte üvey annesi ona ev işleri yaptırmaktadır. Sıralarda küçük kızı gördüğü zaman ise Feride'nin gözleri parlar: "İnci dişlerinde tatlı bir gülümseme, lacivert gözlerinde dudaklarıma sürünürcesine hissettiğim bir muhabbetle annelik hissini ben, ömrümde ilk defa bugün duydum" (Güntekin, 1922: 241). Feride, anne-babası öldükten sonra yetim ve öksüz kalmıştır. Bu yüzden yetim ve öksüz olmadığı halde hayatta kimsesiz kalan Munise'yi evlatlık edinmiş ve bu vesileyle romanda evlat sevgisi işlenmiştir. Feride, evlat edindiği küçük kız çocuğunun bir sabah hasta uyandığını görür. Mektebe gitmesi gerektiği için bir komşudan Munise'yi ara sıra yoklamasını ister. Akşam mektepten eve döndüğünde Munise'nin hâlâ hasta olduğunu görür. Küçük kız ateşler içinde yanar. İhtiyar Doktor, Munise için elinden geleni yapar fakat Munise'nin küçük bedeni hastalığa yenik düşer. Feride, evladını kaybetmiştir. Minik Munise ölümünden sonra bile Feride'nin kalbindeki yerini yitirmemiştir. Evladının ölümünden sonra Feride bu acıya dayanamaz ve yatağa düşer. Anne yüreği miniğine veda ettiği için hasta olur. Munise'nin öldüğü gün Feride'nin hissettiği duygular şu şekilde verilmiştir: "Munise'yi son defa öpmek istiyordum. Cesaret edemedim, yalnız çıplak kolunu tuttum. Küçüğüm, ara sıra ellerimi tutar, avuçlarımı çevirerek içlerinden öperdi. Bende onun gibi yaptım. Bu zavallı buruşuk

avuçlarının içinden küçük küçük buselerle öptüm, ablasına ettiği bütün iyilikler için teşekkür ettim" (Güntekin, 1922: 453).

Reşat Nuri Güntekin'in sevgi değeri başlığı altında incelenen evlat sevgisini konu alan *Damga* romanında ise çocuklarını düşünen ve onların iyiliği için didinen bir anne karşımıza çıkar. *Damga* romanında, başkişinin arkadaşı olan Ömer'in annesinin evlatları için çabaladığı görülmektedir. Ömer, annesi tarafından sevilen bir evlattır. Ömer'in annesi romanda, evlatlarını aç bırakmamak için çalışıp didinen fedakâr bir anne olarak yer almaktadır. Bu olay başkişinin gözünden şu şekilde anlatılmaktadır:

> "O günden sonra, küçük Ömer'i bütün arkadaşlarımdan ziyade sevmeye başladım. Mektepte yan yana oturur, bahçede beraber oynardık. Ben hayatı ilk defa küçük Ömer'den öğrendim. Yoksulluk içinde büyüyen ekseri çocuklar gibi Ömer her şeyi biliyordu. 'Büyük annem kötürüm. Annem evlerde çamaşır yıkamaya gidiyor… Bazı gecelerde karanlıkta kalıyoruz… Bazı geceler yiyecek ekmek bulamıyoruz' diyordu" (Güntekin, 1924: 15).

Evlat sevgisi romanda, çocuğunu okutabilmek için zorluklar yaşayan ve bu zorluklara göğüs gerebilen bir anne ile karşımıza çıkmaktadır. Yazarın ilk romanı olan *Harabelerin Çiçeği* evlat sevgisi değeri açısından *Damga* romanı ile benzerlik göstermektedir. Her iki romanda da evlatları için fedakârlık yapan annenin varlığından söz etmek mümkündür.

Reşat Nuri Güntekin'in *Acımak* romanında evlat sevgisi, Mürşit karakteri üzerinden incelenmiştir. Mürşit Efendi'nin çocukluğu sevgi eksikliği ile geçmiştir. Aile kurmak ister. Fadıl Efendi son nefesini Mürşit'in kollarında verir. Mürşit, Fadıl Efendi'nin eşi Makbule Hanım ve kızı Meveddet'i yalnız bırakmaz. Çünkü acıları çok tazedir. Bir feryat edişleri vardı ki içler acısı… Mürşit, Makbule Hanım ile yalnız kaldığı bir gün ona kızı Meveddet ile evlenmek istediğini söyler. Mürşit ile Meveddet evlenirler. Belki de çocukları olacak ve Mürşit onlara kendi yaşadığı sevgi eksikliğini yaşatmamak için çaba gösterecektir. Mürşit'in yaptığı bu evlilik sonrasında başına gelmeyen kalmaz. Mürşit'in Feriha ve Zehra adında iki kızı olur. Yaşadığı zorlukları, eşi ve kayınvalidesine karşı verdiği mücadeleyi kızlarına belli etmemek için çaba gösterir. Mürşit, yaşadığı tüm zorlukları bir yangın olarak tanımlar ve evlatları için üzüntüsünü şu sözlerle açıklar: "Bu yangından yanan sade kendim olsam gam yemeyeceğim. İki tane de günahsız çocuğum var! Feriha ile Zehra… Anneleri, büyük anneleri onları kendi modelleri üzerine yetiştiriyor. Biçareler ömürleri olursa, onlar gibi muzır, fena insanlar olacaklar…" (Güntekin, 1928: 140). Mürşit Efendi, evlatlarını sever, onları bu yangından kurtarmak için var gücüyle çabalar. Kendi hayatı yıkılır fakat Mürşit Efendi'nin hayatta tutunacak tek dalı kızlarıdır. Çocuklarını eşi ve kayınvalidesinin pençelerinden kurtarmak

ister: “Zaman zaman onların nafakalarını temin etmek için gece yarılarına kadar çalıştığım, sokak köpekleri gibi çamur içinde eve geldiğim oluyordu. Şimdilik beni en üzen şey çocuklarımın hali. Yavrularım göz göre göre mahvoluyorlar” (Güntekin, 1928: 141-145). Mürşit Efendi, karısı Meveddet’in onu aldatmasına evlatları için sessiz kalır. Evlatlarını bu kara lekeden korur: “Kalbim kızgın demirle dağlanarak duygusunu kaybetmiş gibi hiçbir şey hissetmiyorum. Sade çocuklarım Feriha ile Zehra… Onların sevgisini de yüreğimden söküp atabilseydim… Fakat galiba buna imkân olmayacak. Kalbim çarptığı müddetçe bu damar böyle durmadan sızlayıp duracak” (Güntekin, 1928: 150-151).

Mürşit’in kızı Feriha ölür. Mürşit, evladı Feriha’nın ölümünden sorumlu tutulur, gerçeği kimseye açıklayamamıştır. Mürşit, çocuğundan uzaklaştırılmasını şu sözlerle ifade eder:

> “Kızımın bir zaman sonra ölüp gideceğini biliyordum… Hiç olmazsa bir iki haftadan ibaret kalan hayatında doya doya onu seyretmek istemez miydim? Onu bir gün dizime oturtup sevememiştim. Ölürken de son bir defa okşamaya, öpmeye cesaret edemeyecektim. Çaresiz bir suretle dargın ayrılacaktık. Çocuğum babası tarafından ezilip öldürülmüş bir mazlum olmak acısıyla dünyadan gidecekti. Kaç defa kızımın yatağı yanında ağlamak, bütün çektiklerimi anlatmak istedim. Fakat inanmayacak, daha doğrusu anlamayacaktı”(Güntekin, 1928: 153).

Mürşit, Feriha’yı son bir kez öpememiş olmanın acısını yüreğinde hisseder. Evladının cenazesini bile uzaktan izlemek zorunda kalır. Evlatlarının haline kendi halinden daha çok üzülür. Eşi ve kayınvalidesi yüzünden evlatlarına hayalini kurduğu, kendisinin de eksikliğini yaşadığı sevgiyi verememiştir. Ne acı ki kızının ölümüne ağlamaktan bile mahrum bırakılmıştır.

Mürşit, bir kızını kaybeder ve Zehra’yı da kaybetmekten korkar. Kızı Zehra’yı eşi ve kayınvalidesinden kurtarmak için onu bir arkadaşı vesilesiyle yatılı okula yazdırır. Kızı belki şu an bunun babası tarafından yapılan bir kötülük olduğunu düşünecektir fakat yıllar sonra babasının kızı için yaptığı iyiliği Zehra, kurtulmuş hayatıyla fark edecektir: “Çocuğum bu gece mektepte. Onun şimdi temiz bir mektebin temiz bir yatağında masum çocuklar, merhametli muallimeler arasında yattığını düşündükçe başıma taç giyerek bir hükümdar tahtına oturmuş gibi seviniyor, gururlanıyor, bayram ediyorum. Zehra kurtuldu…”(Güntekin, 1928: 362). Romanda, evladının kurtuluşunu bayram sayan Mürşit’in evlat sevgisi gözler önüne serilmiştir. Mürşit, yıllar sonra kızı Zehra’yı mektepte görür. Evladını kucaklamak ister fakat kızını utandırmamak için ondan uzak durmuştur. Kızını bahtiyar görmek, içindeki evlat yarasını bir nebze de olsa hafifletmiştir.

Acımak romanında aile ortamının sağlıksız oluşu çocukların sevgiden mahrum büyümelerine neden olmuştur. Aradan yıllar geçer, Mürşit'in kurtardığı kızı Zehra, başmuallim olur. Zehra, babasının yaşadıklarından ve onun hayatını kurtardığından habersiz babasını hayattayken öldü bilir. Mürşit, ölüm döşeğindedir. Hayata gözlerini yumarken kızı Zehra'nın ismini sayıklar, kızının kurdelasını koklayarak son nefesini verir. Evlatlarına doyamadan ölmenin acısı pek derindir. Mürşit, evlatlarına doyamadan hayata gözlerini yummuştur.

Acımak romanında evlat sevgisini Mürşit üzerinden incelemek mümkündür. Mürşit mektepten mezun olur, diplomasını alır ve memur olmak ister. Mürşit'in annesinin tek gayesi evladının okuyup, iyi yerlere gelmesidir. Mürşit, annesinin bu isteğini yerine getirir fakat zavallı kadın oğlunun mezun olduğunu göremeden ve bu saadeti yaşayamadan hayata gözlerini yumar. Romanda, Mürşit'in annesi sevgi dolu, fedakâr bir anne olarak verilmiştir. Evladına karşı duyduğu sevgi çektiği tüm zorluklara göğüs germesine sebep olmuştur. Çocuğunun eli ekmek tutsun, adam olsun diye çaba göstermiştir. Fedakâr bir anne olarak hayatını evladına adamıştır. Annesi, Mürşit'i okutabilmek için çamaşır yıkayıp dikiş dikmiştir. Mürşit, içinin burukluğunu şu sözlerle açıklar: "Maamafih bu saadet tamamıyla içime siniyor dersem yalan. Kalbimde bir gizli düğüm var. Annemi düşünüyorum. Zavallı kadın! O kadar acele edecek ne vardı? Birkaç sene daha tahammül edemez miydi? Ne olurdu bugün sağ olsaydın, oğlunun muvaffakiyetini gözünle görseydin" (Güntekin, 1928: 58).

Mürşit, babasız büyümüştür fakat annesi çocuğuna baba eksikliğini hissettirmemek için çabalamıştır. Oğlu için hem anne hem baba olmuştur. Görüldüğü gibi romanda, tek başına evladı için çabalayan, fedakârlık gösteren bir annenin evlat sevgisi işlenmiştir.

Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanında evlat sevgisi, İsmail üzerinden işlenmiştir. İsmail, babası bilinmeyen, annesinin de bırakıp gittiği bir ailenin evladıdır. Annesi İsmail'i Mesule Bacı'ya bırakmış, bir daha geri dönmemiştir. Mesule Bacı çocuğu koynunda yatırmıştır. Mesule Bacı, annesinin bırakıp gittiği ve geri dönmediği İsmail'e derin bir sevgi besler. Kadın evi geçindirir, arta kalan paralarla İsmail'i giydirir ve onunla ilgilenir. Mesule Bacı, İsmail'e evladı gibi bakar, onun mahrum kaldığı sevgiyi vermeye çalışır. İsmail'in yatılı okula gönderileceğini, İsmail'den ayrılacağını duyan Mesule Bacı, çığlık atarak ağlar ve kendini yerden yere vurur. Mesule Bacı rüzgârlı akşamlarda İsmail'i düşünür ve üzülür. İsmail'i evladını bekleyen anne gibi senelerce bekler. Yıllar sonra bir akşam İsmail gelir. Mesule Bacı ile kucaklaşırlar, hasret giderirler.

Kan Davası'nda evlat sevgisi, Ömer'in Bozova İstasyonu'nda karşılaştığı kimsesiz kız çocuğuna gösterdiği sevgide görülmektedir. Romanın başkişisi Ömer de kimsesizdir. Ömer, askere giderken, Bozova İstasyonu'nda tren bozulduğu için aile kalabalığı içerisinde kalır. Burada trenin tamir edilmesini beklerken istasyonun içerisinde bir ağaç altında yatar. Herkes ailesiyle birlikteyken Ömer, kimsesizliği ile bu ağaç altına saklanır. Ağacın arkasında kendisini izleyen küçük bir kız çocuğu görür: "Ne zaman başımı çevirsem, direğin öbür tarafından, deliğinden bakan bir fare gibi beni gözetlediğini görüyorum" (Güntekin, 1962: 19). Küçük kız bir ara kaybolur ve elinde bir kap su ile geri gelir. Ömer, birkaç saat de olsa küçük kız sayesinde evlat sevgisini tatmıştır:

> "Şu küçük kız bu kısa zaman içinde, babalı bir çocuk olmanın bütün keyiflerini çıkarmalıdır. Avuçlarımdan biri bozuk paralarla doludur. Yolumuzda hangi satıcıya rastlarsak, simit, kuru incir, çakal eriği, mutlaka bir şey alıyoruz. İpliğe dizilmiş kuzu kestaneleri olarak gerdanlık gibi boynuna geçiriyorum. Onu salıncaklarda sallandırıyorum. Oradan alıp atlıkarıncanın kafaları, bacakları kopmuş atlarına bindiriyorum" (Güntekin, 1962: 22-23).

Dışarıdan bakıldığında baba kızdan farksızdırlar. Birbirleri ile geçirdikleri bu kısa sürede aralarında bir bağ oluşur. Tren kalkmak üzeredir. Ömer, diğer babaların evlatlarını omzuna aldığı gibi küçük kızı omzuna alır ve vagonun kapısına kadar beraber giderler: "Bineceğim vagonun kapısında yere bıraktığım zaman, ıslak dudaklarıyla beni yanağımdan öpüyor… Ne diyelim hakkıdır… Babası gidiyor… Fakat o kadarla kalmıyor, birdenbire ağlamaya başlıyor. Hem de haykırarak…"(Güntekin, 1962: 23). Ömer ile küçük kız birkaç saat de olsa kimsesiz olduklarını unutmuşlardır fakat ayrılık vakti geldiği zaman ikisi de üzülmüştür. Ömer, geçirdikleri birkaç saat içinde adını dahi bilmediği küçük kızdan yani evladından ayrılınca üzülür. Küçük kızına geri dönme zaafına düşer. Günler, haftalar, aylar geçer. O küçük kız çocuğu Ömer'in aklından hiç çıkmamıştır. Birlikte geçirdikleri kısa zamanda baba kız oyunları sık sık gözünde canlanır. Derin bir iç çeker: "Gözümün önüne yine adını bilmediğim küçük kızın yüzü ve sesi vardır: 'Su getirdim sana ben.' Aşık kemiğini özene bezene gömleğinin ucuna sarmış olan çocuğun hareketinde de yine onun cebindeki bez parçasından çözüp bana verdiği cevizler; sonra iki mavi boncuğu ufacık parmaklarıyla tekrar oraya sarıp sarmalayışı…"(Güntekin, 962: 104).

Ömer, askerlik görevi bittikten sonra Bozova sokaklarında küçük kızı arar ve izine ulaşamaz. Kan davasını çözmek için Bozava'da kalır. Ömer, küçük kızı bulamasa da o kısa zaman içinde küçük kızdan evlat sevgisini öğrenmiştir. Bundan dolayı romanın ilerleyen bölümlerinde on üç çocuğu da evladı olarak görür ve eğitir. On üç çocuğun sevgisini Ömer'in

yüreğine ilk önce küçük kız açmıştır. Ömer, Bozova'da kaldığı süre içerisinde hırsızlık yaptıkları için halk tarafından eşkıya olarak dışlanan on üç çocuğa da babalık yapar, çocukların ellerinden tutup onları sevgi ile eğitir. Toplumun çete olarak dışladıkları bu çocuklar, aileleri olmadığı ya da aileleri tarafından sevgi görmedikleri için hayatta tek kalırlar ve başlarının çaresine bakmak zorunda kalırlar. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında, kimsesiz çocuk olmanın zorlukları bu romanda da görülür.

Kan Davası romanında Ömer, yoksul ve kimsesiz çocukların her birine evlat sevgisi göstermiştir. On üç çocuğa da evladı gibi sahip çıkmıştır. Ömer'e evlat sevgisini ilk yaşatan küçük kız, yıllar geçse de aklından çıkmamıştır. Ömer, küçük kızın genç kız olduğu hallerini düşünerek sulu boya ile genç kız resmi çizmiştir. Bu genç kızın kim olduğunu merak edip soranlara ise izahat verir:

> "Bu beş sene evvel Bozova İstasyonu'ndan geçerken tanımış olduğum bir küçük kızdır… Bir bayram günü idi. Beraber gezdik. Birkaç saat babalık yaptım ona… O günden sonra tekrar göremedim. Fakat yıllar geçtikçe 'şimdi yedi yaşına geldi… Dokuz yaşına geldi!' diye düşünüyor ve bu yaşlarda ne hale gelmiş olacağını gözümün önüne getirerek bu resimleri karalıyorum… Bu sulu boya, onun on beş yaşındaki çehresidir" (Güntekin, 1962: 330).

Ömer, *Kan Davası* romanında kendisi gibi kimsesiz kız çocuğu ve sonrasında on üç çocuk sayesinde evlat sevgisini tatmıştır. Birkaç saatte olsa bir çocuk, romanın başkişisi sayesinde kimsesizliğini unutmuştur.

4.2. VATAN SEVGİSİ

Vatanseverlik, toplumsal hayatın sürekliliğini ve düzenini sağlaması bakımından önemli bir değerdir. (Avcı ve İbret, 2016: 2501). Türk Dil Kurumu'na göre vatanseverlik, doğduğu yeri, evini, köyünü, müstakil devlet sınırları içinde memleketini sevmektir. Vatanseverlik, dünya üzerinde yaşayan insanlar için çeşitli boyutlarda farklı olsa da hemen her toplumun üzerinde doğup büyüdüğü ve yaşadığı kendi öz vatanına bir sevgi ve bağlılık hissi olarak tanımlanabilir (Faiz, Turan ve Avcı, 2021: 67). Vatanseverlik, üzerinde yaşanan toprağa içindekilerle birlikte duyulan sevgi ve minnetin adıdır (Göksu, 2020: 34). Yazarın vatan sevgisi değerinin işlediği romanlar ise şunlardır: "*Damga*", "*Yeşil Gece*", *"Kan Davası*".

Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* romanında Birinci Dünya Savaşı sırasında oğulları şehit olan ailenin hikâyesine yer verilmiştir. İffet, İzmir'den dönerken trenin bozulması ile Rânâ'yla karşılaşır. Annesi hasta olan Rânâ, romanın başkişisi olan İffet'ten annesini

kurtarması için yardım ister. İffet ile anne-kız arasında yakınlık söz konusu olmuştur. Kadının oğlu Hikmet, Çeşme'de şehit düşmüştür. Rânâ, Hikmet'in asker olmasını babasının istediğini babasının sözü ile nakleder: "Asker çocuğuna askerlikten başka meslek yaraşmaz!" (Güntekin, 1924: 148). Türk askeri, vatan sevgisi ile yıllarca savaşmıştır. Askerler çocuklarının da kaderini belirlemişlerdir. Rânâ ile annesi ağır yaralı olan Hikmet'i görmek için İzmir'e gitmişlerdir: "Biz gittiğimiz zaman onu çok ağır bulduk. İki gün iki gece bizi yatağının yanından ayırmadı. Üçüncü günün sabahı yeni bir ameliyat bahanesiyle bizi ondan ayırdılar" (Güntekin, 1924: 150).

Türk askeri, vatan sevgisi ile gözlerini kırpmadan savaşmıştır. Vatanseverlik ahlakı ile milleti için canlarını feda etmeyi göze almışlardır. Romanın başkişisi İffet de asker çocuğudur. Eserde, Çanakkale'de gazi olan İbrahim de vatan sevgisi değerini destekler niteliktedir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* romanında vatan sevgisi değeri, romanın başkişisi olan Ali Şahin üzerinden işlenmiştir. Ali Şahin, savaşçı kimliğine sahip bir karakterdir. Küçük yaşta Somuncuoğlu Medresesi'ne gönderilir. Romanın başkişisi, öğretmendir ve tayini İstanbul'a çıkar. İstanbul'da öğretmenlik yapmak istemediği için Maarif Nezareti'nin yolunu tutar. Şube Müdürü, Şahin'i dinlemeden İstanbul'un imkânsız olduğunu ve tayin edildiği yere gitmesi gerektiğini söyler. Şahin söz alır ve Şube Müdürü'ne şu sözleri söyler: "Bendeniz, taşraya değil, İstanbul mekteplerinden birine tayin edildim. Şikâyetimin sebebi bu…" (Güntekin,1928: 12). Şube Müdürü Basri Bey, İstanbul'a tayin edildiği için şikâyet edeni ilk defa gördüğünü belirtir ve şaşkınlığını gizleyemez. Arkadaşının tayininin İzmir'deki Sarıova'ya çıktığını ve yer değiştirmek istediklerini söyler. Şahin'in Sarıova'ya gitmek istemesindeki amacını şu sözlerle açıklamak mümkündür: "Sokaklarda türbe kandillerini söndürteceğim. Belediye, onların yerine fener yaktırmak mecburiyetinde kalacak. Maamafih, buna mukabil ahali de mühim bir masraftan kurtulacak. Sekiz, on yaşında sümüklülere satın aldıkları sarık masrafından" (Güntekin, 1928: 14). Şahin, idealine ulaşmak için Sarıova'ya gitmek ister. Bu isteği, varoluşunu sorgulaması ve kendini gerçekleştirme arzusu için bir kıvılcım niteliğindedir. Şahin'in hayatındaki değişim küçük yaşta Somuncuoğlu Medresesi'ne gitmesi ile gerçekleşmiştir. Somuncuoğlu Medresesi'nde öğrendiklerini sorgular. Şahin, çağdaşlaşmanın getirdiği değişimi dinî öne sürerek engellemek isteyenlere karşı yenilikçi bir tutum sergiler. Dini sığınak olarak gören softalara karşı çıkar ve din düşmanı olarak yaftalanır. Şahin'in amacı, Anadolu halkının gözünü açmaktır. Ona göre Anadolu insanı kişiliklerini kaybedip gitme tehlikesi yaşamaktadır. Şahin'e göre sorgulamayan millet yok olmaya

mahkûmdur. Bu nedenle Somuncuoğlu Medresesi'ni yarıda bırakıp eğitimini Darülmuallim'de tamamlamıştır. Romanın başkişisi, medrese tahsilinin kendisinde söndürdüğü itikadı şu sözlerle açıklamaktadır:

> "Medrese tahsili gerçi ondaki itikadı söndürmüş, gaye-i hayali yıkılmıştı. Fakat uzun müddet bir büyük emelin ateşiyle yanmış, ruhunda, yaşadığı müddetçe silinmeyecek bir iz bırakmıştı. Mutlaka yine bir şey bulup büyük bir emele gönül bağlamak, hayatını bir maksada vakfetmek ihtiyaç ve istidadı…"(Güntekin, 1928: 42).

Şahin, Sarıova'da hayatını bir amaca bağlamak ve sorgulayan bilinçli nesiller yetiştirmek arzusu ile yanıp tutuşmaktadır. Şahin'in atandığı yer olan İstanbul'u Sarıova ile değiştirmesi, içindeki idealist kişiliği ortaya çıkarmıştır. Şahin'in Sarıova'da softalıkla mücadelesine Rasim ile Necip de destek vermiştir. Rasim, Şahin Sarıova'ya gelmeden önce de softalıkla mücadele eden bir karakterdir.. Mühendis Necip ise vaka boyunca Şahin'e destek olur. Başlarda Şahin'in fikirlerine karşı çıkan Kazım Efendi, sonrasında bu idealist kişilerin yanında olmayı seçer. Romanın başkişisi Şahin'in kasabaya gelişiyle mektep-medrese meselelerindeki çatışmalar etkisini göstermiştir. Şahin'in yaptırmak istediği çağdaş mektebin kabul ettirilmesinde Mühendis Necip destek olur. Romanın vakası, dinin amaç dışı işleyişini fark eden Şahin'in başkaldırısı üzerine şekillenir. Şahin'in hedef kitlesi çocuklardır. Çünkü o, çocukların bilinçli birer yetişkin olarak var olacaklarının ve softalığa karşı farkındalık kazanmış bireyler olarak gelecek nesillere yol göstereceklerinin farkındadır. Şahin, medreselerin Anadolu halkını cehalete sürüklediğini şu sözlerle ifade eder:

> "Medreselerin yeşil gecesi yalnız kendi içlerini karanlığa boğmakla kalmamış; memleketin her yanına yayılmış, her köşesini kaplamış. Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu. Akıllara, vicdanlara şimdiye kadar hep bu medreseden yetişenler rehberlik ediyorlardı. Bu adamlar, memlekete karanlıktan gayrı ne götürebilirlerdi ki? Anadolu'da fikirlerin geri, insanların sefil kalması, işlerin fena gitmesi hep bu yüzdendi" (Güntekin, 1928: 43).

Softalar Anadolu halkını kendi çıkarları uğruna cehalete sürüklemektedir. Anadolu halkı sorgulamayı, dine karşı inançsızlık olarak görecek kadar cehalete batmışlardır. Sorgulamaktan uzak kalan Osmanlı toplumu, gelecek nesiller için cehalete zemin hazırlamaktadır. Şahin, cehaletle mücadele eder, Sarıova halkını aydınlatmaya çalışır. Bedri ismindeki öğrencisinin Maarif mektebinden alınmasına engel olması da verdiği bu mücadeleyi destekler niteliktedir. Remzi öldükten sonra kardeşi Bedri'nin babası onu hafız olması için mektepten almak ister. Şahin, mücadelesinde başarılı olur ve Bedri'nin hayatını kurtarır. Sarıova, kötü bir güne uyanır. Yunan ordusu Sarıova'yı işgale gelir: "Sarıova bir mahşer, bir

ana-baba günü halini aldı; sokaklar baştanbaşa kadın, çocuk vaveylalarıyla doldu" (Güntekin, 1928: 212). Sarıovalılar, köyde barınamayacaklarının farkına varıp köyü terk etmeye karar verirler fakat yol, zorlu ve meşakkatlidir: "Şahin Efendi, omuzunda heybesi, ayağında tozlukları ile kafileye karışmıştı. Kasabanın istilası, mektebinin kapanması üzerine burada yapacak iş kalmadığını düşünmüş, bir iki kitap ile bir kat çamaşır alarak Sarıova'yı terk etmiştir" (Güntekin, 1928: 214). Attığı adımlar çoğaldıkça kasabada neler olduğunu merak etmeye başlar. Mektebi kapandığı için Sarıova'da işinin kalmadığını düşünerek yola düşmüştür fakat yolda vazifesinin gerçekten bitmiş olduğu konusunda şüpheye düşer. Yolda geri dönenler arasında küçük ve fakir talebesini görür. Çocuk, ailesinden kaçıp Sarıova'da yalnız kalan büyükannesinin yanına gitmek için yola koyulduğundan bahseder. Şahin, çocuktan ders alarak vatanını terk etmenin ne kadar yanlış bir karar olduğunu fark eder ve talebesiyle birlikte Sarıova'ya geri dönmek için yola koyulurlar: "Ağır ağır yerinden kalktı, heybesini tekrar omuzladı, çocuğu elinden tutarak Sarıova'ya inen kafileye karıştı. Vaktiyle, "Ben kendimi Sarıova'ya nezrettim… Ya gazi, ya şehit," diye verdiği söze sonuna kadar sadık kalacaktı" (Güntekin, 1928: 221). Şahin Efendi, Yunanlılar ile Sarıova halkı arasında yatıştırıcı bir güç olmayı başarır. Halk ayaklanmasının önüne geçtiği için Şahin Efendi, işgal güçlerinin kararı ile kasabanın müftüsü olur. Bu görevi Sarıova halkının iyiliği için kabul etmek mecburiyetinde kalır. Silahlı mücadelede kendi vatanına sahip çıkabilmek için asker takviyesi yapar ve başarılı olur. Sarıova'nın düşman işgalinden kurtulması için içi kan ağlaya ağlaya Sarıova için Yunanlılar yanında yer alır fakat bir süre sonra Yunanlılar Şahin Efendi'nin niyetini fark eder ve Şahin'i sürgüne gönderirler:

> "Şahin Efendi, işgalden sonra Sarıova'daki gizli ve sinsi mücadelesine on dört ay devam etmişti. Kendinden ziyade Sarıova'daki kimsesiz Türkleri düşündüğü için o kadar ihtiyat ve kurnazlıkla hareket etmişti ki, Yunanlılar onun oyununu bir türlü anlayamamışlardı fakat on dördüncü ayın sonunda Anadolu'ya sevk edilmek üzere İstanbul'dan getirilmiş bir Kuvayı İnzibatiye taburu etrafında propaganda yaparken yakayı ele vermişti" (Güntekin, 1928: 248).

Beş sene sonra sürgünden dönen Şahin Efendi, her şeyin iyi olacağını düşünürken eski softaların hepsinin köşe başlarını tuttuklarını görür. Bunların arasında Maarif Müdürlüğü de vardır. Maarif Müdürünü Hafız Eyüp etkisi altına almıştır. Burada Şahin Efendi ile karşılaşınca Şahin Efendi eski softanın jaketataylı ve melon şapkalı haline şaşırır. Hafiz Eyüp onları yalnız bırakınca genç müdür tarafından vatan hainliği ile suçlanır (Aydın, 2006: 48-49). Şahin Efendi, inkılâbın kafaları değiştirmediğinin farkına varır. Sevdiği, vatanı olarak gördüğü Sarıova'yı terk etmek zorunda kalır: "Bir akşam, ortalık karardıktan sonra bir eline bohçasıyla

birkaç kitabını, bir eline toprak testisini aldı, mezarlık yolunu tuttu. Arkasından kaybolmaya başlayan Sarıova'nın hafif ışıklarına son bir defa baktı. 'Çok doğru söylemişler... İnkılâp denilen şey bir günde olmuyor,' dedi" (Güntekin, 1928: 253). Şahin Efendi, vatan haini olarak suçlansa da o, vatanı için mücadele etmiş bir vatanseverdir.

Kan Davası romanında vatan sevgisi, romanın başkişisi olan Ömer karakteri üzerinden işlenmiştir. Ömer, yetiştirme yurdunda büyümüştür. Sevgisiz büyüyen bir çocuk olmasına rağmen vatan sevgisi Ömer'in içinde her zaman var olmuştur. Ömer, Kurtuluş Savaşı başladığı zaman askere gider. Dağlarda düşmana karşı vatanını korur ve düşmanla canı pahasına çarpışır. Yaralanır, durumu ağırdır, uzun süre hastanede tedavi görür: "Şarkta bir asker hastanesinde yatıyorum. Ağır yaralıyım" (Güntekin, 1962: 27). Ömer iyileşir ve hayatına geri döner. Öğretmen olarak gönderildiği Ege bölgesinde ilk zamanlarda, İstiklâl Savaşı başlar. Silahını alan, düşman ile çatışmaya gider. Ömer de mektebi bırakarak halka katılır:

> "Gönderildiğim Ege köylerinden birinde ilk vazifeye başladığım aylarda İstiklâl Muharebesi'nin ilk ateşleri de yanmaya başlıyor. Silahını kapan, çok yakınlara gelmiş düşmanı karşılamaya koşuyordu. Ben de mektebi bırakarak onlara katılıyorum. O kargaşalıkta yeniden denizine kavuşmuş balık gibiyim. Askerlik bir nizam mesleğidir. Ben bir vazife zevkinden ziyade dövüşme zevki için dövüşmüş bir nevi kanlı sporlar amatörü gibiyim" (Güntekin, 1962: 37).

Ömer, bütün ömrü boyunca askerlik yapmıştır. Vatanını, ölmeyi göze alacak kadar çok sever:

> "Birkaç yıl dağlarda çetelerle beraber çalışıyorum. Sonra onlardan ayrılarak orduya giriyorum. İstiklâl Muharebesi, o bitince karışık Doğu bölgelerinde yeniden askeri hareketler… Daha sonra bir aralık jandarmaya geçiyorum. Nihayet bu son macera… O günden bugüne, yani son vazifemden, boynumdaki terhis kâğıdımla döndüğüm trende nereye gideceğimi ne yapacağımı koyu koyu düşünmeye başladığım güne kadar silâh elimden düşmemiştir" (Güntekin, 1962: 37).

4.3. YARDIMSEVERLİK

Yardımseverlik, *Güncel Türkçe Sözlük*'te "hayırseverlik"; yardım etmek ise, "kendi gücünü, imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmak" şeklinde açıklanmaktadır (TDK, t.y.). Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında yardımseverlik, toplumdaki insan ilişkilerini güçlendiren, birlik ve beraberliği kuvvetlendiren bir değer olarak okura aktarılmıştır. Yardımseverlik, karşılık beklemeden yapılan bir paylaşımdır. İnsan yaşamının her alanında var olduğu sürece iş birliği ile birlikte yaşamı güzelleştiren bir değerdir. Yardımseverlik değerinin işlendiği romanlar şunlardır: "*Harabelerin Çiçeği*", "*Gizli El*", "*Çalıkuşu*", "*Damga*", "*Yeşil Gece*", "*Yaprak Dökümü*", "*Değirmen*", "*Miskinler Tekkesi*", "*Kan Davası*".

Harabelerin Çiçeği'nde yardımseverlik değeri Süleyman üzerinden işlenmiştir. Süleyman, Mudanya taraflarında bir köşkte yaşar. Deniz kenarında çorap ören bir Rum kızı dikkatini çeker. Bir gün yanına yaklaşır ve güzel kızın gözlerinin görmediğini fark eder. Rum kızının yalnız olduğunu görür ve onu biraz gezdirmek ister: "Matmazel, eğer isterseniz ve benden çekinmezseniz, sizi gezdireyim. Böyle, sabahtan akşama kadar, oturduğunuz yerde kalmak sizin için hiç de iyi bir şey değil. İnsanlar, birbirinin kardeşidir… Biri, görmezse, ona yardım etmek vazifesidir" (Güntekin, 1918: 74). Süleyman, Maryanti'nin gözlerinin neden kör olduğunu merak eder. Genç kız Süleyman'a bu merakının nedenini sorar. Süleyman şöyle cevap verir: "Çünkü, ben göz doktoruyum Matmazel. Paris'ten yeni geldim. Sizin halinizde olan birçok hastalar gördüm ki sonradan gözleri açıldı… Bu genç kızın gözlerini açabilirsem on senelik emeğimin ilk ve son mükâfatını görmüş olacaktım" (Güntekin, 1918: 75-77). Süleyman, Maryanti'nin tedavisine başlar. Genç kızın gözlerinin açılması için elinden gelen yardımı yapar: "Bir gün, Maryanti bana, ümit verici bir haber verdi. Senelerden beri, dünyayı karanlık gören gözlerinin önünde, rüyaya benzemeyen gölgeler beliriyordu fakat sonradan yine gözlerine karanlık çöküyordu. Maryanti'nin gözleri açılacaktı. Artık buna şüphe yoktu. Maryanti, görmeye başlamış. Şimdi artık iyiden iyiye etrafını görüyormuş" (Güntekin, 1918: 83).

Harabelerin Çiçeği'nde Süleyman'ın, çıkar gözetmeksizin teyzesine, Seniha ve çocuklarına yardım etmesi yardımseverlik değerinin göstergesidir. Süleyman, vapurda eski bir arkadaşına tesadüf eder. Arkadaşı İstanbul'a giden bir ailenin çocuklarından birinin gözlerinin bozuk olduğunu ve Süleyman'a kızı görmesi gerektiğini söyler. Süleyman, çocuğun gözlerine bakar ve hastalığının Blâfaritten ibaret olduğunu söyler:

"Göz kapaklarını kaldırdım. Hastalığı, bir Blâfaritten ibaretti fakat bu güneşe karşı yaşlarla dolan, kanlı gözlerde tuhaf bir cazibe vardı. Bu sarışın kız çocuğunun çehresi, Seniha'nın hâlâ yâdımda en küçük çizgileri, en hafif manaları, en uçucu renkleriyle yaşayan çehresine çok benziyordu" (Güntekin, 1918: 93-94). Süleyman, çocuklar ile sohbet eder. Böylelikle hissettikleri, duydukları ile netleşir. Bu iki çocuk Seniha'nın çocuklarıdır. Çocuklar gittikten bir süre sonra, Seniha'yı ve teyzesini fark eder. Nerede yaşadıklarını öğrenir ve onlara yardım etmek ister. Teyzesinin Çengelköy'deki eski evini onlara geri almak ister: "Nihayet karar verdim. Teyzemin, Çengelköy'deki evini, kime sattığını tahkik ettim. İçinde bir Musevi ailesi oturuyordu. Aile reisiyle görüştüm. Evi satın almak istediğimi söyledim. Adamcağızın böyle bir fikri yoktu. Fakat değerinden çok ziyade para verince, iş değişti. İnadıma hayret ederek razı oldu" (Güntekin, 1918: 99).

Süleyman, teyzesine uzun bir mektup yazar. Evlerini onlara geri aldığını ve kabul etmezlerse, kendisini çok kötü hissedeceğini ve üzüleceğini söyler. Bir süre sonra teyzesinin ölüm haberini alır ve Seniha'nın da öldüğünü tanıdığı doktor sayesinde öğrenir. Seniha'nın gözleri sonsuza dek kapanmıştır. Seniha'nın çocukları kimsesiz kalmıştır. Süleyman, çocuklara yardım etmek ister. Seniha'nın ölümünden sonra çocuklara sahip çıkar. Doktor, Süleyman hakkında bildiklerini aktarır: "İki çocuğu ile beraber, küçük bir köşkte oturuyor, onları orada okutuyormuş. Halinden hiç şikâyetçi değilmiş. Çocuklar, onun, bütün zamanını ve ruhunu işgal eden bir meşgale imiş. Harabesinin asıl çiçekleri, annelerine çok benzeyen bu iki çocuk olmuştur…" (Güntekin, 1918: 102).

Gizli El romanında yardımseverlik değeri daha az görülmektedir. Romanın başkişisi Şeref, memuriyet hayatından sıkıldığı için karışık duygular içerisindedir. Bu duygular ile boğuştuğu günlerden birinde Doktor Cemil ile tanışır. Doktor Cemil, Şeref'i Narlı Çiftliğine götürerek Aziz Paşa ile tanıştırır. Şeref, Narlı Çiftliğinde Adnan ile Seniha'ya özel Türkçe dersi vermeye başlar. Şeref sık sık Narlı Çiftliğine gidip gelir. Şeref, özel dersler sırasında Aziz Paşa'nın kızı Seniha'ya âşık olur. Seniha ile arasındaki farklar Şeref'i korkutur. Şeref, bir gece Narlı Çiftliğinden ayrılır. Çiftlikten ayrıldığı gece bir kaza geçirir. Şeref, gözlerini açtığında kendisini Doktorun evinde bulur. Şeref'in cebinde Seniha'nın fotoğraflarını gören Doktor, bu aşkı fark eder ve Şeref'e yardım etmek ister. Doktor, Aziz Paşa ile konuşarak Şeref ve Seniha'nın evlenmelerine yardım eder. Doktorun yardımı sonucunda Şeref ile Seniha evlenirler.

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı romanında yardımseverlik oldukça öne çıkan bir değerdir. Feride, merhamet ve yardımseverlik duygularını dışa vurmuş bir karakterdir.

Zeyniler Köyü'nde öğretmenlik yaparken sınıfta Munise isminde masum ve güzel bir kız çocuğu Feride'nin ilgisini çekmiştir. Munise üvey annesinin dayaklarından ve ona kötü davranmasından bıkmıştır. Feride, Munise'yi üvey annesinin eziyetlerinden kurtarmak için onu evlatlık edinir. Onu, büyütmek ve mesut etmek düşüncesi ile Feride artık hiçbir şeyden korkmayacaktır. Feride, soğukta üvey annesinin dışarıya attığı Munise'yi eve alır:

> "Son kuvvetini tükettiği anlaşılan Munise, kollarımda baygın gibiydi. Yüzü mosmor, saçları dağılmış, elbisesinin içine karlar dolmuştu. Çocuğu soyduktan sonra kendi yatağıma yatırdım. Ah, şu çocuk gözlerindeki minnet! Dünyada, bir parça iyilik edebilmekten daha güzel bir şey olmuyor. Zavallı çocuğun en büyük ümit yeri benmişim. Bütün gün, "Hocanım mutlak bana ekmek verir," diye kendini avutmuş" (Güntekin, 1922: 255-256).

Feride, Munise'ye yardım eder ve küçük kıza sahip çıkar. Munise'ye kendi giymediği elbiselerini daraltıp, kısaltarak kostümler yapar. Munise, nazlı küçük hanım halini alır. Aradan zaman geçer, Munise hasta olur ve ölüm döşeğindeyken küçük kızın Feride'ye yaptığı gibi o da Munise'nin avuç içlerini öper ve onunla böylece vedalaşır. Küçük kızı sarıp sarmaladığı kolları artık bomboştur. Munise, Anadolu'nun saflığını ve kimsesizliğini temsil eden küçük bir kızdır. Feride ise idealist, yardımsever, merhametli bir öğretmen olarak Anadolu'da yardımsever bir kimlik oluşturmuştur. Öksüz Feride, kimsesiz Munise'ye ablalık ederek onun yaralarını sarmaya yardımcı olmuştur. Çünkü Feride'nin Munise'de bir nebze de olsa kendi öksüzlüğünü gördüğü gözlemlenmektedir. Munise'nin ölümü Feride'yi derinden etkilemiştir. Yaşadığı psikolojik travmadan en az hasarla çıkmasını sağlamak için, Doktor Hayrullah Bey, Feride'ye yardım etmiştir. Doktor, Feride'yi yanına almış ve baba kız gibi birlikte yaşamaya başlamışlardır. Tabi ki halk rahat durmamış ve ortaya aslı olmayan dedikodular atmışlardır. Feride ile doktorun aşk yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu dedikodulardan kurtulmak için doktor, Feride ile sadece kâğıt üzerinde nikâhlanarak insanların ağızlarını kapatmayı başarır. Bu olay, doktorun Feride'yi korumak için yaptığı bir yardımdır.

Damga'da İffet'in yaptığı davranış da yardımseverlik başlığı altında değerlendirilebilir. İffet, trenle İzmir'den İstanbul'a gitmek için yola çıkmıştır. Hava hiç iç açıcı değildir. Hava bozulmuş, kar şiddetini arttırmıştır. Trende telaşlı sesler yükselir. İffet'in yanına bir genç kız yaklaşır. Genç kızın yüzü korkudan bembeyaz olmuştur. Vagonda bulunan annesinin hasta olduğunu ve bu gece burada kalırsa yaşayamayacağını söyler. Çaresizlik içinde kıvranarak İffet'ten yardım ister: "Hasta orta yaşlı bir kadındı. Vagonun bir köşesinde kalın bir battaniye içinde bitap yatıyordu" (Güntekin, 1924: 139). İffet hemen yardım ister. Hasta kadın için hemen bir sedye yapılır, kadını battaniyelere sarıp yola düşerler. İffet, genç

kız ile annesini iki odalı bir köy evine yerleştirir. On bir gün bu köyde kar fırtınasının geçmesini beklerler. Hasta kadın iyileşmeye başlar. Kar etkisini azaltmış, yollar da açılmıştır. İffet, Râna ile annesini kendi elleriyle İstanbul'a götürüp evlerine teslim etmiştir.

Yeşil Gece'de yardımseverlik değeri romanın başkişisi Şahin Efendi üzerinden işlenmiştir. Sarıova'da halk "Kelâmi Baba" türbesinin yandığı güne uyanır. Yangın, Sarıova'da felâket olarak adlandırılır. Bir rivayete göre yangın, kaza eseri değil, kasıtlı olarak çıkarılmıştır. Sarhoşluk halinde putperestlikten dert yandığı için gözler Muallim Mehmet Nihat Efendi'ye çevrilmiştir. "Mehmet Nihat Efendi, Sarıova ahalisini putperestlikten kurtarmak için kasabadaki bütün türbeyi ateşe vermek lâzım geleceğine dair olan hutbelerini bu sarhoşluk ve azgınlık gecelerinden birinde vermiş olacaktı" (Güntekin, 1928: 167). Bu adamı Sarıova'da barındırmak istemiyorlar, kundakçı diye kovuyorlar. "Emir Dede başmuallimi uzun uzun düşündü, neticede bu adama bütün kuvvetiyle yardım etmeye karar verdi. Bütün bir kasabanın haksız kin ve nefreti karşısında eli kolu bağlı, yapayalnız, karanlık akıbetini bekleyen bu adama yardım; bir insanlık vazifesiydi" (Güntekin, 1928: 178).

Şahin Efendi, bu adamı hapishaneden kurtarmak için ona yardım eder ve Nihat Efendi'yi hapishanede ziyaret eder: "Beni bu kara günümüzde hiçbir yardımdan, hatta fedakârlıktan çekinmeyecek bir kardeş telâkki edin" (Güntekin, 1928: 180). Tüm kapıları dolaşıp, avukatlardan bu adam için yardım ister. Kimi sırt dönmüş kimi bu adama yardım eli uzatmıştır. Ona yardım eli uzatan avukat İhsan olmuştur. Bu davayı kabul eder ve Nihat Efendi'ye yardım edeceğini söyler. Tüm bu çabalar sonucunda türbeyi yakan kundakçının Nihat Efendi olmadığı ortaya çıkar. Şahin Efendi, bu adamı Sarıova sokaklarından geçirerek aklamıştır. Şahin Efendi'nin yardımları sonuçsuz kalmamıştır. Bir karşılık beklemeden yardım ettiği görülmektedir.

Yeşil Gece romanında Şahin Efendi'nin Bedri'ye de yardım ettiği görülmektedir. Bedri, bazen mektepten kaçan bir çocuktur ancak bu sefer ortadan kaybolmuştur. Bedri, kardeşi öldükten sonra ailesinin tek çocuğu olarak kalır. Bir gün babası ile mektebe gelir. Bedri'nin başında sarık sarılı bir şekilde mektepten ayrılacağını söylemek için veda etmeye gelmiştir. Şahin Efendi, Bedri'nin Rahim Hoca'ya teslim edilmesini istemez ve çocuğun babasını ikna etmeye çalışır. Şahin Efendi, adamı ikna edebilirse küçük Bedri'ye yardım etmiş olacaktır: "İmam efendi, ben Bedri'yi evlât biliyorum, sen de beni evlât bil. Ne söylersem, ne yapacaksam çocuğun ve sizin iyiliğiniz için olacağına inanın" (Güntekin, 1928: 121). Şahin Efendi, Bedri'nin sarığını çıkarıp, elinden tutarak sınıfa götürür. Bedri zeki bir çocuktur ve

tahsilini bitirip kendini kurtaracaktır. "Şahin Efendi, denizde boğulan bir insanı kurtarsa bu kadar sevinmezdi" (Güntekin, 1928: 122).

Yeşil Gece romanında Sarıova Yunan Ordusu tarafından işgal altında kalır. Şahin Efendi, mektebin kapanması ile birlikte yapacak bir şeyi kalmadığını düşünür ve Sarıova'yı terk eder. Yolda geri dönmeye karar verir. Yunan Ordusu Sarıova'nın sınırlarına kadar gelmiştir. Şahin Efendi, Sarıova'da kalanlara yardım etmek için geri dönmüştür. Şahin Efendi'nin asıl amacı, Yunanlıların saldırısında şehit olanların ailelerine yardım etmektir: "Şahin Efendi, hiç çekinmeden bu evlere girip çıkıyor, açlara ekmek, hastalara ilaç, mustariplere teselli götürüyordu. Bu işte ne kadar pervasız hareket ederse vicdanı o kadar hafifliyor, neşesi o kadar yerine geliyordu" (Güntekin, 1928: 238). Kâzım Efendi şehit olmuştur. Geride çocukları ve eşi kalmıştır. Kadın, çocuklarına bakmak için iş bile bulamamıştır. Şahin Efendi, bu aileyi de sık sık ziyaret etmiştir: "Şahin Efendi, gün aşırı bu eve uğruyor, eline ne geçerse onlara getiriyordu" (Güntekin, 1928: 239). Yunanlılar Necip'i tekmeleyip dipçik darbeleri ile öldürmüştür: "Şahin Efendi, hepsinden zorlu gelen bu darbeden belki iflah olmayacaktı. Fakat Necip'in ölümü ona yeni bir vazife yüklüyordu: Onun kimsesiz kalan ihtiyar annesiyle dul kız kardeşine yardım etmek" (Güntekin, 1928: 243). Romanda Şahin Efendi'nin karşılıksız yardımları görülmektedir.

Yaprak Dökümü'nde yardımseverlik değeri Ali Rıza Bey üzerinden işlenmiştir. Ali Rıza Bey, *Yaprak Dökümü*'nde etrafı tarafından sevilen ve saygı gören bir adamdır. Altın Yıldız Anonim Şirketi'nin müdürü Muzaffer, hocasının dürüst ve kıymetli bir adam olduğunu bildiği için ona şirkette çalışma teklifinde bulunmuştur. Ali Rıza Bey bu teklifi gururla kabul ederek, Altın Yaprak Anonim Şirketi'nin en başarılı memuru olmuştur. Ali Rıza Bey, yıllar önce pek yakın ahbabı olmayan ama tanıdığı orman müdürünün kızı Leman'ı pek zor durumda olduğu için şirkette işe aldırır. İhtiyar adam Leman'ı bir baba gibi koruyup kollamak ister. Yardımseverlik değeri Leman'ın işe girmesi ile desteklenmiştir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Değirmen* romanında yardımseverlik değeri işlenmiştir. Sarıpınar yeni bir güne zelzele felaketiyle başlamıştır. Zelzele haberleri hızla yayılır ve Sarıpınar'a yardım heyeti gelir fakat asıl yardım edilecek halkken heyete yardım edilir ve yardım heyetine kalacak yer bulunur:

"Yani açıkçası, kasabaya yardıma gelen heyet şimdilik ondan yardım bekliyor, kendileri için bir şey düşünülüp hazırlanmamış olmasına hayret eder gibi görünüyordu. Heyetin halka yapacağı yardım bulunmadığı için, şimdilik halk heyete yardım ediyor ve

muhterem misafirleri ağırlamak için elden gelen yapılıyordu" (Güntekin, 1944: 74-85). Reşit Bey, gelen yardım heyetinin bir kısmını evinde misafir eder. Otellerde kalanlara yatak örtüleri, kıyafetler gönderilir. Yardım heyetinin bir kısmı ise kışlık alışverişe çıkarak yardımda bulunur. Halkın yardım heyetine yaptığı yardımlar, heyetin halka yaptığı yardımlardan daha fazla olmuştur. Zelzele felaketinden sonra Mutasarrıf yardım parası göndermiştir. Muallim Ahmet Mâsum bu paranın bir kısmıyla mektebe de yardım edilmesini ister. Bu isteği dile getirmek için Kaymakam ile görüşür: "Zaten bakımsız ve viran olan Meşrutiyet mektebi zelzeleden büsbütün tehlikeli bir vaziyete girmiştir" (Güntekin, 1944: 57). Kaymakam, kendisinin yapacağı bir şey olmadığını belirtir. Ahmet Mâsum, Kaymakam'a hak vermekle birlikte yardım için gelen paranın bir kısmının mektebe harcanmasının doğru olacağını söyler: "Malûm, malûm, Ahmet Mâsum, muhterem Kaymakam beyefendiye yerden göğe kadar hak vermektedir. Fakat belki mutasarrıflığın gönderdiği paradan mektebe de bir pay ayırabilir ki pek yerinde bir yardım olur" (Güntekin, 1944: 58). Yardım parası zelzeleden zarar görenlere gönderilmiş bir paradır. Mektep de zelzelede zarar gördüğü için bu yardımın mektebe de yapılması gerekir. Böylelikle yardımseverlik değerine yer verilmiştir.

Miskinler Tekkesi'nde romanın başkişisinin komşusu Mesule Kalfa bir gün yolda dayak yer. "Komşuma yardım vacip olmuştu" (Güntekin, 1946: 58). Mesule Bacı'yı döven şeyhdi. Artık dayanamaz ve şeyhi karakol ile tehdit eder. Şeyh, bu tehdidi duyunca durur. Mesule Bacı dilenci olduğunu itiraf eder ve ağlar. Hacı, mahallede dilenenleri çocuklardan öğrenip onlara cezalarını verir. Mesule'yi de öğrenip cezasını vermek ister. Ona yardım ederek şeyhin elinden kurtarmış, konakta işlerini görmek amacıyla onu yanına yerleştirmiştir. Mesule Bacı, konakta camdan dışarıyı izlediği bir gün adamın birinin kediyi arabaya atıp denize götürdüğünü görür ve pencereden bağırarak, yalınayak sokağa fırlar. Arabanın arkasından koşarak kediyi kurtarır. Kediyi evine alır, kediye bakar. Mesule Bacı'nın uzattığı yardım eli sayesinde kedinin sıcak bir yuvası olmuştur. Kedi geceleri ona yardım eden Mesule Bacı'nın yanına kıvrılıp masum masum yatar.

Miskinler Tekkesi romanında, polisi kucağında bir çocuk ile gören romanın başkişisi ile Mesule Bacı evden koşarak sokağa çıkarlar. Çocuğun yüzü kanlar içinde kalmıştır. Kalabalık arasında düşmüş olmalıdır. Daha sonra çocuğun annesi feryat ederek yanlarına gelir. Kadın ne iş olursa çalışır, gündüzleri çocuğunu Yahudi bir kadına bırakır. Mesule Bacı, kadına para istemediğini ve çocuğuna bakacağını söyler. Bu bir yardım elidir. Çocuğun annesi tuhaf bir kadındır. Bazı günler ortadan kaybolur. Habersiz ortadan kaybolduğu bir gün geriye dönmemiştir: "Anası gelmediği geceler çocuk, Mesule Bacı'nın koynunda yatıyordu.

Büsbütün bizim olunca benim daha büyük ve sıcak olan odama bir yer yatağı yapmayı düşündüm" (Güntekin, 1946: 66). Çocuğa yardım edip ona sıcak bir yuva verirler. Romanın başkişisinin tek arkadaşı Talâttır. Evin tek misafiri de Talât'tır. Romanın başkişisi Talât'a Bitpazarı'nda rastlamıştır. Talât, maddi sıkıntı içerisindedir. Buraya da eşya satmak için gelmiştir. Talât, arkadaşı onu gördüğü için utanır ve arkadaşının yardım teklifini kesin bir dille reddeder. Romanın başkişisinin çabalarıyla Talât'ı ikna etmek sonunda mümkün olur: "Talât'a zamanla ufak ufak para yardımında da bulunmaya başladım. Talât, ayın başında borcunu koşa koşa getirip teslim ediyor; yarısını on beşinden sonra, yarısını da ay sonuna doğru tekrar alıyor. Giren ayın başında gene hepsini birden getirmek şartıyla" (Güntekin, 1946: 156-157). Ana karakter, zor durumda olan Talât'a yardım ederek onu bir nebze çektiği maddi sıkıntıdan kurtarır.

Kan Davası romanında Ömer ile doktor arasında da yardımseverlik, açıkça gözlemlenebilen bir değer olarak yer alır. Ömer, Bozova ilinde bir kış günü doktorun evinin kapısını çalar. Ömer, Yukarı Sazan köyünün öğretmeni olarak kendini tanıtır. Köyde doktora ihtiyaç vardır: "Uzun zamandan beri bir salgın var orada… Köylüler; çocuk, büyük sürü sürü ölüyorlar… Hükümet doktorundan yardım aramaya geldim" (Güntekin, 1962: 8). Doktor, birkaç gün içinde ölecek kadar hasta olduğunu söyler. Ömer bu sözleri umursamayarak vazifenin ne kadar değerli olduğunu ve yardım etmesi gerektiğini söyler. Doktor, elinin bir işe yaramadığını ve yardım etmesinin mümkün olmadığını söyler. Ömer, doktordan kendi elini tedavi etmesini ister ve bu esnada ona yardım edeceğini söyler: "Muharebelerde kendim gibi başkalarının yaralarıyla da uğraştığım çok olmuştur. Sonra da dağ köyündeki çocukların yaraları, bereleri… Elim azıcık yatkındır bu işlere…" (Güntekin, 1962: 11). Doktorun eli iyileşir ve Ömer'in köylüler için yardım isteğini kabul eder. Ömer dönmek ister fakat Doktorun isteği ile kalır: "Kalacaksın Ömer… Yarın da kalırsan öbür gün seninle beraber dağa çıkacağız… Bak hava da sakinliyor… Yanımıza ilâç ve daha başka şeylerle yüklü iki katır alarak dağa çıkacağız. Böylece Yukarı Sazan köyüne ilk defa hükümet ayağı basmış olacak…" (Güntekin, 1962: 13). Doktor, Ömer'in yardım isteğini kabul eder ve bir karşılık beklemeden köylülere yardım eder.

Kan Davası romanında Ömer'in çocuklara ve Aşağı Sazan'a karşılık beklemeden yardım ettiği görülmektedir. Ömer, çete olarak görülen çocukların ceza çekip mahkemelerde sürünmesini istemeyerek kendisine teslim edilmesini ister: "Devletin bu Yukarı Sazan'a hoca bulamadığından şikâyet ediliyor. Maarif Müdürü Bey aramızda... Beni göndermeye imkân bulursa giderim… Askerliğim bitmiştir. O kadar uzun sürmüş bir askerlik ki asıl mesleğimin

hocalık olduğunu şimdi hatırlıyorum" (Güntekin, 1962: 127). Murat Bey ve Ferhat, Ömer'i yalnız bırakmayacaklarını söylerler. Belediye reisi de destekleyerek yiyecek ve birkaç giyecek yardımında bulunacakları sözünü verir: "Etraftan öteberi biraz yardımlar oluyor, bunu yapamayanlardan da ilerisi için vaatler alıyoruz. Benim de biraz birikmiş param vardır. Çocukların üstü, başı şöylece düzeltiliyor, mektep için epeyce öteberi satın alınıyor" (Güntekin, 1962: 133). Kış bastırıyor ve ellerinde yiyecek kalmıyor. Ömer kara kara ne yapacağını düşünür. Tam böyle zor bir zamanda yardım kapısı açılır:

> "Murat Bey'den birkaç defa yiyecek yardımı gelmiştir. Murat Bey, Ankara'da hasta yattığı zamanlarda bile Yukarı Sazan için açtığı kampanyanın arkasını kesmemiştir. Ankara'da, sonra da Bozova'da resmî makamlara başvururken bir yandan da Ankara, İstanbul ve daha başka vilâyet merkezlerine Yukarı Sazan için mektuplar ve türlü türlü yazılar yazmıştır. Daha iyisi bu sefer, Yukarı Sazan'a ufak tefek yardımların arkası kesilmemektedir" (Güntekin, 1962: 273-317).

Her şey güzel giderken Yukarı Sazan'da yağmur, fırtına ile birlikte birdenbire havayı bozar. Kötü havanın kısa süreceği düşünülür fakat yağmurun şiddeti gün geçtikçe artar. Gece olduğunda dışarıdan bağrışma sesleri gelmeye başlar. Herkes başta ne olduğunu anlamamıştır:

> "Aşağı Sazan'dan iki haber gelmişti. Getirdikleri habere göre Aşağı Sazan'ı su basmıştır. Uzakta top patlamasına benzer gürültülerden sonra köy, bütün evleri ve bahçeleri ile âdeta bir deniz içine gömülmeye başlamıştır. Aşağı Sazanlılar; kadın, erkek, sırtlarında çocukları, ihtiyarları ve hastalarıyla mezarlık bayırına tırmanıyorlar" (Güntekin, 1962: 333-334).

Bataklıktan farklı olmayan göl ile Aşağı Sazan Çayı, Aşağı Sazan'ı sel ile vurmuştur. Ömer, Yukarı Sazan'dan insan toplayarak Aşağı Sazan'a yardım etmeye gitmiştir: "İlk yapılacak şey dereyi geçmekti fakat sular epeyce yükselmiş olduğu için bu, kolay bir iş değildi: (Güntekin, 1962: 339). Ömer, Dursun, Fettah ve Müslim akıntıya karşı koymaya çalışarak selde sürüklenirler. Bozova'dan gelecek olan yardım kamyonlarından ikisi yolda kalmış ve bataklığa saplanmıştır. Yardımlar ve büyük uğraşlar sonucunda selin yolunu değiştirmeyi başarırlar: "Kurtboğan Kayalığı'nda açılan gedik selin yolunu çevirmiş. Bahçeliklerdeki kulelerde epeyce insan ölümden kurtulmuştur" (Güntekin, 1962: 348). Ömer'in yardımları ve çabaları sonuçsuz kalmamış, iki köyün birbirleriyle olan kan davalarının son bulmasını sağlamıştır. Roman yardımseverlik değeri ile güzel sonuçların doğacağını okuyucuya sunar.

4.4. DOSTLUK

Dost kavramı *Güncel Türkçe Sözlük*'te "sevilen, güven duyulan, samimi arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse" olarak açıklanmaktadır. (TDK, t.y.). Dostluk kavramını, güven duygusu ile kurulan arkadaşlık bağı, sevgi ve saygı şeklinde açıklamak mümkündür. Bireyin çok sayıda arkadaşı olur fakat dost olarak adlandırabildiği insan sayısı sınırlıdır. Bireyin, içinde bulunduğu zor zamanları aşabilmesi için bir dost sıcaklığına ihtiyacı vardır. Dostunun varlığı ile refaha kavuşur. Dostluk, zor zamanlarda daha kuvvetli bir anlam kazanır. Çıkarsız kurulan dostluklar bireyin hazinesi olur. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında dostluk değerine sıkça yer verilmiştir. Dostluk değerinin işlendiği romanlar şunlardır: "*Harabelerin Çiçeği*", "*Çalıkuşu*", "*Damga*", "*Bir Kadın Düşmanı*", "*Kan Davası*".

Harabelerin Çiçeği'nde dostluk, Hayrullah Bey ile Süleyman arasında öne çıkan bir değer olarak görülmektedir. Hayrullah Bey, yolda sürekli bir adama tesadüf eder. Bu adam yüzünü saklayıp, dalgın dalgın uzaklara bakar. Bir gün arabadayken yolda yürüyen o adamı görür ve gideceği yere kadar bırakmayı teklif eder. Süleyman yıllarca herkesten kaçıp yüzünü sakladığı için çekingen davranır. Süleyman, Seniha'nın ölüm haberini de Hayrullah Bey'den almıştır. Doktor, Seniha'nın evinde, gözleri Süleyman'ı andıran bir çocuğun fotoğrafını görür ve bu karşılaşmanın bir tesadüften ibaret olmadığını anlar. Bu durum ilginç hale gelmeye başladığı için Hayrullah Bey, Süleyman'ın hikâyesini merak etmeye başlar. Süleyman, Hayrullah Bey'e hikâyesini tüm çıplaklığı ile anlatır. Bu hikâye sonrasında iki insan dostluklarının temelini atmış olurlar. Artık dost olduklarını ve sık sık görüşeceklerini söylerler. Yakında, tekrar görüşmek üzere ayrılırlar. Hayrullah Bey, birkaç defa Süleyman'ın evine uğrar ancak onu evinde bulamaz ve geri döner. Doktor, dostu Süleyman'ın izini kaybeder. Romanda dostluk değeri incelendiğinde Süleyman ile doktorun dostlukları bir sonuca bağlanmadan romanın seyrine göre yarım kalmıştır ancak bu durum onların dostuklarının inkâr sebebi değildir.

Çalıkuşu romanında, Feride'nin Anadolu'ya göçü ve Zeyniler köyüne atanması dostluk değerinin öne çıkmasını sağlayan bir olay olarak nitelendirilebilir. Feride, gittiği yerde bir otele yerleşir. Hacı Kalfa, Feride'ye dostluk göstererek ona aç kalmaması için zorla kahvaltı yaptırmış, ona dost olarak destek olmuştur: "Bu Hacı Kalfa ile ne iyi dost olmuştuk" (Güntekin, 1922: 177). Otelde, Hacı Kalfa dışında Manastırlı bir kadın da Feride'nin ahbabı olmuştur. Feride'nin odasına gelerek halini hatırını sorar. "Otelde, Hacı Kalfa ile beraber, bir ahbabım daha olmuştu: Otuz beş, kırk yaşlarında Manastırlı bir kadıncağız" (Güntekin, 1922: 186).

Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* romanında dostluk değeri İffet ile Celâl üzerinden işlenmiştir. Paşa babası İffet'i idadi mektebine yazdırır. İffet'in o gece mutluluktan gözüne uyku girmemiştir. Sınıfta Celâl adında çalışkan bir öğrenci vardır. İffet kendini diğer arkadaşlarına göre Celâl'e daha yakın hisseder. İffet ile Celâl pek samimi olmuşlardır. Bir gün mektepte bir olay döner. Mabeyne imzasız bir mektup gitmiştir. Herkes kimin yaptığını sorgularken, İffet'i müdürün odasına çağırırlar. İffet kimin yaptığını bilmediğini söyleyerek odadan çıkar. Celâl'in yanına gider ama bakışlarında bir tuhaflık görür. Celâl de İffet'ten şüphelenmiştir. "Gönlüme birdenbire ağır bir ümitsizlik çökmüştü. Ne yapsam, ne kadar uğraşsam bu şüpheyi üstümden atamayacağımı hissediyordum" (Güntekin, 1924: 31). İffet, mektepten ayrılır ve artık onun için mektep defteri kapanır. Aylar geçer. Kâmiyab Kalfa'nın ölümü sonrası, cenazeden dönerken vapurda bir çehre gözüne ilişir. O kişi dostu Celal'dir. Celâl, İffet'in yanına gelerek geçen sene ona haksızlık ettiğini ve gerçeğin sonradan ortaya çıktığını söyler. İffet heyecandan hiçbir şey söyleyemez: "Ölünceye kadar dost ve kardeş kalacağımızı birbirimize vaat ederek ayrıldığımız zaman içimin bütün zehri çıkmıştı. Artık, kendimi yalnız hissetmiyordum" (Güntekin, 1924: 38). Celâl ile İffet'in dostluğu güçlenerek devam eder. Celâl, İffet'in başına gelen kötü olayda hırsız olmadığını bilir: "Celâl'in hakikati anlaması, beni ürküttüğü kadar da sevindirmişti. En sevdiğim, en ehemmiyet verdiğim bir arkadaşın gözünden düşmemiş olmak, bana büyük bir kalp kuvveti veriyordu" (Güntekin, 1924: 71). Celâl, İffet'e hem dostu hem de avukatı olarak yaptığı şeyin ağırlığını ve sonrasında yaşadığını zorlukları anlatır ancak İffet bu fedakârlığı yapmayı kafasına yıllar önce halasının anlattığı masal ile koymuştur. Celâl, İffet'i hapisten çıktıktan sonra da yalnız bırakmaz ve iş bulmasında da yardımcı olur. Celâl, İffet için fedakâr bir dost olmuştur.

Bir Kadın Düşmanı'nda, Homongolos ile Necdet'in dostluğundan bahsedilmektedir. Homongolos ile Necdet ilk olarak mektepte karşılaşan iki insandır. Necdet, cılız ve mızmız bir çocuktur. Ne yazık ki karşısına mektebin en asi ve en fena çocuğu Homongolos çıkmıştır. Mektepte Necdet'e zulüm ettiklerinde onu zalimlerin elinden Homongolos kurtarmıştır. Aslında kendisi de zalimdir ama Necdet'i o kadar çok kendisine benzetmiştir ki ona sevgi duymaktan kendisini alıkoyamamıştır:

> "Sana himaye vâdettiğim bu dakika hayatımın en mühim bir dönüm noktasıydı. Dünyada ilk defa benim de bir sevdiğim insan oluyordu. Merhamet, muhabbet, arkadaşlık denen güzel şeylerin zevkini ilk defa duyuyordum. Ruh yalnızlığı denilen korkunç hastalıktan sen beni kurtarıyordun. Evet, sevda denen şeyi tanımadan dünyadan geçecektim. Fakat sen bana hiç olmazsa dostluğu, arkadaşlığı tanıttın Necdet… Bir arkadaş gözü bir sevgilinin gözüne benzemiyor, çok kere yüzdeki maskeyi delmeye, yürekteki güzelliği görmeye muvaffak oluyor… " (Güntekin, 1927: 166-175).

Homongolos, Necdet ölüm döşeğindeyken Remide'nin onu son kez görmesine izin vermemiştir. Remide, Necdet'i son defa görebilmek için çırpınmıştır. Herkes Homongolos'un üzerine yürüyor ve onu kalpsiz olarak görüyordur fakat olayın aslı çok farklıdır. Necdet'in yüzü fena haldedir. Remide onu görmemeli, sevdiği adam hafızasında son kez böyle hatırlanmamalıdır. Homongolos, Necdet'e dost olmuştur. Aralarında saf ve çıkarsız bir dostluk bağı vardır. Homongolos her zaman Necdet'i koruyup kollamıştır. Çünkü dostlar bu günler için vardır.

Dostluk değeri, *Kan Davası* romanında Ömer ile Doktor arasında görülmektedir. Ömer bir gün doktorun evine gider. Doktor başta Ömer'in delirmiş olduğunu düşünür. Doktordan kendi elini tedavi edip Yukarı Sazan köyüne kendisiyle gelip oradaki insanlara yardım etmesini ister ve dostlukları da böyle başlar. Doktor kendi elini tedavi ederken Ömer onun yanında olur ve ona destek olur. Doktora cesaret vererek ona yapamam dediği tedaviyi yaptırır ve hayatını anlatacağı sözünü verir. Birlikte yirmi dört saat geçirirler: "Bu baş başa geçen yirmi dört saat onları senli benli iki dost yapmıştır. "Dostuz artık. Her şeyi konuşabiliriz" (Güntekin, 1962: 12-14). Doktor, Ömer'in kalbinin güzelliğinin her insanda olmadığını ve içinde hâlâ bir çocuk yanının kalmış olduğunu söyler. Ömer, doktorun yatağa uzanıp dinlenmesini ister ve ona masalını anlatarak, nereye gideceklerinden de bahseder.

Kan Davası romanında dostluk değeri, Ömer ile Fettah üzerinden de işlenmiştir. Ömer ile Fettah askerde düşmana karşı göğüs göğüse çarpışmışlardır: "Ben, Fettah için bir dostum. Artık buna şüphe yok. Fakat ancak bir dereceye kadar yakınlık ve emniyet gösterilebilecek bir yabancı ülke tebaası, bir hudut ötesi dostu!" (Güntekin, 1962: 206).

4.5. SORUMLULUK

Sorumluluk, *Güncel Türkçe Sözlük*'te "Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet" olarak tanımlanmaktadır. (TDK, t.y.). "Sorumluluk duygusu, ödev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yapma ve gerektiğinde bunun hesabını verme ile ilgili bir duygudur. Bu duygu bireyde toplumsal çevrenin gerçekleri ile ideal kurallar dediğimiz us (akıl) arasındaki karşılıklı ilişkinin sonucunda oluşur." şeklinde açıklanmıştır (Sezer, Çoban, 2016: 26). Bireyin kendisine ve topluma karşı duyması gereken sorumlulukları vardır. Bireyin sosyal ilişkilerinde sağlıklı olabilmesi için sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Sorumluluklarımız toplumda güçlü bireyler olmamızı sağlar. Kişisel sorumluluk,

kişinin kendisine karşı sağlıklı bir kimlik kazanmak, değerler edinmek ve nitelikli kişilerarası ilişkiler geliştirmektir.

Sorumluluk değerinin işlendiği romanlar şunlardır: "*Çalıkuşu*" "*Yeşil Gece*", "*Yaprak Dökümü*", "*Değirmen*", "*Kan Davası*".

Çalıkuşu'nda Doktor, Feride'nin içine düştüğü bu kötü durumdan rahatsızlık duyar ve onu insanların kötülüklerinden, kötü sözlerinden korumak için sadece kâğıt üzerinde Feride ile nikâh kıyar. Feride'yi nikâhına alarak *Çalıkuşu*'nu kollarının altına alır ve Feride'yi kızı gibi gördüğü için onun üzerinde sorumluluk hisseder. En başından beri Feride'nin buralara uçma sebebinin geçim derdi olmadığını anlar ve asıl sebebinin bir gönül kırgınlığı olduğunu bilir. Bir gün Feride'nin günlüğünü bulur ve aslında Anadolu'ya kaçma nedeni olan Kamrân'a ulaştırması romanda sorumluluk değerini gösterir.

Yeşil Gece romanında sorumluluk değeri, Şahin Efendi üzerinden işlenmiştir. Mektepte Bedri isminde bir talebe vardır. Bedri'nin kardeşi ölür. Bedri'nin babası çocuğunun ölümünden sonra çaresiz kalmıştır. Bir iki sene sonra çalışamayacak vaziyete geldiğinde yerine büyük oğlu geçecektir fakat bu ölüm sonrasında gözler Bedri'nin üzerine çevrilir. Babası Bedri'yi, Emir Dede mektebinden alıp Rahim Hoca'ya teslim etmek ister. Bedri'nin hafız olup yerine geçmesini istemesi çocuğun omuzlarına yüklenen büyük bir sorumluluk olacaktır. Şahin Efendi, adamı yolundan ikna etmeye çalışır. Bedri'nin babası Şahin Efendi'ye şu cevabı nakleder:

> "Büyük oğlum sağ olsaydı yerimi alırdı. Ahir zamanımızda beni de, anasını da namerde muhtaç etmezdi… O ölünce, iki elimiz böğrümüzde kaldı. Onun için, Bedri'nin bir iki sene içinde behemahal hıfzını dinletmesi lâzım… Eğer onu Allah'ın izniyle pek yakın bir zamanda yetiştiremezsem imamet başkalarına geçer… Biz yüzüstü kalırız… İnşallah ihtiyar babasına hayrülhalef olacak" (Güntekin, 1928: 118).

Şahin Efendi, Bedri'nin babasını ikna etmeyi başarır. Bedri'yi kurtarmak için üstlendiği bu sorumluluğu başarı ile yerine getirir.

Yeşil Gece'de İzmir'in işgali Sarıova halkını telâşa düşürür. İnsanlar evlerinden kaçıp kurtulmaya çalışır fakat yine de kaçmayan, sorumluluklarını yerine getiren insanlar da vardır. Mutasarrıf Müfit Bey, bu insanlar arasında yer alır:

"Şişmanlığı bir hastalık derecesini bulmuş olan Müfit Bey, akşamdan beri telgraf başında mütemadiyen sigara ve ayran içiyor, ter döküyordu" (Güntekin, 1928: 213). Müfit

Bey'in, tehlikeyi ahaliden saklamak gibi sorumlulukları da vardır. "Müfit Bey, iki günden beri aldığı haberleri saklamak suretiyle ikinci vazifesini muaffakiyetle başarmıştı." (Güntekin, 1928: 213). Topraklar düşman hâkimiyetine geçmiştir: "Fakat buna rağmen telefon başından, vazife başından ayrılmıyordu" (Güntekin, 1928: 213). Şahin Efendi, mektebin yıkılmasıyla birlikte Sarıova'da bir sorumluluğunun kalmadığını düşünür. Birkaç çamaşır ve kitapları ile yola çıkarak Sarıova'yı arkasında bırakır. Şahin Efendi, yolda kendi öğrencilerinden küçük bir çocuk ile karşılaşır. Çocuk, ailesinin yanından kaçıp, Sarıova'ya geri dönmek istediğini söyler. Küçük çocuk geride kalan büyükannesinin yalnız olduğunu ve ona karşı sorumluluğu olduğunu söyler. Şahin Efendi, bu sözlerden sonra kendisinden utanır ve Sarıova'da bitti sandığı sorumluluğunun aslında bitmediğinin farkına varır: "Ağır ağır yerinden kalktı, heybesini tekrar omuzladı, çocuğu elinden tutarak Sarıova'ya inen kafileye karıştı. Vaktiyle, 'Ben kendimi Sarıova'ya nezrettim… Ya gazi, ya şehit,' diye verdiği söze sonuna kadar sadık kalacaktı" (Güntekin, 1928: 221).

Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* romanında sorumluluk değeri, Şevket karakteri üzerinden işlenmiştir. Ali Rıza Bey, "Altın Yaprak Anonim Şirketi"nden istifa eder. Bu karar sonrasında dalgın dalgın evin yolunu tutar. Kara kara ne yapacağını düşünürken eve yaklaştığını fark eder. Bugün evde farklı bir aydınlık vardır. Bahçeye masa kurulmuştur. Şevket bir bankada müdür olmuştur. Şevket, Ali Rıza Bey'in omuzlarındaki ağırlığı bu güzel haber ile hafifletmeyi başarmıştır:

> "Ali Rıza Bey, oğlunu en küçük yaşından beri, 'benden sonra bu ailenin reisi sensin; ben ölünce sen benim yerime geçeceksin!' diye büyümüştü. Şevket seninle yerimizi değiştireceğiz, dedi. Sen baba, ben ailenin büyük çocuğu olacağız. Şevket dün gece sofrada babasının yerine niçin oturduğunu şimdi anlamıştı" (Güntekin, 1930: 30-34).

Yaprak Dökümü romanında Ali Rıza Bey'in istifa etmesi, Şevket'e evin geçimi konusunda da sorumluluklar yüklemiştir. Romanda sorumluluk değeri, Şevket'in evin bütün yükünü omuzlaması ile açıklanmaktadır. Şevket, üstlendiği bu ağır sorumluluğun bilincinde olan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Bazı günler üstlendiği sorumlulukların altında ezilse bile üstlendiği sorumluluklar onu gururlandırır: "Bu öldürücü eğlence gecelerinden sonra çok kere yatmadan çantasını alarak sokağa çıkıyor, akşamlara kadar kim bilir nerelerde ne şekilde didişip uğraşıyor, ortalık kararıktan sonra yorgunluktan bitmiş bir halde eve dönüyordu" (Güntekin, 1930: 80). Şevket, sorumlulukların altında ezilerek yanlış yollara saparak hatalar yapmıştır. Sorumluluklarını yerine getirmemiştir demek doğru olmaz ancak sorumlulukları onu aşmıştır.

Değirmen'de zelzele sonrasında Sarıpınar'a gelen gazetecilere mübalâğa edilen görüntüyü vermeyi başarırlar. Halil Hilmi Efendi gazetecilerle tanışır: "Gazetecilerin bir mucize eseri olarak ölümden kurtulduğunu yazdıkları kaymakam budur. Ağır yaralı olduğu ve yerine vekil tayin edildiği halde vazifesini bırakmamış, sürüne sürüne iş görmeye devam etmiştir" (Güntekin, 1944: 143). Şehzade, Kaymakamın yaralı olduğu halde görev başında kalmasına pek sıcak bakmayarak alaycı bir tavır sergilemiştir. Halil Hilmi Efendi, utana sıkıla hizmetinin başında kalması gerektiğini söyler: "Halk memura vediatullahtır, dedi, ölmeyince hizmetinden ayrılmamalıdır" (Güntekin, 1944: 143).

Kan Davası romanında sorumluluk değeri işlenmiştir. Ömer, meydanda sesler işitir. Herkes telaş içerisinde koşturur ve olayı Ömer'e anlatırlar: "Aman ağabey… Yolun biraz ilerisinde yarım saat evvel eşkıyalar bir kaptıkaçtı soymuşlar… Paranız, neyiniz varsa bırakın arabanın içine… Kendiniz inin aşağı birer birer… Haydi şimdi tırıs tırıs yolunuza…" (Güntekin, 1962: 72-73).

Çeteyi yakalayacak jandarma ortalarda yoktur: "Hükümet elbette vazifesini yapacaktır. Bunu ihtara lüzum var mı? Ancak her şeyin bir yolu yöntemi olur. Eşkıyayı Nahiye müdürünün kendisi değil, jandarma kovalar… Aksiliğe bakın ki, jandarma onbaşısı iki gündür yorgan döşek yatıyor" (Güntekin, 1962: 75). "Mademki jandarmadan hayır yokmuş, telefon işlemiyormuş, bir yerden acele bir yardım gelemezmiş; yani hükümetin eli kolu bağlı imiş; biz kendi başımızın çaresine bakarız" (Güntekin, 1962: 76). Halk, jandarmadan hayır gelmediğini ve jandarmanın sorumluluğunu yerine getirmediğini düşünerek öfkeye kapılır. Jandarmanın yerine getirmediği sorumluluğu üstlenmeyi düşünürler. Araba soyan eşkıyaları yakalama sorumluluğu ve planı halka kalır: "Müsaade ederseniz ben eldeki iki jandarma ile arabanın soyulduğu yerde ufak bir keşif yapmaya giderim" (Güntekin, 1962: 78). Ömer'in bu isteğinden sonra halkı bir coşkunluk alır. Ömer, kaptıkaçtıyı soyanların çoktan gitmiş olduklarını düşünür. Ömer'in soyguncuları bulmak için çıktığı yolda Osman ve bekçi onu yalnız bırakmazlar. Çeteyi bulurlar ve çete irili ufaklı çocuklardan oluşmaktadır.

Ömer bu çocuklara zarar vermek istemez ve şöyle söyler: "Bak ordumuz, jandarmamız, millî kuvvetlerimiz; tüfeklerimiz ve bombalarımızla bir haydut çetesi tenkil ettik, dedim, bizim için ne iftihar. Fakat bunlar esirlerimizdir. Esire dokunulmaz. Onları takımıyla devlete teslim ederiz. Artık çeteyi önümüze katıp yola düşmekten başka yapılacak şey kalmamıştır" (Güntekin, 1962: 95-97).

4.6. SAYGI

Saygı, *Güncel Türkçe Sözlük*'te "Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram" olarak açıklanmıştır. (TDK, t.y.). Saygı kavramı insanlar tarafından farklı şekilde ele alınmakla birlikte genel olarak bakıldığında saygı; değeri, üstünlüğü, faydası, kutsallığı vb. gibi nedenleri ile herhangi bir kimseye ya da bir şeye karşı dikkatli ve ölçülü davranmaya yol açan tutum ile başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusunu kapsamaktadır (Kıral, 2018: 4-10). Saygı, diğer bireylerden hoşlanılmasa dahi onlara kötü davranmamamız, toplumda otoriteyi korumamız gerektiğini ifade eder. Birey, saygı vasıtasıyla diğerlerinin de aynı haklara sahip olması gerektiğini kavrar ve diğerlerine, saygılı ve düşünceli davranır (Akbaş, 2008: 18). Birey, saygı vasıtasıyla diğerlerinin de aynı haklara sahip olması gerektiğini kavrar ve diğerlerine, saygılı ve düşünceli davranır (Akbaş, 2008: 18). Saygı değerinin işlendiği romanlar şunlardır: "*Acımak*", "*Miskinler Tekkesi*".

Acımak romanında saygı değeri, Zehra karakteri üzerinden işlenmiştir. Kasabada Zehra adında bir muallim vardır. Kasabanın Zehra öğretmeni herkes tarafından yaptığı işler dolayısıyla saygı görür: "Kasabanın en sevilen, emniyet edilen, hatırı sayılan bir insanıdır. O şüphesiz çok mükemmel mahlûk, çok iyi muallim… Çocuklarımıza verdiği terbiye de aynı derecede temiz ve mükemmeldir" (Güntekin, 1928: 10-14). Romanda Zehra öğretmen mesleğini iyi yapan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Kasaba halkı bu nedenle Zehra öğretmene derin bir saygı duyar.

Miskinler Tekkesi'nde romanın başkişisi, hayattayken tanıdığı birinin cenazesine katılır. Kıyafeti çok düzgün olmayan bu adamı pazarda görür. İnsanlar bu adama iyi davranırlar. Bazıları saygı duyar, bazıları ise hakaret eder: "Fakat buna mukabil de bu fakir adama bazı çok iyi giyinmiş adamların lüzumundan fazla hürmet gösterdiklerini, kendisi paltosunun yamalı yerlerini elleriyle saklamaya çalışırken ötekilerin, önlerini ilikleyerek elini öpmeye çalıştıklarını görürdüm" (Güntekin, 1930: 128).

4.7. DÜRÜSTLÜK

Güncel Türkçe Sözlük'te dürüstlük, "doğruluk" olarak açıklanmıştır. (TDK, t.y.). Dürüstlük değeri, güven duygusunu, doğruluğu ve toplumda saygı görmeyi beraberinde getirir. Dürüst insan iç adaletini dengede tutan, vicdanı rahat ve birey olarak mutlu bir insandır. Dürüst bireyler sayesinde sağlıklı toplumlar oluşur. Dürüstlük değerine sahip karakterler, Reşat Nuri Güntekin'in eserlerinde yer almaktadır. Yazar, yapıtlarında okuyucuya dürüstlüğü ilke edinmek gerektiğini vurgular. Birey, düşündüğü davranışları eylem olarak harekete

geçirerek davranışlarında da inandığı değerleri yansıtmalıdır. Dürüstlük değerini işleyen romanlar şunlardır: "*Acımak*", "*Yaprak Dökümü*", "*Değirmen*".

Acımak romanında dürüstlük değeri, Zehra üzerinden işlenmiştir. Zehra, çocukken babasına düşman olarak büyütülür. Bu nedenle yaşadığı her şeyin sorumlusu olarak babasını görür. Zehra büyür, öğretmen olur ve babasını hayatından çıkartır. Çünkü babası ona yaşayamadığı çocukluğunu hatırlatmaktadır. Öğretmen olarak görev aldığı mektebe bir gün Milletvekili Şerif Halil Bey gelir. Maarif Müdürü ile görüşür ve Zehra öğretmen adına izin almak için geldiğini belirtir. Mebus Şerif Halil Bey, Zehra öğretmenin babasının hasta olduğunu ve son nefesini vermeden kızını görmek istediğini söyler. Maarif Müdürü Zehra'yı kimsesiz, yetim biri olarak tanıdığını söyler. Çünkü Zehra öğretmen babasının varlığından hiç kimseye bahsetmez. Öğrencilik yıllarından beri herkes onu öksüz olarak bilir ve tanırdı. Böyle bir durumda bizzat kendisine sormak daha doğru olacaktır. Zehra öğretmen bu konuşmalara karşılık şu cevabı verir: "Yanlış olacak… Benim babam yok efendim…" (Güntekin, 1928: 19). Zehra, dürüst davranmaz ve babasını inkâr eder. Tüm gerçeklerden habersiz babası ondan uzak kalmıştır. Baba sevgisinden mahrum kalmasının sorumlusu olarak babasını görür. Babası öldükten sonra ise masum olan tarafın babası olduğunu öğrenerek bir yıkım yaşar. Yaşadığı kötü günlerin sorumlusu olarak babasını gördüğü için kimseye babasından bahsetmez. Mürşit Efendi'ye dürüst davranmayıp doğruyu söylemediği için pişman olur ve gerçeği aktarır: "Geçen gün sizden hakikati sakladım… Babamı inkâr ettim… Fakat bu büsbütün yalan sayılamaz. Mürşit Efendi üzerinde babalık haklarını kaybetmiş bir… Bir biçaredir…" (Güntekin, 1928: 33). Zehra öğretmen ilk başta dürüst davranmayıp babasını inkâr etmiştir fakat sonrasında bir babasının olduğu gerçeğini söyleyerek *Acımak* romanında dürüstlük değerinden söz etmek mümkün olur. Böylece dürüst davranmanın babası ile ilgili gerçeği öğrenmesine yol açtığı görülmektedir.

Yaprak Dökümü'nde Ali Rıza Bey, dürüstlük değerini ilke edinmiştir. Ali Rıza Bey, romanda gelenek ve göreneklerine bağlı bir karakter olarak verilir. Karakter ve kişiliği dolayısıyla çevresi tarafından dürüst bir birey olarak bilinir. Romanın başkişisi artık gurbette kalmak istemez, İstanbul'da ailesi ile birlikte yaşamak ister. Bu sebeple eski öğrencisinin iş teklifini kabul eder ve "Altın Yaprak Anonim Şirketi" nde memur olarak işe girer. Eski bir tanıdığının kızı ihtiyar adamdan iş istemek için yanına gelir ve Ali Rıza Bey, ismi Leman olan bu kızı şirkette işe aldırır. Aradan zaman geçer… Ali Rıza Bey, Leman ile şirketin müdürü Muzaffer'in ilişkisi olduğunu öğrenir. Leman bu ilişki sonrasında kötü bir duruma düşer. Bu olay sonrasında Ali Rıza Bey, Muzaffer ile görüşür. Dürüst bir şekilde duyduğu her şeyi anlatır

ve Leman'ı düştüğü bu kötü durumdan kurtarılması gerektiğini yani onunla evlenip namusunu temizlemesi gerektiğinin doğru olacağı söyler: "İhtiyar adam onun kızacağını, ezilip büzüleceğini ummuştu. O bilakis çarpışmaya hazırlanan bir adam gibi sert bir tavır alıyor, gözlerini Ali Rıza Bey'in gözlerine dikerek adamcağızı büsbütün şaşırtıyordu" (Güntekin, 1930: 16). Ali Rıza Bey, Muzaffer'in yaptığı ahlaksızlığı ve yanlışı dürüstçe yüzüne söyler ancak Muzaffer ona hiç beklemediği tavırda karşılık verir. Konuşma Ali Rıza Bey'in umduğu gibi geçmez. Ali Rıza Bey, kendi vasıtasıyla işe alınan Leman'a Muzaffer'in göz koymasını doğru bulmaz ve bağlı olduğu dürüstlük, doğruluk ilkelerine ters düştüğü için işten ayrılır:

> "Bilakis sizden çok iyilikler gördüm. En müşkül bir zamanda elimden tuttunuz. Bana daima nezaketle, hürmetle muamele ettiniz. Bunun için size minnettarım. Fakat bu vakadan sonra nasıl burada kalabilirim? Biraz evvelki sözlerimi hatırlayınız. 'Oğlum böyle bir iş tutsaydı onu reddederdim, artık yüz yüze gelemezdim' demiştim değil mi? Siz de başka bir evladımsınız. Demek sizi de reddetmeye mecburum. Siz buraya benim vasıtamla gelmiş bir kıza el uzattınız" (Güntekin, 1930: 26).

Ali Rıza Bey'in bu davranışı dürüstlük ve doğruluk değerini destekler niteliktedir. Hayriye Hanım, Ali Rıza Bey'in işten ayrıldığını öğrenir. Dürüstlük uğruna çocuklarını sefalete sürüklediği için Ali Rıza Bey'e kızar. Ali Rıza Bey'in işten ayrılması evdeki otoritesinin kaybına sebep olur. Romanın başkişisi çocuklarının eğlence düşkünü olduğunu bilir, onları zavallı mahlûklar olarak görür ve kızlarına güler. Hayriye Hanım kocasına şu sözlerle tepki verir: "Yaşasın senin gibi baba. İnsan fazilet ve doğruluğu sayesinde çocuklarını bu derece mesut eder de nasıl gülmez?" (Güntekin, 1930: 103). Hayriye Hanım, Ali Rıza Bey'in dürüstlüğe verdiği değeri çocuklarına vermediği düşünür. Ali Rıza Bey, Leyla ile Necla için namuslu adamlar bulup kızlarını evlendirmek ister. Kızlarının verdiği akşam davetlerine bu yüzden ses çıkarmaz ve çoğu zaman hazırlık yapıp verilen davetlerde bulunur. Ev halkı sefalet içinde yaşar. Bazı günler ocakta tencere kaynamıyor, herkes evde ne bulursa kıyıda köşede karnını doyurur. Davet günleri sefalet yerini zenginliğe bırakır. Ali Rıza Bey, ev halkının sahte davranıp olmadığı kişilere büründüklerini görür ve bu değişimi iğrenç bulur: "Ali Rıza Bey'in anlamadığı şeylerden biri de en acı sefalet içinde kıvranan birbirlerini yiyen bu insanların eğlence saati gelince birdenbire her şeyi unutmaları hiçbir şey olmamış gibi gülüp eğlenmeye başlamalarıydı. Misafirlere karşı bu ne iğrenç sahtekârlıktır" (Güntekin, 1930: 82-83).

Ali Rıza Bey, kızlarının ve eşinin dürüst olmayan, doğruluktan uzak hallerini gördükçe onlardan iğrenir. Fikret, cehennem olarak adlandırdığı evden kurtulmak ister. Ali

Rıza Bey'i sık sık uyarmasına rağmen bir sonuç alamaz. Fikret, babasına evleneceğini söyler ve yaşlı adam kızına şu şekilde cevap verir: "Öyle mi çocuğum? Allah mesut etsin, dedi" (Güntekin, 1930: 85). Fikret, konuşma sonrasında babasının kendisine kızdığını düşünür. Ali Rıza Bey, dürüstçe davranarak kendini şu şekilde ifade eder: "Kızmak mı? Niçin kızayım çocuğum? Benim senin üstünde bir hakkım yok ki… dedi" (Güntekin, 1930: 85).

Fikret, cehennem olarak tasvir ettiği evden kurtulmak için evlenmek ister: "O kadar çırpındım, çırpındım 'baba gözünü aç. Bunlar evi bir felâkete sürükleyecekler,' dedim. Aldırmadın. Yabancı gibi köşeye çekildin, sade darılıp surat asmakla iktifa ettin… Bu gidiş iyi bir gidiş değil… Doludizgin bir uçuruma doğru gidiyoruz… Baktım kimseden imdat yok… Ben bari kendimi kurtarayım, dedim." (Güntekin, 1930: 86). Ali Rıza Bey, Fikret'in söylediklerinden sonra dürüstçe kendini eleştirir: "Hakkın var Fikret, dedi, bunlara hep ben sebep oldum çocuğum" (Güntekin, 1930: 86).

Reşat Nuri Güntekin'in *Değirmen* romanında dürüstlük değeri işlenmiştir. Romanda zelzele haberi hızla yayılmıştır. Vakada işin aslı pek doğru yansıtılmıştır. Kaymakamın ağır yaralı olduğu gerçeği yansıtmayan haberler arasında yerini alır:

> "Vazife başında ağır suretle yaralanan Sarıpınar Kaymakamı zelzeleden bir gün sonra öldürülmüş, yirmi dört saat sonra tekrar diriltilmiştir. Yıkılan yerlere, yaralanan ve ölen insanlara dair Sarıpınar'dan tafsilât ve rakam almak olmadığı için gazetelerde zaruri olarak edebiyata kuvvet veriliyor, taş ve toprak yığını haline gelen meçhul mahallelerin, enkaz altından gelen yaralı iniltilerinin, kucaklarında ölü süt çocukları ile dağlara, kırlara kaçan meçhul anaların tasvirleri halkı dehşetten titretiyordu. Rezaleti bir gözünün önüne getir. Bütün dünya Sarıpınar yandı biliyor. Fakat Sarıpınar burnu bile kanamamış turp gibi ayakta…" (Güntekin, 1944: 87-94).

Doktorun ifadesine göre Halil Hilmi Efendi, ölümden dönmüştür. Günlerce hastanede yattığı doğru olsa da bu bir ölüm tehlikesi değildir. Halil Hilmi Efendi, işine geri dönebilmek için sağlığının iyi olduğu yalanını söyleyerek dürüstlük değerinden uzaklaşır. İşler iyice karışır. Neyin doğru olduğu, neyin yanlış olduğu bilinmez bir hâl alır. Romanda dürüstlük değerinin olmayışı şu sözler ile ifade edilir:

"Birbirini takip eden yanlış haberler yüzünden hepimiz telâşa düştük, yardım heyetleri gönderdik. İstanbul gazeteleri, bu havadisleri telleyip pulladılar. Sarıpınar'da taş taş üstünde kalmamış gibi bir yanlış zan hâsıl oldu memlekette. Hâsılı bir bardak suda bir fırtına ki, demeyin gitsin" (Güntekin, 1944: 106).

Zelzele haberi ile gelen yardım heyeti haberin doğru olmadığını şu sözlerle aktarır: "Kasabanızda zelzele aradık; öyle bir şeye rastlayamadım. Pislik, sinek, sıtma hepsi yolunda… Fakat zelzeleden eser görmedim ben kendi hesabıma…" (Güntekin, 1944: 133). Zelzelenin olduğu doğrudur ancak zannedilen gibi halk korkunç bir durumda değildir. Zelzelenin verdiği heyecan ile haber biraz yanlış aktarılır ve olaylar çığ gibi büyür. Heyet korkunç bir görüntü beklerken, hiç de öyle olmayan bir durumla karşı karşıya kalır. Heyet, insanlara sahtekâr gözü ile bakar. Deli Kâzım gelecek olan gazetecilere yalancı çıkmamak için bir plan yapar ve kasabada felâket manzarası oluşturur. Halka ve kasabaya felaket görüntüsü verilmesi sonucunda dürüstlük değerinden söz etmek pek mümkün olmayacaktır. Böylelikle gazeteciler gördükleri manzara karşısında gazetelere yanlış yansıtılan felâket haberlerine inanırlar… Zelzele felâketi sonrasında yardım için gelen paraların yardıma muhtaç kişilere dağıtılması hususunda da pek doğru kararlar verilmemiştir: "Zelzeleden üç saat evvel ölen kasabın anasına, kangrenden ölen Kosovalı ihtiyara pekâlâ cenaze parası verilmiştir. Zelzelede korkudan çocuk düşürdüğünü iddia ederek on iki mecidiye tedavi parası alan bir kadının da korkudan değil, Nevrekoplu bir ebenin kibrit başları ile yaptığı bir ilâçtan çocuk düşürdüğünü bilmeyen yoktu" (Güntekin, 1944: 66). Dürüst olmayıp yardımdan yararlananlar gerçek anlamda yardıma ihtiyacı olan insanların haklarına girerler. Halkın dürüst davranmaması paranın doğru yere harcanmayıp, eşit dağıtılmamasına neden olur. Dürüstlük değerinin önemine vurgu yapılması amacıyla zıt kavramlar işlenerek okuyucuya aktarılmıştır.

4.8. SABIR

Güncel Türkçe Sözlük'te sabır: acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi olarak açıklanmıştır. (TDK, t.y.). İnsanlar hayatlarının her anında ve alanında canlarını sıkan, sinir sistemlerini alt üst eden, tahammül sınırlarını zorlayan durumlarla karşı karşıya gelir Ruh dünyamızı sarsan bu olumsuz duygularla baş etmede ve insan davranışlarının temelinde sabır önemli bir yere sahiptir. Sabır, adaletten taviz vermeyerek hedefe ulaşma yoludur. Sabır kavramı teslimiyet değildir. Birey, sabır gösterdiği zorlukları başarı ile vermek ve yıkılmamak zorundadır. Sabır, bireylerin hayat kalitesini güçlendiren bir değerdir (Okçu ve Pilatin, 2018: 103). İnsan, yaşamında türlü türlü zorluklar ile karşılaşır. Bu zorluklara göğüs germesi sabır değerinin göstergesidir. Sabır, bireyin kontrol gücünü, sosyal yaşamdaki iletişimini, sorun çözmedeki başarısını etkileyen bir tutumdur (Gökalp, 2022: 36). Sabır değerini işleyen romanlar şunlardır: "*Çalıkuşu*", "*Acımak*".

Çalıkuşu romanında Feride'nin Anadolu'da yaşadığı zorluklar karşısında sabırla mücadele ettiği görülmektedir. Roman Feride'nin Anadolu'da, tek başına ve bekâr bir kadın olarak yaşadığı zorluklara değinmektedir. Feride, Maarif Müdürlüğü'ne atanmak için gider. Müdür onu kandırır ve Anadolu'nun en ücra köşesindeki Zeyniler köyüne atar. Anadolu'da güzelliği ile başı derttedir. Zeyniler köyü Feride'nin yaşadığı yerden çok farklı olduğu için buraya alışmakta ilk başlarda zorluk çekmiştir fakat tüm zorluklar karşısında sabreder. Romanda Anadolu, zorluklarla mücadeleyi gözler önüne serilmiştir. Diğer önemli sorunlardan bir diğeri ise kadınların erkeklerle bir tutulmamasıdır. Hatta Zeyniler köyünde kız erkek birlikte eğitim görmemekte ve bu durum hoş karşılanmaz. Feride, birçok zorlukla karşılaşmasına rağmen sabır göstererek olumsuz durumları olumlu kılmaya çalışır.

Reşat Nuri Güntekin'in *Acımak* romanında sabır değeri, Zehra karakteri üzerinden işlenmiştir. Zehra, çocukluğunda çok zorluk çekmiştir. Çektiği zorlukların sebebini babası olarak görür fakat işin aslı bambaşkadır. Zehra, ablası Feride'yi kaybeder. Mürşit Efendi, Zehra'yı ablası Feride'nin ölümünden sonra Marabet Mektebi'ne yazdırır. Bunun sebebi, Zehra'nın hayatını kurtarmaktır. Mürşit Efendi, kızının iyiliği için onu evden uzaklaştırmak ister. Fakat o yaşlarda Zehra bunun nedenini anlamadığı için babası Mürşit Efendi'yi suçlar. Zehra, Marabet Mektebi'nde kimsesiz kalır ve yaşadığı zorluklara göğüs gererek sabreder: "Zehra Marabet Mektebi'nden çıktığı zaman ondört yaşındaydı. Elinden tutacak kimsesi yoktur" (Güntekin, 1928: 46). Zehra, mektepten çıktıktan sonra sudan çıkmış bir balık gibi çaresiz kalır. Sevdikleri artık hayatta değildir ve babası da hapistedir. Bir çıkış yolu arar. Çaresizlik içindeyken sabreder. Darülmuallimat talebe alımları olduğunu öğrenir. Zehra, mektebe gidip gerekli olan evrakları toplar, sınava girer ve sınavı kazanır. Sabırla, azimle çalışıp kendi hayatını kurar. Sabrının karşılığını alır ve öğretmen olur: "Bundan dört sene evvel küçük bir kız, minimini bir Darülmuallimat mezunu olarak buraya gelmiş… İlk zamanlarda çok sıkıntı çekmiş… Fakat meyus olmamış… Kasabayı kendine vatan, mektebi bir aile ocağı yapmış… O kadar azim ve gayretle çalışmış ki terfi ve terakkisine mâni olamamışlardır…" (Güntekin, 1928: 9). Zehra, sabırla çalışır, çabalar ve daha yirmi beş yaşına gelmeden başmuallim olur. Sabır gösteren bireyler toplumda var olmayı başarır ve insanlarla kurdukları iletişimler ise daha sağlıklı olur.

Acımak romanında, Mürşit'in annesinin çektiği sıkıntılar karşısında sabır gösterdiği görülmektedir. Annesi Mürşid'i okutabilmek için tüm zorluklara göğüs germiştir: "Annem beni okutup adam etmek için senelerce türlü mahrumiyete katlandı. El dikişi dikti, bekâr çamaşırı yıkadı, türlü hakarete uğradı. Hepsine sabretti: 'Mürşit, inşallah bir gün adam olursun.

Elin ekmek tutar. Garip annene evinde bir köşecik gösterirsin. Baban beni güldüremedi. İnşallah senin yüzünden gülerim. Bu çektiklerimi unuturum!' derdi" (Güntekin, 1928: 58). Mürşid annesinin istediğini yerine getirir ve diplomasını alır fakat annesi Mürşid'in diplomasını eline aldığını görememiştir. Annesi Mürşid için sapasağlam ve sabırla mücadele etmiştir. Mürşid, annesinin sabrı sayesinde diplomasını almaya hak kazanır.

4.9. ÖZDENETİM

Özdenetim, bireyin kendisi ile dünya arasında daha ideal uyuma kavuşması için kendini gerçekleştirme kapasitesi olarak adlandırılmaktadır. Özdenetim, bireyin kişilik oluşumunu destekler niteliktedir (Duyan ve diğerleri, 2012: 19). Özdenetim, bireylerin bilinçli olarak kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmelerini ifade eder. Bu durum, otomatik ve alışılmış tepkilerin kesintiye uğradığı veya etkisiz kaldığı durumlarda ortaya çıkar (Çutuk, 2019: 855). Özdenetim değerini işleyen romanlar şunlardır: "*Gizli El*", "*Çalıkuşu*", "*Yaprak Dökümü*".

Reşat Nuri Güntekin'in *Gizli El* romanın da özdenetim değeri, Şeref üzerinden işlenmiştir. Romanın başkişisi Şeref, bireysel anlamda yetersizlik kompleksine ve yükselme hırsı özelliklerine sahiptir. Bu özellikleri nedeniyle başkişi özerkliğini yitirmiştir. Olaylar, Şeref'in sosyal yaşantısındaki değişiklik okura aktarılır. Romanda Şeref, içinde ihtiraslar barındıran ve ihtiraslarını dizginleyemeyen bir karakterdir. Şeref mektebi bitirir, memur olur. Memur hayatı hırsları olan Şeref için standart gelmeye başlar:

> "İlk aylarda memur hayatı bana çok sıkıcı göründü. Gündüz basık odalarda, renksiz, ehemmiyetsiz, şeylerle uğraşmak, rica yahut kavga etmek; yemek kırıntıları ve sigara külleriyle dolu masalara başını dayayıp uyuklamak… Akşamüstü, kahve bahçelerinde bir parça dedikodu, maişetten şikâyet… Sonra, kırmızı mendillerde birer okka ekmek, ucu görünen bir rakı şişesiyle, basık, karanlık evler, kapı önlerinde sürünen çocuklara dönmek… Hep böyle, ölünceye kadar böyle" (Güntekin, 1920: 17).

Şeref, Doktor Cemil ile tanışır. Doktor Cemil, Şeref'i Narlı Çiftliğine götürerek üst düzey olan çevreye dâhil eder. Aziz Paşa'nın kızı Seniha ile oğlu Adnan'a ders vermeye başlar. Seniha'ya âşık olur. Seniha onun için ulaşılmaz bir yerdedir. Şeref, Seniha'yı elde etme arzusu içine girer. Şeref, memurluk ile de yetinmemiş, yükselme hırsı içerisine girmiştir. Ruhunda barındırdığı aşağılık kompleksi sebebiyle hiçbir zaman az ile yetinmemiştir. Seniha ile evlenip itibar kazanarak, toplumda en üst düzeyde varlığını sürdürecektir. Romanın başkişisi

özdenetim değeri açısından eksik bir karakterdir. Şeref, Seniha'yı elde etmeyi başarır ve evlenirler. Birey, arzularına doğru koşarken bazı yanlışları görmemezlikten gelir. Seniha ile evlendikten sonra Narlı Çiftliği'ne damat olmanın yeterli statü kazandırmadığını düşünür, âşık olduğu Seniha'yı değersizleştirme hırsı içerisine girer. Bu hırs kibri de beraberinde getirir. Şeref'in öz kimliğini sorgularken yaşadığı hırs ve ihtiras özdenetimini kaybetmesine sebep olur. Şeref, Seniha'yı elde etme arzusuna ulaşınca boşluğa düşer. I. Dünya Savaşı ile Şeref askere çağırılır. İsteği dışında cephe gerisine atılır. Şeref'in dönüm noktası Viyana'ya gidişi ile gerçekleşir. Şeref'in askerliği sonlanır. Vagon ticareti yaparak hedeflediği zenginliğe ulaşır. Romanın başkişisi farklı bir yaşam tarzına girer. Kendini partilerde, içkili ortamlarda bulur. Yükselme arzusu ile tüm değerlerini kaybeder: "Yeni hayatım! Benimki gibi bir iş muhiti olan insanın elbette yine o tempo ile yaşayan ve eğlenen bir muhiti olacaktı" (Güntekin, 1920: 122). Evlenmeden önce Seniha'yı kendinden üstün gören Şeref, arzuladığı hayata kavuşunca Seniha'yı ve Narlı Çiftliği'ni kendinden aşağı görmeye başlamıştır. Hırslarına yenik düşerek girdiği vagon ticareti işi sonrasında hapse düşer. Hapisten çıktığında ise onu Seniha karşılar. Romanın başkişisi özdenetimini sağlayamadığı için hatalar yapmıştır. Hızla yükselen Şeref'in düşüşü de hızlı ve sert olmuştur. Özdenetim değeri olumsuz karakter örneği ile romanın başkişisi Şeref üzerinden işlenmiştir.

Güntekin'in *Çalıkuşu* romanında özdenetim değeri, romanın başkişisi Feride karakteri üzerinden işlenmiştir. Roman kahramanı olan Feride'nin olay örgüsü ile Anadolu'ya kaçışı vaka seyrini değiştirmiştir. Feride, Kâmran ile evleneceği gün aldatıldığı bilgisini alır. Anadolu'ya gider ve kendine yeni bir hayat kurar. Anadolu'da öğretmenlik yapması, kendi kendine var olması özdenetim değerini destekler niteliktedir. Romanın başında şımarık ve bencil olan Feride, Anadolu'ya gittikten sonra kendini değiştirme özelliği göstererek öz kontrolünü sağlamayı başarmıştır. Kendini bambaşka bir hayatın içerisinde bulan Feride, istenmeyen durumlardan kaçınmış, davranışlarını da kontrol etmiştir. Feride, Anadolu'ya öğretmenlik yapmak için gitmeden önce eksikliğini hissettiği kendini gerçekleştirme duygusunu Anadolu'ya gittikten sonra tamamlamıştır. Feride, Anadolu'da öğretmenlik yapmak için başvurduğu Maarif Nezareti'nde karşılaştığı bürokratik zorluklarla yılmadan mücadele eder. Feride'ye B. vilayetinde öğretmenlik görevi verilir fakat görev yerine gittiği zaman kendisinden önce göreve başkasının başladığını öğrenir. Bunun üzerine romanın başkişisi Zeyniler köyüne gitmek mecburiyetinde kalır. Zeyniler köyünde zor şartlarda öğretmenlik yapar. Bir süre sonra Feride'nin Zeyniler köyünde öğretmenlik yaptığı okul kapatılır. Bunun üzerine B. vilayetine geri döner. Darülmuallimat'a öğretmen olarak görevlendirilir. Musiki hocası Yusuf, Feride'ye gönlünü kaptırır. Yusuf Hoca hastalığı sebebi

ile ölür. Dedikodular yüzünden Feride tayinini ister. Bunun üzerine Ç. vilayetinde göreve başlar. Feride'nin güzelliği başına dert açar. Evlilik teklifleri alır ve teklifleri reddeder. Özdenetimini kontrol etmeyi başarır ve kendini tüm olumsuzluklardan korur. Kötü niyetli kişilerle tanıştırır fakat o insanlardan da kendini korumayı başarır. Kasabada da güzelliği nedeniyle yoğun ilgi gören Feride, çıkan dedikodulardan kaçar ve İzmir'e gider. İzmir'de birkaç ay işsizlik ile mücadele eder. Feride, romanda zorlukları aşarak olgunlaşan karakter olarak karşımıza çıkar. Anadolu, onun kendini gerçekleştirdiği özdenetimini kontrol ettiği mekân olarak karşımıza çıkar. Güzelliği nedeniyle insanların tacizlerine maruz kalan karakter, kendini kötü insanlardan korumayı başarır ve özdenetimini kontrol altında tutar.

Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* romanında özdenetim değeri, romanın başkişisi olan Ali Rıza Bey'in yaşadığı değişim üzerinden yansıtılmaya çalışılır. Romanın başkişisi değerler timsali adlandırması ile karşımıza çıkar fakat vaka sonunda Ali Rıza Bey'in değerlerini yitiren birey olarak değişime uğradığı görülür. Romanda, Ali Rıza Bey'in ailesinin dağılışı anlatılır. Geleneksel aile yapısının modernleşme sürecinde yitirdiği değerler kurguyu belirler. Toplumsal değişim Ali Rıza Bey'in otoritesini yitirmesine sebep olur. Ali Rıza Bey, hızla değişen toplum yapısına ayak uyduramamış, fedakârlık göstermemiştir (Aytaş, 2002: 214). *Yaprak Dökümü* romanı, genel anlamda bir ailenin çöküş ve dağılma süreci karşısında ne yapacağını bilemeyen bir babanın çaresizliği üzerinde durur (Kanter, 2009: 1599). Romanda Ali Rıza Bey, yaşamını ahlak ve namus ilkeleri üzerine adamış bir tip olarak verilmiştir fakat Fikret dışındaki çocuklarının modern hayat tarzına duydukları arzu neticesinde ilkelerine bağlı kalmamıştır. Hayattan beklentisi, çocuklarını bağlı olduğu ilkelerle yetiştirmek, mutlu bir baba olarak hayatta var olmaktır. Ali Rıza Bey, çocuklarına bırakacağı mirasın onurlu, namuslu bir soy isim olduğu inancı ile yaşamaktadır fakat hayat arzuları dışında şekillenir. Ali Rıza Bey, Trabzon'daki işinden ilkelerine ters düştüğü için ayrılır ve emekliliğini ister. Ailesi ile birlikte İstanbul'da babasından kalan köşke yerleşir. Altın Yaprak Anonim Şirketi'nde memur olarak çalışır. Yıllar önce tanıdığı orman Müdürünün kızı Leman'ı zor durumda olduğu için şirkette işe aldırır. Bir süre sonra Leman ile şirket Müdürü Muzaffer Bey'in ilişkisi olduğunu öğrenir. Leman'ı işe aldırmasaydı bu utanç verici olay belki de hiç yaşanmayacaktı. Muzaffer Bey'den Leman ile evlenip genç kızın namusunu kurtarmasını ister fakat Muzaffer Bey bu teklifi reddeder ve Ali Rıza Bey' şunları nakleder: "Benim yaptığımı oğlunuz yapmış olsaydı bunu ona da tavsiye eder miydiniz? Leman gibi bir maceradan arta kalmış bir kızı gelin diye evinize kabul eder miydiniz?" (Güntekin, 1930: 24). Ali Rıza Bey cevap verir: "Oğlum böyle bir iş tutaydı yapacağım şey açıktı: Onu reddederdim, bir daha yüz yüze gelmezdim" (Güntekin, 1930: 25). Bu olay sonrasında kendi namusunu da temizlemesi

gerekir. Çocuklarının aç kalacağını bile bile namusunu temizlemek için işten ayrılır. Çünkü hayatı boyunca namusu ve değerleri için yaşamıştır. Romanın başkişisinin işsiz kalması ile birlikte ailedeki otoritesini kaybetmesi kaçınılmaz olur. Ali Rıza Bey'in otorite kaybına işsiz kalmasını ve ardından Şevket'in evliliğini sebep göstermek mümkündür. Ali Rıza Bey, Şevket'in evli bir kadın ile görüştüğünü ve kadını kocasının sokağa attığını, mutlaka Şevket ile evlenmesi gerektiğini öğrenir. Bu evliliğe onay vermez fakat Şevket her şeye rağmen Ferhunde ile evlenir: "Ali Rıza Bey'e gelince o artık evinde bir bostan korkuluğu mevkiine düşmeye başladığını gayet iyi görüyordu" (Güntekin, 1930: 58).

Ali Rıza Bey, Muzaffer Bey ile Leman'ın yaşadığı olayı oğlu yaşasaydı onu reddedeceğini söylemiştir fakat gelişmeler, düşündüğü gibi olmaz. Ahlaki açıdan düşük olan Ferhunde, gelini olarak evlerine girer. Romanın başkişisi savunduğu değerlerine bağlı kalmamıştır. Şevket'i çok sevdiği için onu evlatlıktan reddetmemiştir. Namusu ve şerefi için yaşadığını söyleyen Ali Rıza Bey, Altın Yaprak Anonim Şirketi Müdürü Muzaffer Bey'le bir daha yüz yüze gelmemek için işten ayrılmıştır fakat işler hiçte umduğu gibi gitmemiştir. Ali Rıza Bey, ziyaret bahanesi ile iş istemek için Muzaffer Bey'in şirketine gider. Muzaffer Bey apar topar şirketten çıkar. Ali Rıza Bey, asıl amacı olan iş isteme işlemini gerçekleştirememiştir ve son ümidini de kaybetmiştir. Romanın başkişisi romanın başında değerlerine bağlı bir karakterken ilerleyen zamanlarda değerlerine bağlı kalmamıştır. Hayatta hiçbir şey umduğu gibi olmamıştır. Ali Rıza Bey, özdenetimini yitirmiştir. Ferhunde'nin eve gelmesi Leyla ve Necla'yı da etkilemiştir. Leyla ile Necla eğlence düşkünü olurlar. Evde partiler yapılmaktadır. Ali Rıza Bey, önceleri bu duruma karşı çıksa da ilerleyen günlerde eğlencelere dâhil olan bambaşka bir adama dönüşür. Bu dönüşüm Ali Rıza Bey'in yaşadığı değerler kaybını destekler niteliktedir. "Ali Rıza Bey'in anlamadığı şeylerden biri de en acı sefalet içinde kıvranan birbirlerini yiyen bu insanların eğlence saati gelince birdenbire her şeyi unutmaları hiçbir şey olmamış gibi gülüp eğlenmeye başlamalarıydı. Artık davet akşamları o da oyuna çıkacak bir aktör gibi bir köşede hazırlık yapıyordu. Kunduralarını boyuyor, pantolonunun paçasından sarkan iplikleri makasla kesiyor, gömleğinin yırtıklarını büyük dikkatle kravatının altına sokuyor, saçını sakalını fırçalıyordu" (Güntekin, 1930: 82-83). Ali Rıza Bey, eskiden karşı çıktığı Leyla ile Necla'nın davranışlarına artık koca bulurlar amacıyla göz yumar. Romanın başkişisi zamanla değişir. "Felâket Ali Rıza Bey'e kaybettirdiği bunca şeye karşı, çok kıymetli bir hassa kazandırmıştı; pek yüzlülük acarlık… O, artık kılı kırk yaran, günlerce düşünüp üzülmeden en ehemmiyetsiz bir işe teşebbüs etmeyen eski mahcup, korkak Babıâli efendisi değildi. Sokakta birkaç kuruş için esnafla boğaz boğaza gelmeye nasıl yavaş

yavaş alıştı ise evinde çoluğu çocuğu ile dalaşmaya da öyle alışmıştı. Evet vakalar Ali Rıza Bey'i bambaşka bir adam yapmıştı" (Güntekin, 1930: 89-90).

Şevket, bankaya ait olan parayı harcamıştır fakat parayı yerine koymadığı için hapse girmiştir. Ali Rıza Bey haberi aldığında akşam olur, yine de tevkifhaneye gider fakat Ali Rıza Bey'i içeri almak istemezler: "Ali Rıza Bey artık eskisi gibi yalvarmaktan ve hakaret görmekten korkan bir adam olmadığı için sırnaşmaya başladı" (Güntekin, 1930: 11). Ali Rıza Bey, Şevket'i görür ve duyduklarının doğru olduğunu öğrenir. İnandığı, savunduğu değerlerini bir kez daha kaybeder. Artık evde de hiçbir değeri kalmamıştır. Bütün gün sokaklarda, kahvelerde boş boş oturan adamları eleştirirken bir kez daha hayat onu kınadığı yerden sınar. "Evin içinde zaten bir gölge gibi gezen Ali Rıza Bey, büsbütün ortadan kayboldu. Sabahları erkenden sokağa çıkıyor, günü kendi kendine kırlarda gezmekle, yahut kahvelerde oturmakla geçiyordu" (Güntekin, 1930: 75).

Ahlak timsali olan Ali Rıza Bey hayatı boyunca, güvenilir bir adam olarak yaşamıştır. Romanda herkesi gölgesine alan heybetli bir çınara benzetilmiştir. Okuyarak edindiği kültürle, çocuklarını ideal bireyler olarak yetiştireceğine inanmıştır fakat inandığı yerden sınanmıştır. Sınandığı her vaka çınardan düşen bir parçadır. Çınar, değerleri uğruna yaşadığı hayatına değerlerini kaybederek devam etmek yükü ile yüzleşir (Özdemir, 2019: 229).

Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* romanında özdenetim değeri Şevket üzerinden işlenmiştir. Ali Rıza Bey, Şevket'i kendisinden sonra ailenin babası olarak görür. Romanın başkişisi olan Ali Rıza Bey, Şevket'i kendi hayalindeki insan özellikleri ile yetiştirmiştir: "Şevket, dünyanın hiçbir kuvvetinin kırıp kirletemeyeceği bir elmas parçası idi" (Güntekin, 1930: 31). Şevket romanın başında; ahlaklı, güvenilir, mükemmel bir karakter olarak aktarılır: "Şevket, Ali Rıza Bey'in büyük oğlu idi. Yirmi yaşını iki ay evvel bitirmişti. Tahsili oldukça düzgündü. Bilhassa iyi lisan bilirdi" (Güntekin, 1930: 30) Ali Rıza Bey'in pervasızca işten ayrılması Şevket'e olan güveninden kaynaklanmaktadır. Bunun üzerine Şevket babasının imdadına yetişmiştir. Şevket memuriyeti kazanmış, bankada işe girmiştir. Ali Rıza Bey tahtını çok güvendiği oğlu Şevket'e bırakmıştır. Şevket'in özdenetim kaybı bankada çalışan evli bir kadına âşık olması ile gerçekleşir. Şevket ile Ferhunde gizli gizli görüşürler ancak kadın evlidir. Bunun üzerine kadını kocası sokağa atar. Namusunu kurtarmak için Şevket ile evlenmesi gerekir. Şevket ahlaki olarak ilk düşüşünü yaşar. Şevket, Ferhunde'nin lüks isteklerini yerine getirebilmek için çalıştığı bankadan yüklü miktarda para alır fakat aldığı parayı yerine koymadığı için her gün eve alacaklılar gelir: "Ne kadar zamandan beri beklenen iflas günü nihayet geldi çattı. Her gün kapıda alacaklılar bağırıyor, sulh

mahkemesinden celp kâğıtları geliyordu. Şevket alacaklıları karşılamamak için sabah karanlığında kendini sokağa atıyor, gece yarısına doğru eve giriyordu" (Güntekin, 1930: 106). Ali Rıza Bey'in tahtını teslim ettiği Şevket, aileye ilk *Yaprak Dökümü*'nü yaşatır. Şevket, Ferhunde ile evlenerek, duygularını düzenleyebilme becerisini kontrol edemeyerek özdenetimini kaybeder. "Kısa bir muhakemeden sonra Şevket'i bir buçuk sene hapse mahkûm ettiler" (Güntekin, 1930: 115).

Ali Rıza Bey oğlunu ziyaret etmeye gider, Şevket'ten şu sözleri işitir: "Maalesef vaziyetim senin zannettiğinden biraz daha kötü… Bankaya ait mühimce bir parayı harcadım... Tekrar yerine koymadan müfettişler geldiler… Hoş bu gidişle onu beş senede de yerine koyamayacağımı biliyordum ya… İnsan bir kere şaşırmaya görsün… Hasılı pis bir vaziyet oldu…" (Güntekin, 1930: 113-114). Romanın başında ahlaki ve insani değerler açısından özdenetim sahibi olan Şevket, yaptığı yanlış evlilik sonucunda özdenetimini kaybeder. İş çığırından çıkmıştır. Ferhunde'ye olan zaafı onu sonsuz bir akıntıya kaptırır.

4.10. ADALET

Güncel Türkçe Sözlük'te adalet, "yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe; hak ve hukuka uygunluk hakkı gözetme" olarak açıklanmaktadır. (TDK, t.y.). Adalet değerinin var olduğu toplumlarda insanlar, refah seviyesinde bir yaşam sürmektedirler. Adalet bütün değerlerin üstünde bir konuma sahiptir. Adalet peşinde olan birisi için olumsuz nitelemeler kullanılmamaktadır. Adaletsiz bir toplumda huzur, refah, bolluk ve bereket kalmadığı için hedeflerin gerçekleşmesi pek mümkün olmamaktadır (Çakmak, 2013: 18). Adalet değerinin bireylere kazandırılması yaşamlarında adil olma duygusunun önemini anımsayarak davranışlarını düzenlemeleri bakımından önemlidir. Bireyler için adalet yol gösterici olması açısından önem taşımaktadır (Köse ve diğerleri: 2019: 72). Adalet değerini işleyen romanlar şunlardır: "*Yaprak Dökümü*".

Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* romanında adalet değerine yer verildiği gözlemlenir. Romanda adalet değeri vazgeçilmez bir değer olarak karşımıza çıkar ancak romanda baba ve annenin çocukları arasında adaleti sağlayamadığı, adalet değerinin zıt anlamda karşımıza çıktığı görülür. *Yaprak Dökümü* romanında bu durum Hayriye Hanım ile kızı Fikret arasında geçer:

"Hayriye Hanım, Leyla ile Necla'nın tuvaletleri için evin en zaruri masarifini kırpmaya başladı. Nihayet yavaş yavaş hesabını şaşırdı. Bu defa Fikret annesinin bu zaafını tenkit etti; 'onları memnun etmek için bizi ihtiyaç içinde kıvrandırmaya, evi felâkete

sürüklemeye hakkın yok anne!..“ demeye başladı’ (Güntekin, 1930: 57). Hayriye Hanım, Leyla ile Necla’yı savununca Fikret bu adaletsizliğe dayanamadı: “Biz köpek yavruları mıyız anne? Haydi ben kendimi hesaba katmayayım… Ayşe’ye günah değil mi? diye isyan etti” (Güntekin, 1930: 57). Fikret, Ali Rıza Bey’in de Leyla ile Necla’ya gösterdiği zaafın farkındadır ve bu zaaftan şikâyetçidir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında değerler eğitimi başlıklı çalışmamızda yazarın on bir romanı (*Harabelerin Çiçeği*, *Gizli El*, *Çalıkuşu*, *Damga*, *Bir Kadın Düşmanı*, *Yeşil Gece*, *Acımak*, *Yaprak Dökümü*, *Değirmen*, *Miskinler Tekkesi*, *Kan Davası*) MEB'in yayımlamış olduğu Değerler Eğitimi Yönergesi'nde yer alan on kök değer (sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik, dostluk, sorumluluk, saygı, dürüstlük, sabır, özdenetim) bakımından incelenmiştir. "Değer, aklın ve kalbin birlikte uyum içinde çalışmasına denir. Değer kültürel, ruhsal, ahlaki, toplumsal ve bireysel alana ilişkin duyarlılıkları benimsemeyi içerir. Sevgi, saygı, adalet, yardımseverlik, sorumluluk, sabır gibi insani değerler toplumun vazgeçilmez birer parçasıdır" (Dilmaç, 2002: 25). Reşat Nuri, romanlarını eleştirel gerçekçilik anlayışı ile kaleme alır, Türk milletinin resmini çizer, resmi oluşturan parçalar büyük resmi tamamlamak için bir pusula görevi üstlenir. Büyük resim çağdaş, gelişmiş ve ileri görüşlü milletler yetiştiren devletin resmidir. Cumhuriyet Dönemi yazarlarından olan Reşat Nuri, romanlarında Türk devletinin yeni ve çağdaş ilkeleri benimseyerek Türk toplumunun çağdaş medeniyetlere yükselmesi adına yapılması ya da yapılmaması gereken olguları eserleriyle desteklemiştir.

Edebiyatımızın sahip olduğu millî değerleri korumamız ve gelecek nesillere aktarmamız gerektiğine inanan Reşat Nuri Güntekin, çocukluğunu Anadolu'da geçirir ve Anadolu'yu görüp yakından tanıma fırsatına sahip olur. Yazar, böylece bize, Anadolu'yu millî ve manevi özellikleriyle tanıtan eserler vererek milleti için faydalı olmak düşüncesindedir. Bu sebeple Reşat Nuri'nin dünyasının başında karakterler meselesi yer alır. Yazarın başarısı, karakterlerin sosyal açıdan taşıdıkları değer kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. "Orijinal bir şahsiyeti olan her romancı eserlerinde kendinden önceki romancıların vücut veremediği insan tipleri yaratır veya daha önce vücut bulmuş olsalar bile onları yeni ve değişik bir şekilde tekrar canlandırır (Emil, 1984: VI).

Reşat Nuri, her anlamda diğer yazarlardan farklı tipler yaratmış, bu vasıtayla insanlığın toplumsal sorunlarını gün yüzüne çıkarmış ve karakterlerini gerçek hayattan seçerek canlı bir tasvir gücü ortaya koymuştur. Her eser, şahısların yaşadıkları sosyal çevre ve yaşam tecrübesi ile karakter kazandıkları bir döngüdür.

Reşat Nuri'nin inceleme konumuz olan on bir romanı arasında *Yaprak Dökümü*'nün en fazla değer içeren roman olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Ardından bunu *Damga*, *Acımak*, *Kan Davası* ve *Yeşil Gece* romanları takip etmektedir. *Bir Kadın Düşmanı*'nda değer

içerme açısından yetersizlik görülmektedir. İncelenen değerler gözlemlendiğinde sevgi (karşı cinse duyulan aşk) değerinin *Yeşil Gece* ve *Değirmen* romanları dışında dokuz romanda da işlendiği görülmektedir. Sevgi (karşı cinse duyulan aşk) başlığını oluşturan alt başlıklardan aile ve akraba sevgisi değerinde *Harabelerin Çiçeği*; anne ve baba sevgisi değerinde *Çalıkuşu, Damga, Bir Kadın Düşmanı, Acımak*; evlat sevgisi değerinde *Harabelerin Çiçeği, Çalıkuşu, Damga, Bir Kadın Düşmanı, Acımak, Miskinler Tekkesi, Kan Davası*'nda işlendiği görülmektedir.

Sevgi değerinin içinde barındırdığı aile ve akraba sevgisi, anne-baba sevgisi, evlat sevgisi değerleri koşulsuz sevginin hissedilmesi gerektiği başlıklar arasında yer almaktadır. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında karşı cinse duyulan sevgi esas temadır ancak bu aşk çoğunlukla platoniktir. Aşklar, fedakârlık duygusu üzerine kurulur ve şekillenir. Kızlar genel olarak yabancı okullarda eğitim görmüş, kültürlü, tecrübesiz ve masum karakterlerdir. Erkekler ise genellikle aydın, aşka ve âşık oldukları kadına saygı duyan karakterlerdir (Uyguner, 1993: 20-27).

Vatanseverlik değeri, Güntekin'in Damga, Yeşil Gece ve Kan Davası romanlarında yoğun olarak tespit edilmiştir. Yazar, tüm değerlerde olduğu gibi vatanseverlik değerinde de şahıslara yoğun sevgi ve bağlılık duygusu vermiştir. Böylelikle vatanseverlik değerini tüm sevgilerin üzerinde tutan Kan Davası romanının başkişisi öğretmen Ömer, Reşat Nuri'nin vatanseverliğe verdiği öneme ve değere örnektir.

Yardımseverlik değeri, karakterlerin diğer insanlara yaklaşımları ile yakından ilişkilidir. Bu değer, Harabelerin Çiçeği, Gizli El, Çalıkuşu, Damga, Yeşil Gece, Yaprak Dökümü, Değirmen, Miskinler Tekkesi ve Kan Davası romanlarında işlendiği görülmektedir.

Dostluk, Güntekin'in romanlarında, vefa ve güven duygularıyla varlığını göstermiştir. "Harabelerin Çiçeği", "Çalıkuşu", "Damga", "Bir Kadın Düşmanı" ve "Kan Davası" romanlarında dostluk değeri tespit edilmiştir.

Güntekin, sorumluluk duygusunu yüklediği karakterleri yücelterek sorumluluk kavramının önemine vurgu yapmıştır. "Çalıkuşu", "Yeşil Gece", "Yaprak Dökümü", "Değirmen" ve "Kan Davası" romanlarında sorumluluk değeri gözlemlenmektedir.

Saygı değeri, bir kimseye karşı özenli davranmak ile yakın ilişki içerisindedir. "Yeşil Gece", "Acımak", "Yaprak Dökümü" ve "Miskinler Tekkesi" romanlarında saygı değerine yer verildiği incelenmiştir.

Dürüstlük değeri, Reşat Nuri'nin toplumda yer almasını istediği bireylerde önem verdiği değerlerdendir. Yazar, romanlarında dürüstlük değerine sahip karakterleri ideal karakter olarak gösterir. "Damga", "Yeşil Gece", "Acımak", "Yaprak Dökümü" ve

"Değirmen" romanlarında dürüstlükten şaşmayan karakterlerin yaşadıkları olaylar üzerinden toplumsal sorunlara da vurgu yapılmıştır.

Reşat Nuri'nin romanlarında sabır değeri, tahammül edilmesi gerekilen durumlara sabır göstererek, zorlukların sona ermesini beklemek olarak açıklanır. Sabır değerinin gözlemlendiği romanlar şunlardır: "Çalıkuşu", "Acımak".

Özdenetim, Güntekin'in romanlarında karakterlerin kişilik oluşumları ile doğrudan bağlantılıdır. Özdenetim değerine "Gizli El" romanında yer verilmiştir.

Güntekin adalet değerini "Yaprak Dökümü" romanında diğer değerlerin tamamlayıcısı olarak kaleme almıştır.

Harabelerin Çiçeği'nin, *Bir Kadın Düşmanı* romanına yön verdiğini ve yazarın diğer romanlarıyla da benzerlik gösterdiğini söylemek mümkün olacaktır. *Harabelerin Çiçeği*'nde bir kaza sonucu yüzü yanan, onun herkesten kaçmasına sebep olacak kadar çirkin olan fakat temiz, hassas bir kalbe sahip olan Süleyman'ın çektiği zorluklar ve yalnızlık işkencesi yazar tarafından işlenmiştir. Onun ailesi, yetişme tarzı, çevresi, çocukluğu ve yalnızlığı *Damga* romanının İffet'i ile az da olsa benzerlik gösterir. *Harabelerin Çiçeği*'nde yazarın sonraki romanlarında gözlemlenen zengin şahıs kadrosu, kuvvetli portreler ve tasvirler mevcut değildir. Yüzünün güzelliği ile hayat bir adım önde başlayan Süleyman, yangının yüzüne bıraktığı feci görüntü sebebiyle hayatı boyunca aşktan kaçar. Süleyman'ın yüz güzelliğini alan yangın sadece o güzel, masum gözlerine dokunmamıştır.

Gizli El, ilk olarak piyes olarak ele yazılmış, daha sonra roman halinde yazılmıştır. Romandaki zaman, I. Dünya savaşı yılları öncesi ve savaş sonrası yılları teşkil eder. Böylelikle eseri savaşın etkilerini hissettiğimiz bir eser olarak ele almak mümkün olmaktadır. Romanın başkişisi olan Şeref'in macerası bu zaman çerçevesi içinde yer alır ancak devir Reşat Nuri'ye ilham veren toplumsal meselelerin ortaya çıktığı zamandır. "Damat Ferid hükümetinin yolsuzluk dedikodularıyla çalkalanan, vurgunculuk ve nüfuz ticaretinin günün meselesi haline geldiği, harp zenginlerinin, gayrimeşru kazanç ve mevki peşinde koşan tiplerin birdenbire türediği bu devrin Türk cemiyeti, romanın temelidir. Roman ayrıca bir aşk macerasıyla süslenmiştir" (Emil, 1984: 37-38).

Gizli El'de gerçekçi aşk örnek gösterilebilir: "Reşat Nuri'nin romanlarında aşk, psikolojik bir gelişme olarak alınmıştır. Romanlarının hiçbirinde ani bir aşk fırtınası görülmez. Onun kahramanları arasındaki aşklar, bir meyve gibi olgunlaşır" (Uyguner, 1993: 27).

Reşat Nuri, *Çalıkuşu* müellifi olarak anılmıştır. *Çalıkuşu*'nun basılmasından sonra hızla yaygınlaşması cephedeki komutanların dâhil merakla okuduğunu, Atatürk'ün Güntekin'e aktardığı şu sözleri göstermektedir: "Cephede attan düşüp sakatlandığımda, sizin

Çalıkuşu romanınızı okuyarak zaman geçirdim. Romanın sayfaları ilerledikçe çektiğim acıyı unuttum" (Bulun, 2019: 45). Romanın başkişisi Feride'nin edebiyatımızda çağdaş genç kız tipi oluşturduğu bir gerçektir fakat daha gerçek olan ise, Türk romanında Anadolu'nun bu kadar zengin tasvirler ile görünmesi vakıasıdır. Öyle olduğunu düşünüyoruz ki, yazarın asıl amacı da budur. Roman, Türk toplumunun İstanbul'dan Anadolu'ya seyri olarak da görülür: "Milli Mücadele sadece dış düşmanlara değil, İstanbul'a karşı da yapılıyordu. Oradan kaçan pek çok Türk aydını, ateş hatlarından da olsa, Anadolu'yu ilk defa görüyorlardı. Sosyal plandaki bu değişmenin edebiyatta akissiz kalması mümkün değildir" (Emil, 1984: 71-74).

Güntekin'in en dikkate değer olan romanı *Bir Kadın Düşmanı*'dır. Yapıtı dikkat çekici hale getiren özelliklerin başında eserin yapısı ve eserin tek karakter oluşturmasıdır. *Bir Kadın Düşmanı*'nda da karşılıksız aşk teması işlenmiştir ve bu nedenle romanda aşkın oluşması, gelişmesi ve bitmesi ele alınmıştır. Onun romanlarında oluşturduğu karakterlerin çoğu yalnızlığı sever. Bu durum yazarın romanlarında kendisinden izler bulmanın mümkün olacağını gözlemleme fırsatı yaratır. Yazarın çoğu romanında yalnızlık ve fedakârlık görülür. *Çalıkuşu*'nun Feride'si fedakârlık simgesi olarak okura yansıtılır. *Kan Davası*'nın öğretmen Ömer'i de giriştiği işlerde fedakârlık gösterir ve hayatını ortaya koyar. *Bir Kadın Düşmanı*'nda Homongolos, yalnızlığa itilen bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarındaki toplumsal meseleler ise; ahlak, namus, din, memurluk hayatı, savaş, mücadele, yozlaşma, alafrangalık, eğlence düşkünlüğü, gelenek ve görenek gibi hususlardır. Namus konusuna *Yaprak Dökümü*'nün Ali Rıza'sı örnek olarak verilebilir. Alafrangalık yazarın çoğu romanında ele alınsa da *Bir Kadın Düşmanı* ve *Yaprak Dökümü*'nde geniş bir çerçeve ile işlenmiştir. Yazarın memur hayatını ele alan romanları: *Gizli El, Çalıkuşu, Acımak, Kan Davası, Değirmen*.

Bir varsayıma olarak *Yeşil Gece* yapıtının yazılış amacı şudur: "Atatürk, beğendiği bir romancı olan Reşat Nuri'ye 'Bana yobazlığı eleştiren bir roman yaz! Demiş, Yeşil Gece bu direktiften doşmuştur (Emil, 1984: 313). Eser, Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilmek istenen inkılâp hareketleri ve Atatürk prensipleriyle iç içedir. Cumhuriyet döneminin ideal öğretmen tipi olan Ali Şahin'in softalık ile alay eden, eleştiren roman olarak ele almak mümkün olacaktır.

Acımak romanı, derinden yaşanılan ve maziye dayanan bir trajediyi ele alarak Zehra'nın kendini öğretmenlik mesleğine adaması ile telafisini işler. Zehra yaşadıkları kötü günlerin sebebi olarak görüp nefret ettiği babası Mürşit Efendi'nin ölümünden sonra eline geçen defter ile tüm gerçekleri öğrenir ve babasına acır ancak romancının maksadı eserin başında okuyucuya bıraktığı etki ile acımak duygusunun Zehra'ya değil, babası Mürşit

Efendi'ye karşı hissedilmesi gerekilen bir duygu şeklinde ele alır. Çünkü, Mürşit Efendi'nin yaşam çabası ve çektiği zorluklar okuyucuda merhamet duygusu uyandırır (Emil, 1984: 374).

Yaprak Dökümü, sosyal problemi ortaya çıkartan ve sonuçlarını vererek okura gözlemleme fırsatı sunan bir eserdir. Romanda bir aileyi derinden sarsan ahlaki çöküntünün temelini parasızlık ve namus meselesi oluşturur. Aile dramı mekân olarak evde cereyan eder ve mekân dramatik gerilimi etkileyen nedenler arasında yer alır. Toplumun damgaladığı karakter İffet'in yer aldığı roman ise *Damga*'dır. Yazar, cemiyet yarasını kaleme alarak o yarayı deşmek istemiştir. Eseri ortaya çıkaran fikir, mahkûm olan her insanın suçlu olmadığı, onların da iyi duygular taşıyabileceği düşüncesidir. Güntekin, toplumun kanayan yarası olan dilencilik temasını *Miskinler Tekkesi*'nde işlemiştir. Reşat Nuri, romanlarında işlediği toplumsal meseleleri tüm şeffaflığı ile vermiştir. Teması aşk olan romanlarında dahi toplumsal meseleler ihmal etmemiştir. Romancı, toplumsal sorunları kaleme alırken yumuşak bir üslup tercih etse de sert gerçekleri de büyük bir ustalıkla dile getirmiştir.

Ortaokul düzeyindeki öğrencilerin edebî metinlerden yararlanır, dil ve üslup becerilerini geliştirir ise değerler eğitimi açısından gelişiminin sağlayacağı görülmektedir. Romanlarda yer alan ahlaki yozlaşma örnekleri öğrencilerin araştırma ve inceleme becerilerinin gelişmemesine bağlı olarak yanlış algılanabilir. Bu yanlış anlaşılmaları önleme görevi eğitimcilere düşmektedir.

Reşat Nuri Güntekin'in romanları, MEB'de yer alan on kök değeri içermesi açısından oldukça değerli nitelikte ve birçok çalışmaya katkı sağlayacak nitelikte eserlerdir. Yazarın romanlarında değerleri içeren önemli bölümler, okul içi ders kitaplarına daha fazla dâhil edilebilir.

Literatür taraması aşamasında Reşat Nuri Güntekin'in on bir romanının, değerler eğitimi açısından yapılan araştırmaların istenilen düzeyde olmaması dikkat çekmiştir. Farklı sınıflandırmalar ile zenginleştirilerek çalışmalar yapılması önerilmektedir. Reşat Nuri'nin romanları akıcı bir dile, duru bir üsluba sahiptir. Ortaöğretimde, yazarın romanları ders kitapları içersinde ve öğretmenlerin önerdiği kitaplar arasında, öğrencilerin dil ve kültür açısında gelişmeleri için eğitim aracı olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18

Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.

Akkuş Çutuk, Z. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Özdenetim İle İnternet Bağımlılığı İlişkisi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(3), 854-863.

Ayar, Pelin Aslan. (2018). Reşat Nuri'nin Romancılığını Belirleyen Rota: Harabelerin Çiçeği'nden Gizli El'e Giden Yol. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(75), 344-359

Aydın, Y. (2017). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında (Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası) "Eğitimde Şiddet Olgusu"nun İdeolojik İşlevleri, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 229-258.

Aydın, Y. (2006). *Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası Romanlarında Öğretmen Tipleri ve Toplumun Öğretmen Algılaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aytaş, G. (2002). Batılılaşma Maceramızda Türk Romanına Yansıyan Tipler -II-. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 199-220.

Baş, G., Beyhan, Ö. (2012). Türkiye'de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 55-77.

Batmaz, O., Erdoğan, T. (2019). Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri. Kastamonu Eğitim Dergisi, 27(6), 2681-2692.

Bulun, E. (2019). Raşat Nuri Güntekin "Merhametin Romancısı". İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.

Cihan, Nazlı. (2014). Okullarda Değerler Eğitimi ve Türkiye'deki Uygulamaya Bir Bakış. Turkish Studies, 9(2), 429-436

Cüceloğlu, Doğan. (2012). İçimizdeki Çocuk. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakıcı, E. (2010). Millî Eğitim Bakanlığının 2004 Yılında Tavsiye Ettiği Yüz Temel Eserdeki Yerel Romanlar Aracılığıyla Edebiyat Öğretiminde Değerler

Öğretimi Üzerine Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakmak, A. (2013). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Adalet Değerinin Öğretimi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çengelci Köse, T., Gürdoğan Bayır, Ö., Köse, M., ve Yıldırım Polat, A. (2019). Öğretmen Adaylarının Bakış Açısıyla Adalet Değeri. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 9(1), 67-93.

Direkci, S., Kurt, B. (2023). Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Serisinin İlk Üç Kitabının Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. Elektronik Dil ve Eğitim Dergisi, 4(1), 26-37.

Duyan, V., Gülden, Ç., ve Gelbal, S. (2012). Öz-Denetim Ölçeği- ÖDÖ: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. Toplum ve Sosyal Hizmet, 23(1), 19-30.

Emel Akhan, N., Subaşı, E., ve Beyza Açıl, F. (2020). Öğretmen Adaylarının Kök Değerlere İlişkin Görüşleri. Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 3(2), 115-136.

Emil, B. (1984). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Emil, B. (1990). "Öğretmenler Romancısı Reşat Nuri Güntekin". Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(2), 73-83.

Elbir, B., Bağcı, C. (2013). Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Düzeyindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi. Turkish Studies, 8(1), 1321-1333.

Enginün, İ. (2021). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ergün, A., Koç, S. (2022). Öğretmenlerin Değerler Eğitimi Uygulamalarına Yönelik Görüşleri. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2), 729-754.

Faiz, M., Turan, S., & Karasu Avcı, E. (2021). Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Vatanseverlik Değerine İlişkin Görüşleri. Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 6(1), 67.

Fatih Kanter, M. (2006). Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gökalp, A. (2022). Ortaokul Öğrencilerinin Sabır Değeri Üzerindeki Faktörlerin İncelenmesi. Journal of Innovative Research in Social Studies, 5(1), 34-50.

Göksu, M. (2020). Afganistan Uyruklu İlkokul Öğrencilerinin Gözüyle Vatanseverlik. Değerler Eğitimi Dergisi, 18(39), 33-63.

Güner Berkant, H., Efendioğlu, A. ve Sürmeli, Z. (2014). Değerler Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. Turkish Studies, 9(5), 427-440.

Güntekin, R. N. (19). Acımak. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Bir Kadın Düşmanı. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Çalıkuşu. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Damga. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Değirmen. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (1920). Gizli El. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (1918). Harabelerin Çiçeği. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Kan Davası. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Miskinler Tekkesi. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Yaprak Dökümü. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Güntekin, R. N. (19). Yeşil Gece. İstanbul: İnkılâp Yayınları

İnci, N. (2023). Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanında Yalnızlık ve Yabancılaşma Üzerine Bir İnceleme. Karabük Türkoloji Dergisi, 6(2), 118-128.

İnci, N. (2023). Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanında Yalnızlık ve Yabancılaşma Üzerine Bir İnceleme. Karabük Türkoloji Dergisi, 6(2), 118-128.

Kanter, M. F. (2009). Yaprak Dökümü Romanında Yapı ve İzlek. Electronic Turkish Studies, 4(8), 1588-1620.

Kaplan, M. (2020). Kültür ve Dil. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karasu Avcı, E., Ünal İbret, B. (2016). Vatanseverlik Değerine İlişkin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(5), 2501.

Kıral, E. (2018). Kayıp Giden Bir Değer: Saygı. Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 5(1), 4-10.

Kudret, C. (1987). Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman. İstanbul: Kapı Yayınları.

MEB. (2018). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı. https://mufredat.meb.gov.tr/ adresinden 10.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), 93-108.

Okçu, D., Pilatin, U. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Sabır Değeri İle İlgili Algılarının Resim Yoluyla Değerlendirilmesi. Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi, 2(1), 102-113.

Orakçı, A. (2016). Eğitimci Yazarlarımızdan Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Türk Millî Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış (Problemler-Öneriler). Millî Eğitim, 45(209), 236-255.

Özdemir, C. (2019). Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanında Muhafazakârlık ve Modernizm Çatışması. Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD), 3(2), 226-232.

Salar, R. (2011). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: T.C. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sezer, A., Çoban, O. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Sorumluluk Değeri Algıları. Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2(1). 22-39.

Sezer, A., Çoban, O. ve Akşit, İ. (2017). Öğretmenlerin Sorumluluk Değeri Algılarının İncelenmesi. Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 3(1), 122-144.

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Aile. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Nisan 19, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Aşk. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Nisan 12, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Dost. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Mayıs 13, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Hayırseverlik. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Mart 25, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Sabır. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Mayıs 29, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Saygı. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Mayıs 27, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Sevgi. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Nisan 2, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Sorumluluk. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Mayıs 27, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (t.y.) Vatanseverlik. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Mart 19, 2024, https://sozluk.gov.tr/

Ulak, H., Aygün, B. ve Öznacar, B. (2022). 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nde Değerler Eğitimi Tasarımı: Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi, 6(11), 1-15.

Ulusoy, K., Dilmaç, B. (2020). Değerler Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi.

Uygun Aytemiz, B. (2005). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Aşk İlişkileri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Türk Edebiyatı Bölümü Bilkent Üniversitesi.

Uyguner, M. (1993). Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarında Seçmeler. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ünalan, D. (2022). Millî Mücadele Dönemini Konu Alan Romanlarda Popüler Kültür Temsilleri. Konya: Eğitim Yayınevi.

Ünlüer, G. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk Değerinin Kazandırılmasına İlişkin Veli Görüşleri. Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi, 3(6), 95-116.

Yiğit, F. (2023). Kemal Bilbaşar'ın "Yonca Kız" Kitabının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 18-27.

Zeki Güven, A. (2014). Türk Efsanelerinin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(26), 225-246.

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Begüm Tunçel		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Yakın Doğu Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	2017-2021
Tez Başlığı	Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Değerler Eğitimi		
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Özbaş		
Akademik Eserler			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

